

**SÂTI EL-HUSRÎ'NİN ARAP ÜLKELERİNDEKİ EĞİTİM FAALİYETLERİ
VE GÖRÜŞLERİ**

Abbas Mohammed Abbas NAJJAR

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Aralık, 2015

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren on iki ay (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Abbas Mohammed Abbas
Soyadı : NAJJAR
Bölümü : Tarih Öğretmenliği
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Sâtı El-Husri'nin Arap Ülkelerindeki Eğitim Faaliyetleri ve Görüşleri
İngilizce Adı : The Education Activities And Opinions Of Sâtı El-Husri In Arab Countries

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölüm dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Abbas Mohammed Abbas NAJJAR

İmza :

Jüri onayı

Abbas Mohammed Abbas NAJJAR tarafından hazırlanan "SÂTI EL-HUSRÎ'NİN ARAP ÜLKELERİNDEKİ EĞİTİM FAALİYETLERİ VE GÖRÜŞLERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisan tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Üye: Prof. Dr. M. Derviş KILINÇ

Üye: Doç. Dr. Bahri ATA

Tez Savunma Tarihi 14/12./2015

Bu tezin Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Tahir ATICI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Araştırmamızın her aşamasında bana ayırdığı değerli zaman ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmamızın yazımı ve kaynakların tespiti safhasında değerli görüş ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Doç. Dr. Bahri ATA'ya ve Musul Üniversitesinde öğretim üyesi Doç. Dr. Husham SWADİ'ye şükranlarımı sunarım.

Moral desteklerinden dolayı değerli anne, babama ve sevgili arkadaşım Sevinç DEMİR'e minnettarım.

**SÂTI EL-HUSRÎ'NİN ARAP ÜLKELERİNDEKİ EĞİTİM
FAALİYETLERİ VE GÖRÜŞLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

Abbas Mohammed Abbas NAJJAR

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2015**

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, Sâtı Bey'in Arap ülkelerindeki eğitim faaliyetlerinin ve görüşlerinin incelenmesi ve eğitim alanında yaptığı reformları ve etkilerini ortaya koymaktır. Tez, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Sâtı Bey'in hayatı ve Osmanlı dönemindeki faaliyetleri, İkinci bölümde, Sâtı Bey'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra, Arap Ülkelerinde yürüttüğü eğitim faaliyetleri, Üçüncü bölümde ise, Sâtı Bey'in eğitim ile ilgili görüşleri, Dördüncü ve Beşinci bölümler sonuç ve önerilerden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan tespitler şunlardır: Sâtı Bey'in entelektüel eğitiminin oluşumuna etkide bulunan faktörler, Osmanlı Devletinde ve Arap Ülkelerinde bulunduğu dönemlerde eğitim ve kültür hayatının geliştirilmesi için gösterdiği çabalar, Sâtı Bey'in, okul, ev ve topluma bakış açısının özgün boyutları ve Sâtı Bey'in, bulunduğu yerlerdeki eğitim, kültür ve entelektüel hayatı üzerinde ne kadar etkili olduğu ele alınarak ortaya konulmaktadır.

Bilim Kodu : -
Anahtar Kelimeler : Sâtı Bey'in eğitim faaliyetleri, Sâtı Bey'in eğitim görüşleri.
Sayfa Adedi : 79
Danışman : Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

**THE EDUCATIONAL ACTIVITIES AND OPINIONS OF SÂTI EL-
HUSRÎ IN ARAB COUNTRIES
(M.Sc. Thesis)**

Abbas Mohammed Abbas NAJJAR

**GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
December/ 2015**

ABSTRACT

This main purpose of this research is to examine Mr. Sâti's activities and opinions in Arab countries. The aim of this research is to determine the effects of his reforms and his education. Our thesis consist of five chapters. In the first part his life and activities during the Period of Ottoman is taken into account . In the second part its training activities in Arab countries is dealt with. In third chapter, his educational views and suggestion is presented. As a result of these research findings will be reached the formation of his intellectual training at the time he found the process in the Ottoman Empire and Arab countries, where there are educational and cultural efforts, his school, home and society are distinctive features of the angle of view and his idea of education that how effective are discussed.

Science Code : -

Keywords : Sâti el-husri's educational activities, Sâti el-husari's educational opinions.

Page Number : 79

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
Jüri onayı.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	2
Amaç	2
Araştırmanın Önemi	3
Sınırlılıklar	5
Tanımlar.....	5
İlgili Araştırmalar	6
Yöntem	6
Araştırmanın Modeli	6
Verilerin Toplanması.....	6
Verilerin Analizi	7

BÖLÜM II.....	9
SÂTI EL-HUSRİ’NİN HAYATI	9
Doğumu ve Aile Hayatı.....	9
Eğitimi ve Öğrenimi.....	9
Osmanlı Dönemindeki İdari ve Eğitim Faaliyetleri.....	10
BÖLÜM III	25
SÂTI BEY’İN ARAP ÜLKELERİNDEKİ EĞİTİM FAALİYETLERİ .	25
Suriye’deki Eğitim Faaliyetleri (1919-1920; 1944-1947).....	25
Irak’taki Eğitim Faaliyetleri (1921-1941).....	30
Lübnan’daki Faaliyetleri (1941-1944).....	36
Mısır’daki Faaliyetleri (1948-1957).....	40
BÖLÜM IV	43
SÂTI BEY’İN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ.....	43
Eğitimin Anlamı	43
Aile Eğitimi	44
Okulun Önemi	44
Askeri Eğitimi.....	46
Öğretmenin Önemi	47
İlim ve Ahlâk	48
Kültürün Anlamı.....	49
Kültür Birliği	50
Eğitim ve Kültürde Taklit ve Özgünlük	51
Arap Eğitiminin Amaçları.....	53
Arap Eğitiminin Birliği.....	53

FERTLERİN EĞİTİM HAKKI	55
Öğretim Usulü	56
Öğretimin Temel Yöntemleri	57
Tarih Öğretimi.....	58
Coğrafya Öğretimi	61
Coğrafya Nasıl Öğretilmelidir	61
Arap Dilini (Alfabeyi) Öğrenme Yöntemi	62
Yabancı Dil Öğretimi	64
BÖLÜM V	67
SONUÇ	67
Öneriler	70
KAYNAKLAR.....	71
EKLER	75
Ek-1 Sâtı Bey'in Eserleri	76
Ek-2.....	79

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Tatbikat Mektebi'nin Tedrisat Programı	18
Tablo 2. Darülmualimin'in ibtidai ve rüşdi sınıflarının haftalık ders saatleri	20

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, giriş, problem durumu, amaç, araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar, tanımlar, ilgili araştırmalar, yöntem, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve verilerin analizi ele alınacaktır.

Sâtı Bey'in, Arap Ülkelerindeki eğitim faaliyetleri ve görüşleri tez konusu olarak ele alınmıştır. Yapılan taramalar sonucunda aynı konuda yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak Türkiye'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Eğitim Bölümünde Recep SABUNCU (1983) tarafından yapılan *Sâtı Bey'in Ahlak Eğitiminde Metodolojisi ve Gökalp ile Maarif Tartışmalar*, Beyrut'ta Amerikan Üniversitesinde İbrahim Abdullah ASH-SHAMİ (1972) tarafından yapılan *Sâtı el-husri ve Arap Milliyetçiliği ve Eğitim Anlayışı* diğeri ise Mısır'da Ayn Şamis Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Nihat Sabih SAAD (1975) tarafından yapılan *Sâtı el-husri'nin Eğitim Düşüncesi Analiz ve Değerlendirme* adı altında üç çalışma bulunmaktadır.

Üç tez de incelendiğinde her ne kadar çalışma alanımızın muhatabı aynı şahsiyet olsa da, yapılan tezler ile hazırladığımız tezin konulara yaklaşımı birbirinden farklı olmuştur. Ayrıca hazırladığımız tezde ağırlıklı olarak eğitim üzerine durulmuştur fakat diğer üç tezde ise ağırlıklı olarak siyasi konuları ele alınmıştır.

Araştırmamızda doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Tez konusuyla ilgili olarak, Sâtı Bey'in eserlerinin büyük bir kısmı incelenmiştir. Ayrıca Sâtı Bey'in hakkında yazılan başka kaynaklara da müracaat edilmiştir.

Birinci bölümde, giriş, problem, amaç, önem, sınırlılıklar ve varsayımlar kısmına yer verilmiştir. İkinci bölümde, Sâtı Bey'in hayatından, Osmanlı Döneminde geçirdiği süreçten ve yayımladığı eserlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde, Sâtı Bey'in başta Suriye olmak üzere, Irak, Lübnan ve Mısır'daki eğitim faaliyetleri oradaki eğitim üzerine yaptığı

reformlar ve Lübnan’da kaldığı sürece İbn-i Haldun üzerine yaptığı araştırması da ele alınmıştır. Dördüncü bölümde, eğitim hakkındaki düşüncelerine, aile eğitim, okulun önemi, askeri eğitimi, öğretmen önemi, ilim ve ahlak, kültürün anlamı, kültür birliği, eğitim ve kültürde taklit ve özgünlük, Arap eğitimin amaçları, Arap eğitiminin birliği, fertlerin eğitim hakkı, öğretim usulü, öğretimin temel yöntemleri, tarih öğretimi, coğrafya öğretimi, Arap dilini öğrenme yöntemi ve yabancı dil öğretimine yer verilmiştir. Beşinci bölümde, sonuç ve önerilere ilişkin bilgilere yer verildi. Yapılan bu çalışmanın tarih eğitimi alanında çalışanlara ve daha sonra yapılacak olan çalışmalara bir katkı sağlayacağı temenni edilmektedir.

Problem Durumu

Bilindiği gibi işgal edilen ülkeler, işgalci ülkeler tarafından özellikle eğitim ve kültür açısından toplumun yozlaşması için çeşitli baskılara maruz kalırlar. Arap ülkelerinin Osmanlı yönetiminden ayrılmalardan sonra buralarda uzun müddet devam eden bir ecnebi işgali yaşandı. İmparatorluk döneminde bu bölgelerdeki okulların sayısının düşük olması, okullarda yabancı dilde eğitim verilmesi ve eğitim metodlarının yetersiz olmasından dolayı bu alanda ciddi bir gerileme vuku bulmuştur. Arap ülkelerinde yeni bir eğitim sisteminin kurulması konusunda öncü bir şahsiyet olan Sâtı Bey, eğitim sisteminde bir takım reformlara imzasını atmıştır.

Araştırmamızda çözülmesi amaçlanan problemler; Sâtı Bey’in kaleme aldığı eğitimle ilgili eserlerinde bulunan eğitici unsurların belirlenmesi ve pedagojik düşüncelerin nasıl aktarıldığını bu eserlerin ışığında ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için Sâtı el-Husri’nin eğitim eserlerindeki eğitici yönü ele alınacaktır.

Amaç

Tezin başlıca amacı Sâtı Bey’in, eğitici düşüncelerinin eğitimden yararlanılarak nasıl aktarıldığını eğitici unsurlar doğrultusunda göstermektir. Bu temel amaca ulaşabilmek için aşağıdaki çalışmalar yerine getirilmesi gerekmektedir:

1. Sâtı Bey’in, hayatını ana hatlarıyla tespit etmek,
2. Sâtı Bey’in, Arap ülkelerindeki eğitim faaliyetleri tespit etmek,
3. Sâtı Bey’in, eğitim görüşlerini tespit etmek.

Araştırmanın Önemi

Sâtı Bey, gerek düşünceleri gerekse uygulamaları bakımından Arap eğitim tarihinde büyük iz bırakmıştır. Eğitim bilimlerinin, programlarının ve öğretmenliğin modern bir forma kavuşmasında önemli katkıları vardır. Arap dünyasındaki insanların iyi ve yararlı yetiştirilmeleri için kendini feda edercesine ciddi çabalar harcamıştır. Eğitim ve düşünce konusunda çok büyük çaba göstermiş, aynı zamanda Arap milliyetçiliği çağırısında bulunanların da önde gelenlerinden biri olmuştur (Markas, 1966, s.9-10).

Dolaştığı farklı ülkelerde Osmanlı Devleti, Avrupa ve Arap ülkelerinde olsun, eğitim ve öğrenimde reformcu, idareci, eğitici ve tecrübeli olduğunu defalarca ispat etmiştir. Araştırmamızı önemli kılan Sâtı Bey'in, eğitim ve öğretim alanlarındaki düşüncelerinde reform, modernleşme ve benzeri birçok değişik konulara değinmiş olmasıdır. Arap ülkelerinde Sâtı Bey'in katkılarını ortaya koymaya başladığı döneme kadar eğitim konularında hiç bir zaman yukarıda bahsetmiş olduğumuz konulara değinilmemiştir.

Dünyadaki diğer düşünürler gibi batının sosyal ve tarihsel durumlarından etkilenip, batı ülkelerindeki kaynakları Arapçaya çevirerek Arap ülkelerindeki eğitim sistemine uygun bir hâle getirmiştir. Bu çevirilerin bir kısmı eğitim metodolojisi, fenn-i terbiye ve psikoloji bilimleri alanında yapılmıştır.

Diğer yönden de Sâtı Bey Arap ülkelerindeki eğitim ve öğretim sisteminin bağımsız olması konusunda eğitim kurumlarına birçok destekte bulunmuştur. İlk olarak Arap ülkelerindeki eğitim sisteminin Batı ülkelerinden bağımsız olarak oluşturulması ve Arapların kendine has bir eğitim sistemi yaratması konusunda çağrıda bulunmuştur.

Sâtı Bey bütün bunlara rağmen geleceği aydınlatmak amacıyla Arap Milliyetçiliği için Arap Milli Dilinin, Milli Kültürünün, tarihselliğinin, insanlığının ve uygarlığının okullarda ders olarak okutulması çağrısında bulunmuştur.

Araştırmamızın diğer önemi ise Sâtı Bey, eğitimin insanoğlunun hayatında çok önemli olduğunu belirtmektedir. Eğitimi insanın bedensel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişiminin sağlıklı bileşeni olarak görmüştür. Bu süreçte tarihi, sosyal, kültürel ve çevresel etkenlere önem vermiştir. Sâtı Bey, okulu da şöyle tanımlar: “Okul sosyal bir müessese ve etkili bir araçtır. Okul aracılığıyla kültürel ve milli birliği sağlamayı gerçekleştirebiliriz” (el-Husri, 1959, s. 53).

Sâtı Bey, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Arap ülkelerindeki eğitime çok büyük bir katkısı olmuştur, Suriye'de bir süre eğitim müfettişliği ve müdürlüğü yapmasının ardından, eğitim bakanlığına getirildi. Temmuz 1920'de Fransa Suriye'yi işgal edip Faysal Hükümeti'ne son verince ülkeden ayrıldı. İtalya, İsviçre ve İstanbul'da Faysal adına temaslarda bulundu. Faysal'ın Temmuz 1921'de daveti üzerine Bağdat'a gitti. Burada yirmi yıl eğitim hizmetleriyle meşgul oldu. 1941'de Irak, İngiltere tarafından ikinci defa işgal edildiğinde Irak vatandaşlığından çıkarıldı. Halep'e gönderildi, oradan Beyrut'a geçti. Beyrut'ta resmi bir görev almadı. Fakat İbn-i Haldun'un fikirlerinden etkilendiği için O'nun üzerine araştırmalar yaptı. 1944'te Fransız manda yönetiminin eğitim alanındaki uygulamalarına karşı eğitimde millileşme politikalarını geliştirmek amacıyla Suriye hükümetinin davetlisi olarak Şam'a gitti. Ancak eğitim alanında gerçekleştirmek istediği reformlara itiraz edilince Beyrut'a geri döndü.

1945'te Kahire'ye giden Sâtı Bey, 1947'de Arap Birliğinde kültür müşaviri olarak göreve başladı. 1953'te Araboloji Enstitüsünün müdürü oldu ve 1957'ye kadar bu görevde kaldı daha sonra emekliye ayrıldı. Emeklilik dönemini Bağdat, Beyrut ve Kahire'de geçirdi ve bu sırada hatıralarını yazdı. 1967'de Osmanlı dönemine dair hatıralarını yazmakla meşgul olduğu bilinmekle birlikte, bunların yayımlandığı tespit edilememiştir. 24 Aralık 1968'de Bağdat'ta vefat etti ve İmam-i Azam Abu Hanife Camii bitişiğindeki Azamiyye Mezarlığına defnedildi. (Gündüz, 2010).

Sâtı Bey, eğitim ile ilgili birçok kitap ve makaleler hazırlamıştır bunların da bir kısmını yayın sırasına göre şunlardır:

Tarikat Talim Alfaba (Alfabe Öğretim Yöntemleri) (1922) Bağdat, *Fenn-i Terbiye* (1925) İstanbul, *Mecellet-i Al-terbiyye Va'l-talim (Talim ve Terbiye Dergisi)* 1. Cilt 1. İle 6. Bölüm (1928) Bağdat, *Mecellet-i Al-terbiyye Va'l talim* 2. Cilt 7. İle 12. Bölüm (1928) Bağdat, *Ara ve Ahadis Fit-Terbiye ve al-Talim (Eğitim ve Öğretim Hakkında Fikirler ve Konuşmalar)* (1944) Kahire diğeri ise *Ara ve Ahadis Fil İlmi va'l-Ahlak ves-Sekafeti (İlim, Ahlak ve Kültür Hakkında Fikirler ve Görüşler)* (1951) Kahire. Bütün eserleri için ek 1 sayfa 74,75 ve76.

Sınırlılıklar

Araştırmanın kuramsal bölümünde, Sâtı Bey'in eğitime bakış açısı ve temel görüşleri öne çıkarılacaktır. Ayrıca Sâtı Bey'in bu görüşlerini eserlerindeki işleyiş biçimi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu eserlerden yola çıkarak eğitimin eğitici düşünceleri yansıtırma işlevi açıklanacaktır.

Tanımlar

Eğitim: Geniş bir alan olan eğitim ile ilgili oldukça fazla sayıda tanımlar vardır. Eğitim ile ilgil son yıllarda kabul edilen tanımlardan birincisi Ertürk'ün tanımıdır. Bu tanıma göre eğitim; bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (İlgar,1996, s. 9). İkinci Tanım ise eğitim, toplumsal yaşamda karşılaştığımız problemlerin çözümü olarak eğitim vurgulanmaktadır. Eğitimin gerekliliğine dair vurgu, en ciddi akademik tartışmalardan, komik reklam filmlerine kadar geniş bir yelpazede günlük yaşantımızda yer almaktadır. Burada vurgulanan kendiliğinden gelişigüzel gerçekleşen informal eğitimden daha çok formal eğitimidir (Sönmez, 2011, s. 11).

Kültür: Kültürle ilgili pek çok değişik tanım vardır birinci tanım: Kültür; bilgiyi, inancı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri bireyin mensup olduğu toplumun bir üyesi olması itibariyle kazandığı alışkanlıklarını ve bütün diğer maharetlerini kapsayan gayet karmaşık bir bütündür (Karip, 2011, s. 156). İkinci tanım ise; Kültür: İnsan gelişiminin temel noktası olan ve her şeyi kapsayan bir olgu olarak görülür. Herkes, hem kültür tarafından değiştirilir, hem kültürün bir değişircisidir (Köktaş, 2007, s. 275). Üçüncü tanım ise, Kültür: İnsanın doğal dünyaya karşı bir varoluş çıkışıdır, daha açık bir deyimle “insanın insanlaşması sürecini” ifade etmektir. Yaşamda bütün sahip olduklarımızı kısaca kültür, insanı doğayla ve beraberinde kendisiyle girdiği yaşam mücadelesinin ürünüdür (Tanrıöğen, 2010, s. 17).

İlgili Araştırmalar

Yapılan çalışmalar sonucunda Sâtı Bey'in Arap ülkelerindeki eğitim faaliyetleri ve görüşleri konusunda yapılmış özel bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak Türkiye'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Eğitim Bölümünde Recep SABUNCU (1983) tarafından yapılan "*Sâtı Bey'in Ahlak Eğitiminde Metodolojisi ve Gökalp ile Maarif Tartışmaları*", Beyrut'ta Amerikan Üniversitesinde İbrahim Abdullah ASH-SHAMİ (1972) tarafından yapılan "*Sâtı el-husri ve Arap Milliyetçiliği ve Eğitim Anlayışı*" diğeri ise Mısır'da Ayn Şamis Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Nihat Sabih SAAD (1975) tarafından yapılan "*Sâtı el-husri'nin Eğitim Düşüncesi Analiz ve Değerlendirme*". Adılı eserler dikkate alınacaktır. YÖK'de kayıtlı olan araştırmalar da: Çiğdem ÖZBAY (2014) "*Mustafa Sâtı el-Husri'nin etnografya tarihimizdeki yeri*", Ertuğrul ZENGİN (2010) "*Sâtı Bey'in siyasi ve toplumsal fikirleri: Bir Osmanlı vatanseverinin fikriyatının incelenmesi*", Fatma ÇİL (2004) "*Sâtı Bey'in hayatı, eserleri ve Türk eğitimine katkıları*", Abdullah AKIN (2002) "*Sâtı Bey ve İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde din eğitim*" ve Hatice BAŞAR (2001) "*Sâtı Bey'in eğitim ile ilgili görüşleri*" adlı çalışmalar bulunmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Sâtı Bey'in eğitim eserlerindeki eğitici unsurları bulmaya yönelik literatür taraması modeli kullanılacaktır.

Verilerin Toplanması

Sâtı Bey'in eğitim eserlerine ve hazırladığı dergilere aşağıdaki yer alan kurumların kaynaklarından ulaşılmıştır. Başta Musul Üniversitesi Merkez Kütüphane, Musul Merkez Kütüphanesi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, İslam Araştırma Merkezi (İSAM) ve İslam Konferansı Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Merkezi (IRCICA) olmak üzere çeşitli kütüphanelerden yararlanılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler içeriklerine göre uygun konu başlıkları altında toplanacaktır. Daha sonra da bu sınıflandırmadan faydalanılarak elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

BÖLÜM II

SÂTI EL-HUSRÎ'NİN HAYATI

Bu bölümde Sâtı Bey'in doğumu ve aile hayatını, eğitimi ve öğrenimini, Osmanlı dönemindeki idari ve eğitim faaliyetleri başlıkları işlenecektir.

Doğumu ve Aile Hayatı

Asıl adı Sâtı bin-i Muhammed bin-i el-Sayyid Mustafa el-Husri (5 Ağustos 1880) Yemen'de San'da doğdu, 15 kardeş idiler (Burc, 1969:9). 1965 yılında Bağdat'a yerleşti, 24 Aralık 1968 yılında burada vefat etti (Uludağ, 2001, s. 10).

Babası ve annesi Arap kökenlidir Babası Muhammed Hilal bin-i el-Sayyid Mustafa el-Husri Annesi Fatma bint-i Abdurrahman El-Hanefi Anneannesi Cemile bint-i Asad el-Cabiri (Burc, 1969:9-10). Babası Muhammed öğrenimine Halep'te başlamış Kahire Ezher'de tamamlamıştır (Cleveland, 1971, s. 12-13). İcazetnamesini aldıktan sonra Halep'in Deyrizur ve Hama ilçelerinde iki sene hâkimlik yapmıştır (Uludağ, 2001, s. 7). Daha sonra Osmanlı Devleti tarafından Yemen'e mahkeme reisi tayin edilmiştir. Dedeleri Hicaz'dan dokuzuncu yüzyılda göç etmişler ve Suriye Halep şehrine yerleşmişlerdi. Babasının düzenlediği aile soy kütüğüne göre kökenleri Hazreti Ali'ye kadar gitmektedir (Burc, 1969, s. 11-13). Sâtı Bey'in pasaportlarında birçok ülkenin vatandaşı olduğunu görürüz (ek 2 sayfa 77).

Eğitimi ve Öğrenimi

Yemen'den bir yaşındayken ayrıldı ve ailesiyle İstanbul'a geldi (Uludağ, 2001:7). İlkokulu öğrenimi görmemiş, ailesi eğitimi için özel öğretmenler tutmuş ve bu suretle evde kendi kendine Fransızca okuma yazmayı öğrenmişti (Ahmet, 1999, s. 289). İlk 13 yaşını, San'a,

Adana, Ankara, Trablusgarp ve Konya’da geçirdi. Daha sonra Mekteb-i Mülkiye’nin idadi kısmına girdi (Gündüz, 2010:1396). 1893’te girdiği Mekteb-i Mülkiye’den 1900’da mezun oldu (el-Alusi, 1986, s. 19). Fransız diline hâkim olmasından, kişisel eğilim ve isteğinden dolayı matematik ve tabii bilimleri okudu, başarı gösterdiği için okulda arkadaşları tarafından kendisine “Arşimet” lakabı takıldı.

Analitik mühendisliği, botanik ve mumyalama bilimleri okudu ilaveten Batı toplumunda ortaya çıkan modern bilimi de okudu (Burc, 1969, s. 15-16). Aynı zamanda da idarecilik, siyaset, psikoloji, sosyoloji, eğitim, iktisat ve tarih bilimlerine duyduğu ilgi O’nun bilimsel ufkunun gelişmesine sebep olmuştur. Sâti Bey’in kendisi de; "*Tabii Bilimler ile ilgilenmem zihinsel düşüncemi geliştirdi.*" diyerek bu konudaki görüşü destekler (el-Alusi, 1986, s. 19).

Osmanlı Dönemindeki İdari ve Eğitim Faaliyetleri

Sâti Bey’in yaşadığı ve yetiştiği yıllar, Padişah Sultan II. Abdülhamid’in hükümdarlığından, Osmanlı Devleti’nin parçalanmasına kadar uzanan pek çok değişikliğin yaşandığı muhataralı yıllardır. Bu dönemin ikinci yarısı, Sâti Bey’in, entelektüel yapılanmasının derin ve geniş bir şekilde arka planının kurulması ve bilgilerin depolaması dönemi sayılmaktadır. Şunu da belirlemek gerekir ki onun hayatının bu dönemiyle ilgili çok sayıda orjinal kaynak bulunmadığı için daha fazla bilgiye ulaşmak mümkün değildir (Ahmet, 1999, s. 24-25).

Sâti Bey, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den¹ mezun olduktan sonra diploması gereğince idari ve siyasi görevlerle iştigal etmek yerine eğitim mesleği ile meşgul oldu. Böylece, Yanya Ortaokuluna öğretmen olarak atandı ve beş yıl burada kaldı. Bu sırada tabii ilimler için bir müze kurdu, tabii ilimler hakkında *Malumat-ı Ziraiye*, *İlm-i Hayvan* ve *İlm-i Nebat* gibi birçok okul kitapları kaleme aldı. Osmanlı Maarif-i Umumiye Nezareti (Eğitim Bakanlığı), bu kitapların okullarda ders kitabı okutulmasına onay verdi. Ayrıca Yanya'da bulunurken son üç yıl içerisinde gelecekte idari görevlerde iştigal etmenin hazırlığı olarak öğretimin yanı sıra, gelecekte idari işlerde görev alacağı için bazı devlet kurumlarında memurluk yapmıştı (al-Hatib,1969, s. 449).

¹ Mekteb-i Mülkiye, 12 Şubat 1859’da açıldı ve 1877 yılında Münih Paşa’nın Maarif Nazırlığı döneminde Mekteb-i Mülkiye önemli ıslahat yaşadı. 1879 yılında yüksekokula dönüştürüldü ve büyük sayıda öğretmen görevden alındı ve kadrolar yenilendi. 1935 yılında 2777 sayılı kanun Siyasal Bilgiler Okulu adını aldı (Ata, 2011,1-2).

Daha sonra öğretmenlikten ayrılarak 1905 yılında Makedonya vilayetlerinden biri olan Kosova vilayetine bağlı Radoviç ilçesinde kaymakamlık görevine atandı. Bu görevde iki yıl kaldıktan sonra "Manastır" vilayetine bağlı "Florina" ilçesi kaymakamlığına geçti (Cleveland, 1971, s. 18-19; bakınız, Burc,1969, s. 18).

Sâtı Bey'in eğitim alanındaki görevini bırakıp idari işlere yönelmesi konusunda özel bir neden bilinmemektedir. Fakat ikinci Abdülhamit dönemindeki baskılardan tedirgin olduğu ve denetimden hoşlanmadığı için eğitim alanında çalışmaktan vazgeçtiği düşünülebilir. Sâtı Bey'in makaleleri, yayımlanmadan önce denetime tabi tutuldu, çünkü bu makalelerdeki kelimelerde gizli maksatlar olabileceği düşünülüyordu, bu da denetçinin makalelerde bazı düzeltmeler yapıp, bazı yerleri de ortadan kaldırmasına neden oluyordu. Düzeltmeler yapıldıktan sonra bazı ifadelerin çıkarılması ile makaleler anlamını yitiriyordu, Sâtı Bey bunu iyi bir şekilde anlatıyor: “ (yazılar) *komik bir hal alıyor ve gerçek anlamını yansıtmadığı için bazı zamanlarda ters bir anlam veriyor*” idi (Ahmet, 1999, s. 30).

Bu vilayetlerde yaşanan ve Osmanlı Devleti'nden bağımsızlıklarını almaya çalışan güçlü siyasi hareketlerin meydana gelmesinden dolayı burada geçirdiği sekiz yıl el-Husri'nin fikri, siyasi ve milliyetçi eğilimlerine etki etti. Bu hareketlerin etkisi, Osmanlı Devleti'nin hizmetinde çalışmak üzere bütün azınlık ve milliyetçi grupları birleştirmek için bir slogan ve hedef olarak *Osmanlı Milliyetçiliğine* çağrıda bulunan Satı Bey, daha sonra Arap Milliyetçiliği çağrısında bulunur. Sâtı Bey, özellikle Arap beldelerine intikal ettikten sonra, daha çok Arap milliyetçiliği fikrinin ve çalışmasının tercümanı oldu. Zira eğitimci olarak milliyetçi, sosyal ve siyasi talepleri gerçekleştirmek için eğitimi bir araç olarak öne çıkardı. Bütün bunların yanı sıra Balkanlarda görev yaptığı dönemde bu vilayetlerin, Fransa ve Almanya'ya yakın olmasından dolayı kültürel iletişim bağı kurma ve bu ülkelerde yayımlanan bilimsel, eğitimsel ve pedagojik araştırmaları takip etme fırsatı yakaladı (Burc, 1969, s. 18-20).

II. Meşrutiyetten önce ve Meşrutiyet'in ilk yıllarda İttihat ve Terakki ile aynı çizgide olan Sâtı Bey'in daha sonraları bu fırkayla arasının açılmasında, eğitim reformlarının nasıl bir planla yapılması konusunda fırkanın önde gelen idareci ve fikir adamı Emrullah Efendi² ile düştüğü anlaşmazlığın önemli bir yeri vardır.

² Mülkiye Mektebinden mezun olan Emrullah Efendi (1858-1914) Mutlakiyet döneminde Yanya, Selânik, Halep, İzmir'de maarif müdürlüğü, sonra Meclis-i Maarif üyeliği, Darülfünun hocalığı yapmış, 1908 inkılabından sonra bir ara Galatasaray Sultanisi müdürlüğünde bulunmuş, 1910-1911 ve 1912'de iki kez Maarif Nazırlığı yapmıştır (Akyüz,1997:262); detaylı bilgi için (İpek,2004:80-84).

Emrullah Efendiye göre toplumların gelişmesi ve bilimlerin ilerlemesi daima yukarıdan aşağıya doğru olduğundan, Osmanlı toplumunun gerilikten kurtulması ve ilerlemesi için, yapılacak eğitim reformlarında “*Tuba ağacı’na*”³ uygun bir yöntem izlenmesi gerekir. Bunun için ilk önce yükseköğretim kurumları geliştirilmeli, daha sonra orta ve ilköğretim yaygınlaştırılmalıdır. Sâtı Bey ise, Emrullah Efendinin bu görüşüne nazırlığı sırasında kendisine sunduğu “*Maarif İslahatı Hakkında*” adlı layihada karşı çıkar. Tanin gazetesinde ise Emrullah Efendinin Darülfünun reformuna hazırlandığı tarihlerde yayınladığı bir yazısında “...hiçbir derece-i tahsil altındakine istinat etmeden yükselmez; çürük bir tahsil-i iptidaiye istinat edecek bir tahsil hiçbir zaman ilerlemez.” diyerek ilgilileri uyarır (Kafadar ve Öztürk, 2002:4; bakınız, Sakaoğlu, 2003, s. 125-126).

Emrullah Efendi’nin bu görüşlerine karşı Sâtı Bey, eğitimin her aşaması önemli olduğunu ama ilk önce ilköğretime önem verilmesi görüşündeydi. Ferdin kapasitesini olabildiğince geliştirmek için eğitime önem verilmesi, programlara, musiki, beden eğitimi ve elişleri gibi yeni derslerin eğitimde yer almasını uygun görüyordu. Sâtı Bey’in, bu yaklaşımı bir önceki dönemin terbiye anlayışını yansıtıyordu. O’nun görüşleri İttihat ve Terakki yönetimi sırasında hemen kabul görmeyecek; ancak kısmen uygulanacaktır (Şahin ve Tokdemir, 2011, s. 856).

1908 devriminin yaşanması ve İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Sâtı Bey, anayasanın ilanını hazırlayan heyetleri karşılaması için İttihat ve Terakki Partisi tarafından (Manastır’a) gönderildi (el-Hatib, 1969: 449). Manastır’da bulunduğu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleriyle beraber çalışan Sâtı Bey, Meşrutiyet idaresinin kurulması çalışmalarına destek vermiş ancak bu cemiyete üye olmamıştır. Manastır’da “*Neyyir-i Hakikat*”⁴ gazetesinde meşrutiyet yanlısı nutukları yayınlanan Sâtı Bey, bu görevden istifa edip İstanbul’a geri dönmüştür (Ünal ve Birbudak, 2010, s. 2). Böylece anayasanın ilan

³Emrullah Efendi’nin, ileri sürdüğü bu fikrine maarif tarihinde “*Tuba Ağac-ı Nazariyesi*” denilmiştir. Emrullah Efendi cenneteki bu Tuba Ağac-ı’nı hatırlatan bir fikir ileri sürerek, alışmaya bu ağacın dallarından başlamak gerekeceği fikrini savunuyordu, karşı düşüncede olanlara (Maarif Tuba Ağacı’na benzer) diyerek düşüncelerini kabul ettirmeye çalışıyordu. İslahata ve teşkilata ilköğretimden değil, yüksek öğretimden başlamak gerektiğini şu satırlarla savunmuş oluyordu. “Tahsil-i ibtidainin her taraf tamim ve intişarı uzun bir zamana, lâakal iki üç batın mururuna bağlıdır. Tahsilin yüksek derecelerini ihdas etmeyi bu zamanın nihayetine kadar tehir etmekse katiyen caiz olamaz. Çünkü memleket yaşamak ve suretle terakkî etmek için iyi ve yüksek tahsil görmüş zevatın mesai ve ihtimamına da arz-ı iftihar eder” (Koçer, 1992:170-171).

⁴ Meşrutiyetin ilk defa ilan edildiği yer olan Manastır’da Cemiyet adına “*Neyyir-i Hakikat*” gazetesini yayınladı. “*Neyyir-i Hakikat*” ilk nüshası 10. Sayısı olup 24 Temmuz 1908 tarihine aittir “*Neyyir-i Hakikat*” gazetesini İttihat ve Terakki’nin 1908-1909 yıllarına ait en önemli kaynaklardan biridir. Gazete sayesinde İttihat ve Terakki’nin en önemli merkezlerinden olan Manastır’ın Osmanlı ülkesinde ve dünyada meydana gelen gelişmelere karşı tepkilerini yakından görmek mümkün olmaktadır (Nizamoğlu,2011:100-101).

edilmesi, Mithat Paşa ve Namık Kemal gibi anayasanın hazırlanmasına katkıda bulunan kişileri takdim etmek için birçok hararetli konuşmalar yaptı (el-Hatib, 1969, s. 449).

Meşrutiyetin ilk yılında Üsküp'te Sabir Cemil'in çıkardığı "*Yeni Mektep*" gazetesinde makaleler yazdı. Orada M. Şekip'le öğrencilerin kabiliyetleri konusunda tartışmaya girdi. Daha öğrenci iken "*İkdam*" ve "*Tarik*" gazetelerinde tabiiyyata dair yazılar yazdı. "*Malumat*" ve "*Serveti Fünun*" dergilerinde fizik, kimya, öğrenim metoduna dair makaleler yayınladı. "*Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye*" dergisinde dikkate değer yazıları çıktı. "*Tecrübelilik ve tecrübesizlik*" hakkında Mülkiye dergisinde ve zekâ meselesine dair "*Yeni Mektep*"de makaleler yazdı (Ülken, 1966, s. 270).

Sâtı Bey, Türkiye'de İkinci Meşrutiyet dönemi eğitim düşüncesi tarihinin dikkat çekici simalarındandır. Meşrutiyet döneminde Batı pedagojisinin temellerine dayanan ilmi karakterdeki yeni eğitim anlayışının Türkiye'de yerleşmesinde Sâtı Bey'in üstlendiği rol oldukça önemlidir. Eğitime dair ilk yazılarını, Meşrutiyet'ten hemen sonra Sabri Cemil'in Üsküp'te çıkardığı Yeni Mektep adlı dergide yayımlamıştır. Sadreddin ve Ziya Gökalp ile eğitim konusunda devamlı tartışmalara girdiği gibi özellikle Ziya Bey ile oldukça seviyeli tartışmalarıyla bilinir. Sâtı Bey'in önce Muallim Mecmuasında milli terbiye konusuyla ilgili olarak "*kollektif şuur*" Terbiye Mecmuasında "*milli terbiye ile ahlak*" ve Yeni Mecmua'da "*mükafat ve ceza*" meseleleri etrafında Ziya Gökalp'le yaptığı tartışmalar gerçekten de seviyeli ve ciddi tartışmalardır (Kafadar ve Öztürk, 2002, s. 3-4).

Sâtı Bey, Ziya Gökalp'in ilkokulları öğretici, liseleri ise eğitimci olarak sınırlandıran görüşlerini de tenkit eder. O'na göre, ilkokulların da liselerin de hem öğretici hem eğitici görevleri vardır. Birinci görevin ikinciye nispeti, ilkokullarda liselerden çok daha büyüktür. Çünkü çocuklukta eğitim, en ziyade duygular telkin etmek, alışkanlıklar vermek suretiyle doğrudan doğruya yapılırken, gençlikte eğitim, fikirler vermek şeklinde öğretim yolu ile yapılır (Kafadar ve Öztürk, 2002, s. 5).

Sâtı Bey, Ziya Bey'in savunduğu eğitime daha çok ideolojik yaklaşımlara, daha teknik ve çözümleyici bir yaklaşımla karşılık verir. "*Kültürün çocukların ruhuna aşılmasından ibaret olan terbiyenin milli olması gerekir*" diyen Gökalp'e karşılık Sâtı Bey, terbiyenin bir kısmının milli olmasını kabul eder. Bu eleştirilerde Sâtı Bey, Ziya Gökalp'in Türkçülüğüne karşılık, Osmanlıcı yaklaşımı açıkça öne çıkarmıştır. Kültür bakımından gerçek "Türk" olan, Arapça dahi bilmeyen Sâtı Bey için, Osmancılık diğer savunucuları için olduğu gibi devletin kurtuluş reçetesi olarak tarihsel bir gerçekliğe dayanıyordu. Gökalp Türkçülüğünden

ilham alan bir öğretim tavsiye ederken Sâtı Bey, Türk milliyetçiliğinin doktrin haline getirilmesinin Osmanlı birliğini tehlikeye düşüreceğini ilan ediyordu (Korkmaz, 2007, s. 155).

Sâtı Bey, Ziya Bey'in fikirlerine katılmadığı noktaları şöyle özetliyor:

1. Eğitim, kültürü fertlerde ruhi yetiler (meleke) haline getirmektedir.
2. Eğitim mutlak milli olmalıdır.
3. Modern milletlerde eğitimin parlak amacı üretici yetiştirmektedir.
4. Bireyselin özelliği biyoloji, kişinin özelliği sosyoloji kanunlarıyla açıklanır.
5. Lezzet yemişin maddi tabiatından gelir, onu duyan uzveyettir. Halbuki kutsal güzeli kavrayan içtimai şuurdur.
6. Eğitimde yapılacak doğru bir devrim kültürü bırakıp medeniyete gitmek değil, medeniyeti bırakıp kültüre gitmektir.
7. Avrupa medeniyeti fertlerin kabulü yoluyla milli kültüre geçmez. Milli kültürün kabulünden sonra gerçek olarak fertlere geçebilir.
8. İlkokullarda meslek ve uzmanlık okulları öğretici mahiyettir. Fakat liseler sırf eğitimcilerdir.
9. Liselerde fen bölümünü kaldırarak okulun bütününde kültür öğretimi vermelidir.
10. Kişilik önce millette meydana gelir ki buna kültür diyoruz. Fert kültürden alabildiği nisbette kendi kişiliğine sahip olur.
11. Bir millet ister medenileşsin de çocuklarına modern bir eğitim versin, ister çağdaş bir eğitim versin de medenileşsin, gaye daima ikidir: kültürlü medeniyet, medeniyetli kültür (Ülken, 1966, s. 283-284).

Sâtı Bey, bireyci eğitim görüşünü “*Fenn-i Terbiye*” adlı iki ciltlik eserinde daha ayrıntılı olarak ele alır. Aynı zamanda hem kendisinin İstanbul Darülmüallimin’inde verdiği “*Fenn-i Terbiye*” derslerinin hem de diğer Darülmüallimin’lerde ders kitabı olarak okutulan bu eserinde o, batı pedagojisinin ele aldığı şekilde eğitimi üç noktadan inceler: Beden eğitimi, fikir eğitimi ve ahlak eğitimi. Ona göre, insanın bedeni, zihni ve ahlaki kabiliyetleri ancak eğitimle geliştirilebilir. İnsanın bu üç kısmı arasında şiddetli bir bağ vardır. Bu sebeple eğitimin bunlardan yalnız birine özgü kılınması, zihin, beden ve ahlak eğitiminin birbirinden ayrılması kesinlikle uygun değildir. Eğitimin bu üç kısmı daima birbirine paralel ilerlemelidir. İki cilt halinde 1911 yılında tekrar yayınlanan bu eserinde Sâtı Bey,

Fransızca eğitimle ilgili eserlerden faydalanmakla birlikte, bu kitaplarda hiç yer almayan birçok sorunu ilk olarak incelemek şerefine sahiptir (Kafadar ve Öztürk, 2002, s. 6-7).

Böylece ikinci kez öğretim ile uğraşma arzusundan dolayı, kaymakam olarak görevinden istifa ettikten sonra, ikinci defa İstanbul'a döndü. Ardından da "*Envar-ı Ulum*" dergisini çıkardı. Ancak siyasi olayların insanların ilgisini daha çok çekmesinden, insanlar arasında uyanıklığın zayıf ve bilgisizliğin yaygın olmasından dolayı insanlar bu dergiye fazla ilgi göstermediler. Bunun üzerine Sâtı Beyi de bu fikrinden vazgeçti ve önce İstanbul Üniversitesinde Darülfünun öğretim görevlisi sonra (Darü'l-Hilafet-i Aliye) Darümuallimin-i Aliye okulunda eğitim ve toplum ilimleri hocası olarak görev yaptı. Ardından kendisine Darümuallimin-i Aliye Okulu müdürlüğü görevi verildi. Bunun üzerine bu okulu yeniden düzenledi ve müfredatını değiştirdi. Okul müfredatına psikoloji, eğitim metotları ve eğitim bilimi derslerini ilk defa dahil etmiş olmanın yanı sıra, yaptığı reformlar içerisinde öğretmenleri hazırlama ve eğitim kadrosunu yüksek kültür ve eğitime sahip kişilerden seçme yöntemleri de vardı (el-Hatib,1969, s. 449; bakınız, Cleveland,1971, s. 20-21).

Sâtı Bey, Meşrutiyet devri eğitimini de üç devreye ayırarak incelemektedir:

- a- Başlangıçtan 31 Mart olayına kadar,
- b- 31 Mart olayından Balkan Savaşı'na kadar,
- c- Balkan Savaşı'ndan Birinci Dünya Savaşı'na kadar.

Birinci devre, ülkenin tabiri caizse, dağdağlı zamanıdır; eğitimde önemli bir hareket yoktur, yalnız bakanlık daireleri örgütlenmekle uğraşmış, yüksekokullara bazı dersler konulmuş, bazı yüksekokullara girişteki yarışma sınavı kaldırılmış, bütün yüksek okullarda tam bir anarşi havası sürüp gitmiştir. Bu arada idadilerde bazı program değişiklikleri, Darümuallimin'de de bazı kuruluş değişiklikleri yapılmıştır (Ergün, 1996, s. 129).

İkinci devre ihmal ve kayıtsız hareketlerin artık terk edildiği, hatta her yerde eğitime aşırı derecede ilgi gösterildiği bir dönemdir. Bu dönemde okullarda anarşiye son verilmiş memur ve öğretmenler arasındaki kadro şişkinliğini ortadan kaldırmak için büyük bir temizlik "*tensikat*" hareketine girilmiştir. Ama bunlar bir düzene göre yapılmamış ve bir "*fıkr-i takip*" de gösterilmemişti. Bakanlık bu dönemde çok çalışmış, ama düzensiz çalıştığından gereği kadar verimli olamamıştır. Üçüncü devre, herkesin gözünün açıldığı bir devredir. Eğitim çalışmalarına halk ve basın aşırı derecede ilgi göstermeye başlamıştır. Taassup azalmıştır, yani, "*fıkr-i takip*" vardır ama hazırsızlık ve programsızlıktan ötürü

başarısızlık hakimdir. İkinci Meşrutiyet Döneminde eğitimde çok büyük fırsatlar kaçırılmıştır (Ergün, 1996, s. 129).

Darülmualimin'i kurma amacıyla Maarif Meclisi tarafından kaleme alınan, Meclis-i Vâlâ ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'de görüşüldükten sonra Sadaret (Başbakanlık) kanalıyla Padişah ikinci Abdülmecid'in onayına sunulan 1847 (H. 1263) tarihli belgede, Fatih ve Kanuni dönemlerinde ilimlerin tasnif edildiği, yeni medreselerin kurulduğu ve her dersin başına bir müderrisin tayin edildiği; burada okuyan talebelere derslerin “*usül-i tedris*” üzere verildiği, konuların çok iyi işlendiği ve imtihanların çok ciddi yapıldığı uzun uzadıya anlatılarak, daha sonraki yıllarda ise, bazı olaylar ve engeller yüzünden eğitim öğretimdeki bu ciddiyet ve disipline itibar edilmediği, bazı ülkelerin dahi örnek aldığı bu uygulamalarda gevşeme olduğu, konuların iyi öğretilmediği ezberciliğe kaçıldığı, imtihanların layıkıyla yapılmadığının müşahade edildiği eleştirel bir üslupla belirtilerek mevcut hocaların öğretim metodlarından ve imtihan usullerinden habersiz oldukları vurgulanmaktadır (Duman ve Dilaver, 1996, s. 651-652).

1909 başlarında Mir'at-i Maarif dergisinde bir yazar şöyle demektedir: “*Muallim bir hadim-i insaniyet ve naşir-i medeniyettir. Bu kadar büyük ve mühim bir vazife ile mükellef olan muallimlerin menşeleri bulunan Darülmualimin vazifesinin daha mühim olduğu nümayan olur (açıkça görülür). Çünkü muallimlerin neşredecekleri füyuzat Darülmualimin'den iktıtaf olunacaktır (biçilip toplanacaktır). Binaenaleyh, maarifin neşr ve tamimi için muallimelerin menşei olan Darülmualimin'i cidden islah etmek iktiza eder.*” Daha Meşrutiyet başlarında ortaya atılan bu iyileştirme fikri yerindeydi, çünkü inkılabın İstanbul Darülmualimin'ini üzerinde henüz olumlu etkisi görülmemişti. Okula 900 öğrenci alınmıştı; ancak bunların yüzde doksan dokuzu sınavsız medreseden gelmişlerdi ve kendilerine sıra bile yapılmasına gerek görülmemişti. Yerde, hasır üstünde oturuyorlardı. Öğretmenler ayaklarında terlikle derse girmektedir. 31 Mart 1909'a kadar bu böyle sürdü (Akyüz, 1978, s. 77).

Bu tarihten sonra, Mülkiye'den öğretmeni Maarif Nazırı Nail Bey'in teklifi üzerine Darülmualimin Müdürlüğüne Sâtı Bey getirildi. Fizyolojiden tamamen pedagoji ve sosyoloji alanına geçti. Müdürlüğü sırasında pek çok şeyler yaptı (Ergün, 1996, s. 125). Okulu Fatih'ten Cağaloğlu'na getirdi. Öğrencilerine sınav yaptı, başarılı olan 150'sini alıkoydu, ötekilerini çıkardı. Okul dışında bir işi olan öğretmenleri de uzaklaştırdı, ötekilere haftada bir gece nöbeti tutturdu. Öğretmen atamalarında genç ve yeteneklileri tercih etti (Akyüz, 1982, s. 180-181). 1910'da İtalya, Almanya, İsviçre, Fransa, Belçika,

İngiltere ve Romanya'yı kapsayan geziler yaptı. Darülmuallimin'deki öğretmen ve yöneticiliğinin yanı sıra, Mülkiye Mektebi ve Darü'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi'nde, "Etnografya ve Terbiye" dersleri verdi. 1911'de batı ve doğu vilayetlerini gezerek incelemelerde bulundu (Kafadar ve Öztürk, 2002, s. 2).

Sâtı Bey'in Darülmuallimin'e müdür olarak atandığı dönemde okuldaki mevcut düzen pek de iç açıcı değildir. Adnan Adıvar, Sâtı Bey'in Darülmuallimin'e müdür olduğunda öğrencileri tıpkı camilerde olduğu gibi hasırlar üzerinde bağdaş kurup oturmuş, ders hocasını ise bir mindere yaslanmış bir şekilde bulduğunu yazmaktadır. Sâtı Bey, okuldaki ortamı düzene koymak için çalışmalarda bulunmuş, öğrencileri sınava almış, öğretmenlik görevi dışında başka bir takım işlerle meşgul olan muallimleri kadro dışı bırakarak, genç ve yetenekli öğretmenlerden oluşan bir ekip kurmaya çalışmıştır (Ünal ve Birbudak, 2010, s. 4).

Sâtı Bey'in, döneminde tabiri caiz ise, Darülmuallimin, altın çağını yaşamıştır. Kendi döneminde (1909-1912); bütün ibtidai, "rüşdi" ve "ali'yi" idaresi altına almış, müdürlüğe geldikten sonra da öğretim heyetinde değişiklik yoluna giderk, genç ve taze beyinlerden müteşekkil yeni bir öğretim heyetiyle faaliyete başlamıştır. Halit Ziya, Tevfik Fikret, Vasil Naum, Hamdullah Suphi, İhsan Şerif, Siracettin, Harun Reşit, Hafız Kemal, Ahmet Cevat Ali Nusrat, Ruşen Eşref, Fazıl Ahmet bu dönemde, Darülmuallimin'in, "ali" kısmında görev yapan hocalardan ilk akla gelenlerdir. Sâtı Bey ayrıca büyük titizlik göstererek yaptığı imtihanlarla; beden, fikren, ahlaken öğretmenliğe en uygun öğrencileri seçme yoluna gitmiştir. O, Meşrutiyetten sonra maarifte ilk modern hareketi uyandırmış; bunun için en uygun zemini ise, Darülmuallimin'de bulmuştur (Acar, 2009, s. 36).

Darülmuallimin'de üç yıl görev yaptıktan sonra istifa etti. İstifa sebebi de, pedagoji bilmeyen bir "Tuba Ağacı" Nazariyesi tutturana Emrullah Efendiyle anlaşamadığından ötürüydü (Berkes, 1969, s. 92).

Sâtı Bey'in Darülmuallimin'den istifa etmesi ile Darülmuallimin'de "Sâtı Bey Dönemi" son bulmuştur. Sâtı Bey'in, Darülmuallimin-i Aliye'de müdür olduğu sıralarda orada öğrenci olan Şahap Nazmi Coşkunlar, Sâtı Bey'in istifasıyla ilgili şunları söylemiştir:

"Sâtı Bey'in Osmanlı İmparatorluğu'nun ferdi ve sosyal eğitim-öğretim sistemine yaptığı en büyük hizmet, bireylerin ana kucağından başlayıp, yaşadıkları müddetçe ne gibi kötü alışkanlıkları olduğunu araştırmak ve bunları tedavi etmek yolunu keşfetmeye çalışmaktır. O'nda, başka insanlarda az bulunur bir açık fikirlik ve bir inandırıcılık meziyeti vardı. Dört yıla yakın Müdürlüğünde, unutulmaz ve temiz hatıralarının şerefini, kendisinin alın terine borçludur. Bu Ocağın eğitimini kökleştirmek, genişletmek için yaptığı çırpınmalar, teşvik görmeye pek layık iken, büyük zaferini dejerene edecek

engeller çıkarılması onu çok me'yus etmişti. Maarif Nezareti'ne yazdığı istifa mektubu, o zamanki Türkiye'nin tam bir teşhir-i izmihlal'i demektir..." (Acar, 2009, s. 57).

Aynı şekilde bir uygulama okulu (*Tatbikat Mektebi*) tesis etti ve bunu Darülmuallimin okuluna dâhil etti. Sonra "*Tedrisat-ı İbtidaiyye Dergisi*"ni çıkardı. Bu derginin hazırlanmasını ve farklı eğitim makaleleri halinde yazılarının yazılmasının takibatını yaptı. Bu dergi sayesinde teorik ve pratik yöntemler ile birçok eğitim ve öğretim hastalıklarını tedavi etti. Bu derginin konusunu ve fikirlerini, Avrupa ve Batı okullarının teorileri ile besledi. Genel olarak eğitim ve öğretim alanlarında vermiş olduğu çabalarından ve reform gayretlerinden dolayı el-Hatib'in deyiimiyle kendisine "*eğitim ve öğretimde Türkler'in Babası*" adı verildi, (el-Hatib, 1969: 450; bakınız, Burc, 1969, s. 22-23).

Tablo 1. Tatbikat Mektebi'nin Tedrisat Programı (Acar, 2009:44).

TEDRİSAT PROGRAMI	I. SINIF	II. SINIF	III. SINIF
Musahabat-ı Ahlakiye ve Medeniyet	3	2	2
Hesap ve Hendese	6	4	4
Lisan-ı Osmanî (alfabe,kıraat,sarf,kıtabat)	12	12	9
Eşya ve Kelimat	6	4	3
Tarih	*	2	2
Coğrafya	*	1	2
Malumat-ı Diniye ve Kur'an-ı Kerim	1	3	3
Musiki	2	2	2
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2
El İşleri ve Resim	3	3	3
Fransızca	*	*	2
Hüsn-ü Hat	*	1	2

Tablo 1'deki istatistiğe göre okulda Osmanlıca'ya önem verilmiş, ancak yabancı dil eğitimine çok fazla yer verilmemiştir. Çünkü Sâti Bey, eğitimin erken dönemlerinde yabancı dilin öğretilmesine karşı idi.

Sâtı Bey'in Darülmualimin'de yaptığı faaliyetler:

1. Gerek Darülmualimin'de, gerekse *Mekteb-i İbtidaiye*, *Rüşdiye* ve *İdadiye*'de; çocukların, gençlerin bedenlerinin mahvedildiğini görerek, Darülmualimin'e derhal beden eğitimi öğretimini eklemiştir.
2. Çocuklara ve gençlere mahsus nezih bir musiki olmadığını görerek, bestekarlara müracaat ile, bu babda ilk Darülmualimin musikisi tesisine muvaffak olmuştur. (Bu alandaki beste ve güftelere, *Tedrisat-ı İbtidaiye Macmuası*'nda kısım kısım yer verilmiştir).
3. Diğer büyük ilmi hizmeti de, talebelere fenni alfabe öğretmesidir (Acar, 2009:39).
4. Öğretim ve yazı dilinin sade olmadığını ve özellikle çocuklarca anlaşılmadığını görerek "*Çocuk Edebiyatı*" tesis etmiştir ve bu babda manzumeler, tercüme ve yazı için Ali Ulvi [Elöve] Bey'i teşvik etmiştir.
5. Okulların genelinde, hiç bir yeri olmayan "*El İşlerini*", tüm okullara dahil etmeyi başarmıştır. El işlerinin, irade ve hisler üzerindeki etkilerine ve ilköğretimdeki faydalarına inanmış değilken, bunu tetkik ederek, bunu okullarımıza nakleden; Sâtı Bey'dir.
6. Sâtı Bey'in müdürlüğü zamanında Darülmualimin içinde ilk kez bir "*Tatbikat Mektebi*" kurulmuş ve mektebin müdürlüğüne İhsan Sungu Bey getirilmiştir. Tatbikat Mektebi'nin programı ve faaliyetleriyle ilgili, *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası'nın* Amaliyet ve Tatbikat kısmında açıklayıcı bilgilere ve ders numunelerine yer verilmiştir (Acar, 2009, s. 40-43).
7. Onun zamanında Darülmualimin, *leyliye (yatılıya)* tahvil edilmiş ve öğrenciler; eğitim-öğretimlerini sekteye uğratan derdinden ve intizamsızlıktan kurtarılmıştır.
8. Sâtı Bey, müdürlüğe geldiği andan itibaren, Darülmualimin programlarında esaslı yenilikler ve iyileştirmeler yapmıştır.
9. Okullarda öğretmenler, kendi derslerinde başkasına lakayt iken, tekmiil arkadaşlarını eğitim ve öğretimin umumi cereyanlarından haberdar etmek ve tümünü çocuk hayatına alakadar etmek için, *Tatbikat Mektebi'ne* en azından iki defa devam ve haftada bir gece Darülmualimin talebesiyle temas şartı koymuştur.

Tablo (2) Darülmualimin'nin ibtidai ve rüşdi sınıflarının haftalık ders saatleri çizelgesi bulunmaktadır. 1307-1324 yılları arasındaki dersler ve haftalık ders saatleri ile Sâtı Bey dönemindeki ders ve ders saatlerine ilişkin tablo incelendiğinde; 18 yıllık devrede bir öğretmen okulu için elzem olması gereken uygulama derslerinin ve meslek tatbikatının olmadığı görülür (Acar, 2009, s. 51-52).

Tablo 2. Darülmualimin’in ibtidai ve rüşdi sınıflarının haftalık ders saatleri

HAFTALIK DERSLİK	1307-1324				1324-1328			
	18 SENELİK DÖNEMDE				SATI BEY DÖNEMİNDE			
	Rüşdi		İptidai		Rüşdi		İptidai	
	Sınıf 2	Sınıf 1	Sınıf 2	Sınıf 1	Sınıf 1	Sınıf 3	Sınıf 2	Sınıf 1
Kur'an-ı Kerim	*	2	1	1	*	*	1	1
Fıkıh	*	2	2	3	2	1	2	2
Türkçe	1	2	2	3	4	4	4	4
Usül-i Tedrisiye ve Terdiye	2	1	1	*	3	3	2	2
Tatbikat-i Tedrisiye	*	*			8	12	*	*
Arapça Sarfû Nahv	3	3	2	2	*	*	*	*
Farisi	1	1	2	2	*	*		*
Cebir	1	1	*	*	1	1	*	*
Hesap	1	2	2	2	1	1	2	2
Hendese	1	1	*	*	1	1	1	1
Usül-ü Defteri	2	1	*	*	2	2	*	*
Eşya Dersleri	*	*	1	1	*	*	*	*
Hikmet	1	1	*	*	1	1	2	2
Kimya	*	*	*	*	1	1	1	1
Tarih-i Tabii	2	1	*	*	2	1	1	1
Malûmat-ı Medeniye	*	*	*	*	1	1	1	1
Coğrafya	1	2	2	2	2	2	2	2
Tarih	1	2	1	2	2	2	2	2
Hüsn-i Hat	1	2	1	1	*	*	*	1
Fransızca	2	1	1		4	4	5	5
Resim	1	1	*	*	1	1	2	2
El İşleri	*	*	*	*	2	2	2	2
Toplam	–	–	18	19	37	37	31	31

Tablo 2’de görüldüğü gibi Sâtı Bey’in döneminde dersler daha yoğun bir şekilde verilmekteydi. Ayrıca Satı Bey, programdaki eksiklikleri gidermek için büyük bir çaba göstermiştir.

Sâtı Bey, okul müfredatlarının eğitim yöntemlerinin ve okulların durumunu araştırmak için 1910, 1911 ve 1912 yıllarında Cenevre, Zürih, Paris, Londra, Brüksel, Münih, Berlin ve İtalya gezilerine çıktı. 1912 yılında Lahey'de düzenlenen *Uluslararası Ahlâk Eğitimi Konferansı* üyeliğine katıldı. Ziyareti esnasında bazı eğitimci şahsiyetlerle görüşme fırsatı yakaladı. Nitekim “*Jan Jak Russo (Jean Jacques Rousseau) Eğitim Enstitüsü*”nün kurucusu ve eski başkanı olan Pierre Bovet, Sâtı Bey’e şeref kurulu üyesi olma çağrısında bulundu (Cleveland, 1971, s. 30-31). Osmanlı döneminde Eğitim Bakanlığına Enstitüde eğitim görmeleri için bazı öğrencilerine burs vermesi konusunda çağrıda bulundu. Gittiği ülkelerin durumları ve sosyal bilimler alanda gerçekleştirmiş olduğu reformlar konusunda daha fazla bilgi edinilmesini sağladı. Sâtı Bey Avrupalıların çalışmaya meyilli olmalarını ve eğitim, sosyal ekonomi arasındaki etkileşimini beğenmişti (Ahmet, 1999, s. 35-36).

Sâtı Bey hem fert hem de toplum açısından Fransız eğitim sisteminin uygulanmasına önem vermemesi üzerine, dönemin Osmanlı nazırıyla anlaşmadığı için görevden istifa etti. İstifanın akabinde *Mülkiye Mektebi*’ne öğretmen olarak atanıp, “*Çocukların Hayatı ve “Darul mürebbiyyat”*” adında okullar açtı.

Sâtı Bey’in eğitim çalışmaları arasında yer alan diğer bir husus ise “*Tedrisat*” dergisini çıkarması ve bu dönemde okuma eğitiminde sesli yöntemin yayılmasına ve uygulanmasına önem vermesidir. Sâtı Bey’in Suriye’ye gitmeden önce son görev aldığı makam, “*Osmanlı Matbuat Derneği*” üyeliğinin yanı sıra “*Matbuat Konferansı*na” başkanlık yapmasıdır (Cleveland, 1971, s. 30-31; bakınız, Burc, 1969, s. 22-25; bakınız, el-Hatib, 1969, s. 250).

Sâtı Bey, liberal ve batıcı görüşleri savunan, ülkenin kurtuluşu için “*Osmanlılık*” ideolojisini benimseyen bir Osmanlı aydını ve vatanseveridir. Bu bakımdan onun Ziya Gökalp’le giriştiği seviyeli tartışmaların temellerinde bu farklı görüşleri yatar. Dönemin gelişen olayları, Sâtı Bey’in İmparatorluk dağıldıktan sonra Türkiye’yi terk edip Suriye’ye gitmesine ve hayatının bu ikinci döneminde Arap milliyetçisi olmasına neden olmuştur (Kafadar ve Öztürk, 2002, s. 7-8). Sâtı Bey, Türkiye’deki işini bırakıp 1919 yılında asıl memleketine dönmesiyle ilgili kararının üzerindeki sis perdesi, gizemini koruyor. Gerçek nedenleri öğrenme konusunda, tahminler yürütmek, sorgulamak ve sonuçlandırmadan başka bir yolu bulunmamaktadır. Bu gelişmeler Sâtı Bey’in hayatında ve düşüncelerinde büyük bir dönüm noktasını temsil etmekteydi. Sâtı Bey, Arap bayraklarının Şam ve diğer Suriye kentlerin semalarında dalgalanmaya başladığında ve Arap devrimi kesin zaferini elde ettiğinde, ayrılma konusundaki kesin kararını vermişti (Ahmet, 1999, s. 30).

Şüphesiz ki Suriye Arap Hükümeti’nin, Sâtı Bey gibi aydınlara ihtiyaç duydukları için, eğitim faaliyetleri alanında İstanbul’da küçümsenmeyecek bir şöhrete sahip olan,

Osmanlı'nın başkentinde eğitim gören birçok Arap tarafından da tanılan Sâtı Bey'in getirtirilmesindeki en önemli faktörlerden biriydi ve Faysal'ın, okuduğu yazılarından dolayı Sâtı Bey'e hayranlık duyduğundan veya İhsan el Cabiri'nin, ülkenin Sâtı Bey'in niteliklerine ihtiyaç duyduğu konusunda prensin dikkatini çekmesinden kaynaklanmış olabilir (Ahmet, 1999, s. 40).

Ahmet (1999, s. 40)'e göre, Sâtı Bey'in, Suriye'deki bazı kişilerle bağlantısının bulunduğu sözleri yayılmasına rağmen Osmanlı yönetiminde kayıp bir nitelik olarak hissedildi. Bu da Türk gazetelerinin, konuyu büyük bir ciddiyet ve ilgiyle ele almasına neden olmuştur.

Söz konusu gazetelerden birinde şöyle bir ifade yer aldı: *"Sâtı Bey'in yapmayı planladıklarından son derece üzgün olduğumuzu bildiriyoruz ve aramızda kalması için ona bir çağrıda bulunuyoruz. Bilimsel sermayeden verme sözünde bulunuyoruz."* Osmanlı dönemindeki Maarif-i Umumiyye Nezareti müfettişleri ve İstanbul'daki eğitim görevlileri, Sâtı Bey'e yönelik bir bildiri imzalamaya başladılar, bildiride: *"Türkiye'den, bir Arap ülkesine taşınman, toy bir bitkinin, verimli bir toprağı bırakıp, çöle gitmesine benzemektedir, bu da tabiata ihanettir."* ifadesi almaktaydı (Ahmet, 1999, s. 40). Sâtı Bey'in İstanbul'dan ayrıldığı gün Mehmet Asım'ın yazdığı makalede: *"Dün Sâtı Bey veda etti. Suriye'nin bizden ayrılacağını bununla daha iyi anladık"* diyordu (Berkes, 1969, s. 94).

Sâtı Bey'in eğitim tarihimizde yaptığı yenilikler birçok kişi tarafından takdir edilmiştir. Muallim Cevdet [İnançalp], 14 Şubat 1916 tarihinde Darülmuallimin'in 70. Yılı münasebetiyle düzenlenen konferansta yaptığı konuşmada Sâtı Bey'in memleket eğitimine yaptığı hizmetleri aşağıdaki belirlediğimiz gibi özetle bahsetmiştir:

1. Darülmuallimin'de beden eğitimi dersini okutmaya başlamış ve bu dersi başarıyla yürüten Selim Sırrı [Tarcan] Bey ile Feridun Bey'i Darülmuallimin'e kazandırmıştır.
2. Bestekarlardan destek alarak ilk Darülmuallimin musikisini tesis etmiştir.
3. Modern usullere dayalı alfabe öğretimini başlatmıştır.
4. Yazı dilinin sade olmadığını ve çocuklarca anlaşılmasının mümkün olmadığını düşünerek ülkemizde *"çocuk edebiyatı"*nın oluşturulmasına öncülük etmiştir. Bu konuda manzumeler tercüme ve yazımı için Ali Ulvi [Elöve] Bey'i teşvik etmiş, *"Küçük Asker"* ve *"Karınca ile Ağustos Böceği"* eserlerini çocukların anlayacağı bir dilde yazan Fikret Bey ile de Darülmuallimin'de birlikte çalışmıştır.
5. Eğitimimizde ihmal edilen ve lüzümsüz görülen *"El İşleri"* dersini mekteplerimizin programına dahil etmiştir.

6. Darülmuallimin talebelerinin ilmi ve güncel meselelerde alakalar olabilmeleri için konferanslar düzenlenmiştir.
7. İstanbul ve taşradaki ibtidai muallimlerinin ıslahına çalışmış, onların usûl-i tedris ve terbiye görmelerine hizmet için uygulamalı konferanslar tertip etmiştir.
8. Darülmuallimin’de ilk kez *"Tatbikat Mektebi"* açmış ve öğrencilere her dersin öğretim yöntemlerini çocuklar üzerinde tecrübe ettirmiştir.
9. Darülmuallimin’i yatılıya dönüştürerek öğrencilerin ekonomik sıkıntılarla mektepten ayrılmalarının önüne geçmiştir.
10. İlk kez "Darülmuallimin Kongresi" düzenleyerek mezunların öğretmenlik hayatında yaşadıklarını birbirleriyle paylaşımlarını ve bilgilerini arttırmalarını sağlamıştır.
11. Darülmuallimin öğrencilerine programlı bir şekilde İstanbul’daki tarihi ve islami eserleri, müzeleri, fabrikaları ziyaret ettirmiş ve fenni gezinti adetlerini başlatmıştır (Ünal ve Birbudak, 2010, s. 12-13).

Sonuç olarak Sâtı Bey’in Osmanlı Devletindeki hayat kesitlerinin incelenmesi sonucunda Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu durumların, devletin karşı karşıya kaldığı olayların ve bunların neden olduğu devletin parçalanma görüntüsü ve çeşitli reformlara ilişkin yaklaşımları, onun eğitim düşüncesi üzerinde belirgin izler bırakmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti’nin Balkan ülkelerinde karşı karşıya kaldığı siyasi hareketlerin ve ayaklanmaların giderek artması, şiddetle ve istikrarsızlıkla özleşen bu hayattan uzaklaşmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Sâtı Bey, bu vilayetlerde bulunduğu idari makamları bırakmayı, İstanbul’a dönmeyi, eğitim ve öğretim alanlarında çalışmayı düşünmüştür.

Sâtı Bey’in çocukluğunu farklı yerlerde yaşamıştır ve bu nedenle ilkokulu okumamış, fakat evde okuma yazmayı öğrenmiştir. Sâtı Bey çok başarılı bir öğrenci idi hatta ona arkadaşları arasında Arşimet adı verilmişti.

Sâtı Bey Osmanlı Ülkesine yerleştikten sonra burada faaliyetlerini sürdürmüştür örneğin öğretmenlik yapmış, tabii ilimler müzesini kurmuş, birçok alanda makale ve kitap yazmış ve Makedonya vilayetlerinde kaymakamlık yapmıştır. Sâtı Bey meşrutiyet’ten önceki yıllarda İttihat ve Terakki ile aynı çizgide olan eğitim alanındaki reformların nasıl bir planla yapılması gerektiği konusunda Emrullah Efendi ile anlaşmazlığa düşmüştür. İkinci Meşrutiyet döneminin dikkat çeken isimlerden biri olan Sâtı Bey, Ziya Bey’in ilkokul ve lise eğitim sistemi görüşlerini tenkit etmiştir. Sâtı Bey, Darülmuallimin müdürlüğünü yaptığı dönemler tabiri caiz ise Darülmuallimin altın çağlarını yaşamıştır. Sâtı Bey Osmanlı Ülkesinde eğitim alanında çok etkili olmuştur ve başarı göstermiştir.

BÖLÜM III

SÂTI BEY'İN ARAP ÜLKELERİNDEKİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

Bu bölümde Sâtı Bey'in Suriye, Irak, Lübnan ve Mısır'daki eğitim faaliyetleri ele alınacaktır.

Suriye'deki Eğitim Faaliyetleri (1919-1920; 1944-1947)

Suriye Cumhuriyeti Osmanlı döneminde idari yönüyle Halep ve Suriye eyaleti olarak bilinmekteydi. Deyrizor Mutasarrıflığı bu eyaletlerden bağımsızdı ve Lazkiye Mutasarrıflığı da Beyrut eyaletine bağlıydı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Osmanlı Devleti'nin Maarif-i Umumiye Nezareti resmi istatistik verilerine göre Suriye, idari eyaletlerinde 259 resmi ilkokul, 12887 öğrenci ve 4 lisede ise 1101 öğrenci vardı. Şam ile Halep'te birer Darülmuallimin vardı. Bu iki okulun 201 öğrencisi vardı, ayrıca Şam'da bulunan tıp Okulunda da 281 öğrenci bulunmaktaydı (el-Husri, 1949, s. 67).

Bütün okullarda eğitim dili Türkçeydi. Aslında Şam coğrafyasında reform gerekliliğine inanan ve Balkan Savaşı'ndan sonra Paris'te 1913'te Arap Konferansı'nda alınan kararlar üzerine Osmanlı Devleti Suriye'de eğitim alanında bir takım düzenlemeler yaptı. İlkokulda ve yeni açılan liselerde eğitim dili Arapça olacak, eskiden açılmış olan okullarda Türkçe eğitim vermeye devam edilecekti (el-Husri, 1949, s. 67).

Fakat Birinci Dünya Savaşının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması nedeniyle alınan kararlar yürürlüğe giremedi. Dolayısıyla Suriye'de Osmanlı hakimiyetinin sonuna kadar eğitim dili Türkçe olarak devam etti. Osmanlı hakimiyetinden sonra Suriye'de, Suriye Arap Hükümeti dönemi başlamıştı fakat bu hükümet çok kısa sürmüştü.

Çünkü Fransız ordusu Suriye'ye girdi. Bu dönemin kısa sürmesine rağmen maarif alanında çok değişiklik yapıldı⁵ (el-Hatib,1969, s. 451).

Suriye Arap hükümeti hakimiyeti ele geçirdikten bir ay sonra Şam'ı fethetti. Şam'da genel olarak Türk öğretmenler görev yapıyorlardı. Ancak Türk öğretmenler Suriye'den ayrıldılar Arap öğretmenler ise Türk okullarında öğrenimlerini tamamlamaları nedeniyle Arapça bilmiyorlardı, ayrıca okullardaki kitapların Türkçe olması Suriye Hükümeti üzerinde ağır bir yük olmuştur. Bunun üzerine yeni ulusal hayata gerek duymuştur. Yeni ulusal hayat için; yeni kadro olması, yeni okullar açılması ve yeni dille eğitime başlanması gerekiyordu(el-Hatib,1969, s. 451).

Sâtı Bey, ilk olarak milli eğitim genel müfettişi sonra bakanlar kurulunda milli eğitim müdürü görevine atandı. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra milli eğitim bakanı oldu ve Fransızların Suriye'yi işgaline kadar bu görevde kaldı (el-Husri,1947, s. 3)

Sâtı Bey, Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra Türkiye'den ayrıldı ve 1919 yıllarının başında Suriye'ye geldi (el-Hatib,1969, s. 451). Suriye'ye gitmesiyle ilgili Sâtı Bey şöyle der: *“Oradaki insanlar beni çok iyi tanıyorlar, çünkü kitaplarımın ve konferanslarımın Osmanlı coğrafyasında çok meşhur olması nedeniyle oradaki insanlar beni çok iyi tanımaktaydılar”* (Cleveland, 1971:52).

Suriye'de Milli Eğitim Bakanlığında bulunduğu sırada Sâtı Bey'in gerçekleştirmekle görevlendirildiği ilk milli görevi, Osmanlı hakimiyetinin dil, edebiyat, eğitim ve devletin farklı divanlarında Suriye'yi Türkleştirme sürecinin olumsuz etkilerini gidermek oldu. Çünkü ona göre Osmanlı hakimiyeti sırasında Arap kültürüne ve diline karşı kapsamlı bir savaş açılmıştı.

Zira Osmanlılar imparatorluklarının bekasının ve kurtuluşunun Arap milletinin dinamiklerinin hayati temellerinin izlerini silmekle mümkün olacağının farkına varmışçasına Arap dilini ve Arap kültürünü çarpıtmak ayrıca Arapçanın etkisini azaltmak için farklı üsluplar kullandılar. Ülkenin milli simgesi sayılan tüm kurumlarda ve önemli alanlarda Türkçe'yi zorunlu kıldılar. Bundan dolayı Arapça sözlüklerden ve Arap edebiyatı divanlarından Arapça kelimelerdeki edebi ve bilim kitapları bu kelimelerle dolup taşmıştır (el-Husri,1947, s. 3).

⁵ Osmanlı hakimiyetinin sona ermesi ile beraber Birinci Faysal Suriye Arap Hükümetini kurdu başkanı da Ali Rıza Al-Rıkabi Osmanlı Ordusunda subay idi. Ancak bu hükümet (Yirmi iki) ay iktidarda kalmıştır (el-Husri,1949 :77). Devletin ömrü çok kısa sürmüştü 1 Ekim 1918 – 24 Temmuz 1920 kadar devam etmiştir (el-Husri, 2004:7).

Bundan dolayı Arap milli hareketleri, bu örgütlere bağlı olan siyasi örgütlerin sloganları ve hedefleri vasıtasıyla Arap vilayetlerinde Türkçe'nin yerine Arapça'nın resmi dil olması için büyük bir çaba sarf etmiştir. Satı Bey Suriye'ye gitmeden önce Turancılık hareketinin liderleri ile temasta bulunduğu sırada düşünce yapısında milli hedefleri gelişti. Sâtı Bey Suriye okullarında Türkçe ve etkilerini kaldırmaya yöneldi (el-Husri,1964, s. 228-229). Bunların gerçekleştirmek için de kitaplar yazdı ve milli hedefleri içeren okul müfredatları hazırladı. Zira müfredatlarda, ders programlarında ve devletin divanlarında kullanılması üzere bilimle ilgili Arapça terimler hazırlaması için özel bir komisyon oluşturdu. Ayrıca Suriye Arap Bilim Akademisinin kurulmasına yardımcı oldu. Yine eğitim ve öğretim işlerini ele almak için öğretmenlere yönelik bir konferans düzenledi. Hukuk okulunu kurdu ve tıp okulunu yeniledi. Kahire'nin eğitim ve öğretim deneyimlerinden faydalanmak için 1919 yılında Kahire'yi ziyaret etti (el-Husri,1964, s. 230).

Suriye Kralı ve bakanlar kurulu tarafından, kendisine *Meyselun*⁶ Savaşı'nda Suriye'yi işgal eden Fransız ordusunun komutanı General Goro ile görüşme görevi verildi (el-Husri, 2004:105-140). Sâtı Bey, Suriye Ulusal Hükümeti'nin devrilmesinden sonra Kral Faysal'ın maiyeti ile birlikte (28 Temmuz 1920'de) Portsaid limanı üzerinden İtalya'ya doğru yola çıktı ve Napoli şehrine vardı. Ardından Sâtı Bey, Kral'ın talimatı ile Fransızların Suriye'yi işgal etmesi meselesini Türk yetkililere arz etmesi için başkent İstanbul'a gitmek üzere İtalya'dan ayrıldı. Çabalar sonrası sonuca varamayınca tekrar İtalya'ya döndü bu defa meseleyi İtalyan hukuk adamlarına ve Dışişleri Bakanlığına arz etti (Kadri, 1956, s. 278).

Kral Faysal, İngilizler ile Irak'ın tahtını kendisine verilmesi konusunda anlaştıktan sonra, Sâtı Bey, Kral ile Irak'ta buluşmak ümidiyle İtalya'dan Kahire'ye gitti. Kahire'de ikamet ettiği sırada Milli Eğitim Genel Bakanı Cafer Veli Paşa'nın onayı ile birçok kız ve erkek okuluna ziyaretler düzenledi. Bu ziyaretler sırasında şahit olduğu bazı hususları içeren bir raporu Kral Faysal'a sundu. Bu hususlardan bazıları şunlardır: Doğa ve tarih bilimlerin ilköğretim ve ortaöğretim okullarında okutulmasının ihmal edilmesi, birinci sınıflarda Arap alfabesinin okutulması yoluyla yabancı dilin görülmesi ve aynı şekilde iç kısımlardaki ihmal edilen durumlardır (el-Husri, 1967, s. 13-21).

Suriye hükümeti, 1944 yılında Sâtı Bey'i eğitim işleri danışmanı olması için çağırdı. Suriye'de bulunduğu üç sene zarfında birçok milli eğitim okullarını inceleyip eğitim ve

⁶1920 Meyselun Vakası, Yusuf el-Udma liderliğinde gönüllü güçlerden oluşan ordu Fransız ordusu Henri Joseph Gouraud liderliğinde gönüllü orduyu yenmişti. Dolayısıyla Arap Milletinin en tehlikeli günlerini tarihe yazmıştır, çünkü Birinci Dünya Savaşından sonra ilk Modern Arap devleti Şam'da kurulmuştu (el-Husri,2004:7).

öğretimle alakalı yönetmelikleri ve kanunları araştırdı. Böylece on altı adet raporlardan oluşan bilimsel önerilerini ve reformlarını belirledi.

Bu raporlarda aşağıdaki hususları ele aldı: Milli Eğitim Bakanlığında atama işlemleri, bakanlığın ve divanların teşkilatının düzenlenmeleri, ilköğretim ve ortaöğretimi, öğretmenlerin hazırlanmaları, öğretmenlerin rollerinin düzenlenmesini, yüksek meslek eğitimi, okulların çeşitlendirilmesi, müfredatların şekillendirilmesi, okul, sınav ve müfettişlik binalarını, milli eğitim işleri ile ilgili yönetmelikler ile kanunları ve eğitim sistemini inceledi (el-Alusi, 1986, s. 96).

Başka bir raporda da Suriye ile Arap ülkeleri arasındaki kültür bağlarının güçlendirilmesini ele aldı. Diğer raporlarda ise idari işler işlemlerin karmaşıklığı ve muhasebe divanlarının etkisi ele alındı. Ayrıca okulların öğretmenlerin ve öğrencilerin sayısı hakkında karşılaştırmalar ve istatistiklere istinaden Suriye hükümeti ile Fransa hükümeti arasındaki üniversite anlaşma projesi hakkında eleştirilerde bulundu. Yine Fransız mandasının Suriye üzerindeki milli eğitimi ve milli kültürü hakkında olumsuz etkisini göstermek için çeyrek asır içerisinde eğitimin Irak ve Suriye'deki gelişimi arasında istatistiki karşılaştırmalarda bulundu. Suriye parlamentosu bu raporları inceledikten sonra Sâtı Bey'in sunduğu önerilerin tamamını onayladı (el-Alusi, 1986, s. 96-97).

Suriye hükümeti 1944 yılında milli eğitim işlerini düzenlemesi için Sâtı Bey'i çağırması üzerine ülkeyi işgal ettikten sonra Fransız mandasının "*Kanun-i Esasi*" altında çıkardığı daha önceki eğitim sisteminde birçok köklü değişiklikler yapmıştır. Fransız hakimiyeti dönemindeki eğitim sisteminin en önemli özelliği, Fransız işgalinin manda yönetimine devam ettirmesine bekâlarının devamlılığını sağlayan siyasi, kültürel ve ekonomik amaçlarını gerçekleştiren güdümlü siyaseti ile yönlendirmesine yardımcı olmasıdır (Burc, 1969, s. 69-70).

Yine işgal otoriteleri önce Fransız okullarının sayısını çoğaltmaya, insanları bu okullara teşvik etmeye, sonra da Suriye milli eğitim otoritelerine bağlamamaya yeltendiler. Diğer taraftan aynı zamanda Fransızlar Fransızca öğrenmeyi Suriye'deki tüm okullarda zorunlu hale getirdiler. Ancak Sâtı Bey, Suriye'deki eğitim sistemini, takip edilen kanunları ve eğitim sistemine hakim olan koşulların yapısını inceledikten sonra "Genel milli eğitim kanun tasarısını" gerçekleştirdi. Bu tasarının en belirgin noktaları şunlardır:

Daha önce de olduğu gibi ilköğretim süresinin 5 sene olarak devam etmesi ancak ilk 4 seneyi *ön okullar* adını verdiği tam bir halka haline getirmesi ve 5. seneyi bunun tamamlayıcısı yapmasıdır. İlköğretim yıllarının tamamından Fransızca dilinin

öğrenilmesini kaldırdı, ilkokulu bitiren ve liseye devam etmek istemeyen öğrencilere bu dili ve hesaplama usulünü öğretmek için özel bir sınıf açma konusunda Milli Eğitim Bakanlığına hak verdi (Burc, 1969, s. 70-77).

Lise okulları alanında ise eğitim süresini 7 seneden 6 seneye indirip. Sınıfların isimlerini değiştirdi. İlk dört seneyi "ortaokul" (hazırlık) adını verdiği öğretim aşaması yapıp ve diğer 2 seneye ise "hazırlık eğitimi" adını verdi. Lise dönemindeki eğitimi bilim ve edebiyat olarak ikiye ayırdı. Fransızca'yı orta ve hazırlık döneminde zorunlu dil haline getirip, hazırlık dönemine de ikinci zorunlu dil olarak İngilizce'yi belirledi (el-Husri, 1959, s. 104).

"İkmal" okulları adını kaldırıp ve bunlara ortaokul adını verip, aynı şekilde "hazırlık" okulunun adını hazırlık (lise) okulu adı ile değiştirdi. Genel Milli Eğitim Kanununun gerçekleştirdiği en önemli hedef, şekil, içerik ve hedef bakımından Suriye'deki eğitim sistemi ile Irak'taki eğitim sisteminin birbirine yakınlaşmasıdır.

Nitekim Sâtı Bey'in Arap ülkelerinin müfredatlarını birleştirilmesi tezi doğru çıkmıştır. Hele ki Suriye'deki lise eğitim süresinin 6 sene yapılması, Mısır ve Irak'ın da bu alanda Suriye gibi hareket edeceği haberi gelmişken (el-Husri, 1959, s. 104-106). Genel Milli Eğitim Kanununun gerçekleştirmeye çalıştığı önemli hedeflerden biri de bazı maddelerinde geçen milli eğitim politikasıdır. Söz konusu kanunun 1. maddesinde Milli Eğitim Bakanlığının görevinin sınırlandırıldığı geçmektedir. Maddenin metni şöyledir:

"Milli Eğitim Bakanlığının temel görevi, fiziki, ahlaki ve fıkri olmak üzere her yönden yeni nesli doğru bir şekilde eğitmektir. Böylece her bir fert, fiziki olarak güçlü, güzel ahlaklı, doğru düşünen, vatanını seven, milliyeti ile övünen, görevlerini bilen, hayatında kendisine gerekli olan bilgileri temin eden, akli ve fiziki gücü ve üretken çabası ile ülkesine hizmet edebilen bir fert olarak yetişmiş olsun" (el-Alusi, 1986:97).

44. maddenin "c" fıkrasında şu uyarı geçmiştir: *Devlet okulları, Milli Eğitim Bakanlığının onayı olmadan "yabancı kaynaklardan yardım almamalıdır."* 45. maddenin "d" fıkrasında öğrencilerin Arap Milletinin geçmişi ve şu anı ile övünmesi ruhunu geliştiren önemli milli bir unsur olarak Arap dilinin, Arap tarihinin ve Arap ülkelerinin coğrafyasının öğretilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Bu kanun ile Fransız elçiliğine bağlı iken Fransız yabancı okullarının doğrudan Suriye Milli Eğitim Bakanlığının denetimine tabi olunması konusunda çalışılmıştır. Nitekim 46. maddenin "h" fıkrasında şu ifade geçmektedir: *"İlkokul, ortaokul ve hazırlık okulunun genel sınavları, resmi ya da özel olsun tüm okulları kapsamaktadır."* Ayrıca *"özel okullar tarafından eğitimin tamamlandığına dair verilen diplomalar, bu diplomaları alan*

öğrenciler milli eğitimin gerçekleştirdiği genel sınavlara girmedikleri ve bu sınavları başarmadıkları sürece geçersizdir." Bu maddede belirtilen şartlardan dolayı Fransız yabancı okulları, daha önce olmayan Arap dili ve Arap tarihi gibi bazı dersleri okullarına dahil etmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Fransız diplomaların denklik ve görev alma hususunda sahip olduğu "tercih hakkı" imtiyazına da son verilmiştir (el-Alusi, 1986, s. 97-98).

Sonuç olarak Sâtı Bey Birinci Dünya savaşıdan sonra Suriye'ye gitti. Suriye'de bulunduğu süre zarfında birçok görev aldı. Sâtı Bey'in ilk yaptığı çalışma ise Osmalı dilini, kültürünü eğitiminin olumsuz etkilerini gidermek oldu. Bu görevini yerine getirmek için de birçok kitap ve okul müfredatı hazırladı.

Irak'taki Eğitim Faaliyetleri (1921-1941)

Osmanlı döneminde Irak coğrafyası üç eyalete bölünmüştü: Bağdat, Basra ve Musul. Her bir eyalet üç mutasarrıflığa ayrılmıştı. Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı Maarifi'nin yayınladığı istatistiğe göre, o eyaletlerde resmi eğitim kurumlarının sayısı şöyleydi: 160 ilkokul, 4 lise, 3 darülmuallimin, meslek okulu ve yüksek okul (*hukuk fakültesi*) mevcut idi. İlkokulda 6656, lisede 818 ve hukuk fakültesinde 244 Toplam öğrenci sayısı bulunmaktaydı (el-Husri, 1949, s. 192).

Öğretim üyelerinin sayısı 321 ilkokulda, 49 lisede, 22 darülmualliminde ve 10 hukuk fakültesinde olmak üzere toplamda 402 idi. İlkokulların 12'si kız öğrenciler için ayrılmıştı. Bu okullarda 32 bayan öğretmen ve 756 kız öğrenci vardı. İngilizler önce Basra'yı işgal altına aldılar, 1914'te güney kısmını tamamen işgal ettiler. Fakat Bağdat'ı 1917'ye kadar ve Musul'u 1918'e kadar işgal edemediler (el-Husri, 1949, s. 192).

İşgalin başlamasıyla 20 Kasım 1914 Irak Kraliyetinin kurulması (21 Ağustos 1921) arasında yedi yıl vardır. Maarif Bakanlığına göre bu süreç iki döneme ayrılıyordu:

- a- Basra ile Bağdat işgali (1914-1917).
- b- Bağdat işgali ile Milli Hükümetin kurulması (1917-1921).

Birinci dönemde, İngiliz işgali Basra ile güney bölgelerinde sınırlıydı. İngilizler 5 ilkokulu açtılar ve okulları kendilerine göre organize ettiler. Birçok gence İngiliz dilini öğretmek için ve onları Irak'ta bulunan İngiliz kurumlarında çalıştırmak amacıyla aşırı derece özen göstermişlerdi (el-Husri, 1949, s. 192).

İkinci dönemde ise, Irak'ı tamamen işgal ettiler ve bazı sosyal kurumlar açtılar. Önde gelen kurumlardan biri olan Eğitim Genel Müdürlüğü, okulların organizasyonunu, o zamanki tarihte Mısır'daki okullara göre organize etmiştir. Bağımsızlık Döneminde Milli Hükümetin kuruluşuyla Maarif Bakanlığına ve okulların reformuna ve eski sistemin temelden yok edilmesine özen gösterilmişti:

1. İlköğretim okulları arasındaki farklılıkları kaldırmak,
2. İlkokullardaki dördüncü sınıflara kadar İngilizce dilinin silinmesi,
3. Lise döneminde öğrenim süresi beş yıl ve iki dönemde, ortaokul ile liseye bölündü, lisede öğrenim, sayısal ve sözel olmak üzere iki bölüme ayrıldı.
4. Eğitim Arap milliyetçiliği üzerine kuruldu ve eğitim sisteminin temelleri atıldı (el-Husri, 1949:193).

Sâtı Bey, Irak Kralı Birinci Faysal'ın daveti üzerine Mısır Milli Eğitim Genel Müdürlüğünde takip edilen ders programlarının ve müfredatlarının örneğini yanına aldıktan sonra Kahire'den Bağdat'a gitti. Satı Bey, 1921 yılında Irak'a vardıktan sonra ilk 6 ayını Kralın Eğitim ve Öğretim Danışmanı olarak geçirdi ardından da aşağıdaki idari ve eğitim görevlerini üstlendi:

1. Maarif Bakanlğı yardımcısı: 05 Mart 1922 - 06 Ocak 1923.
2. Maarif müdürü: 17 Ocak 1923 - 31 Temmuz 1927.
3. Darülmuallimin Aliye'de öğretmenlik: 01 Ağustos 1927 - 30 Eylül 1931.
4. Genel Eğitim gözlemcisi: 01 Ekim 1931 - 21 Aralık 1931.
5. Hukuk fakültesinde bölüm başkanlığı ve öğretmenlik 22 Aralık 1931 - 10 Ekim 1934.
6. Müzeler müdürü: 11 Ekim 1934 - 15 Eylül 1935.
7. Tekrardan Antika müdürü ve Genel Eğitim ve Öğrenim müdürü: 16 Eylül 1935 - 11 Eylül 1936.
8. Son olarak; Antika müdürü oldu, bu görevini, Irak vatandaşlığından çıkarıldığı ve Irak'ı terkettiği 1941 tarihine kadar devam ettirdi (el-Husri,1967:7-10).

Sâtı Bey, Irak'ta bulunduğu 20 yıl içerisinde ilköğretimde, ortaöğretimde hukuk fakültesinde öğretmenlerin rollerinde Milli Eğitim Bakanlığında, müfredat ve teftiş gibi eğitimle ilgili birçok projeyi ve yasal yönetmelikleri gerçekleştirdi. Sâtı Bey Irak'ta yaptığı ilk iş İngiliz Danışman "Farrel'in" eğitim işleri hizmetlerine son verilmesi için çağrıda bulunmaktır. Çünkü Sâtı Bey, onun eğitim ile ilgili projelerine, planlarına ve görüşlerine

şiddetle karşı çıkmaktaydı. Bunu da Kral ile yaptığı istişarelerden sonra fiilen gerçekleştirdi (el-Husri,1968:42-43).

Böylece Sâtı Bey, ülkenin Osmanlı Devleti'nden ve İngiliz idaresinden miras aldığı eğitim ve öğretim ile alakalı düzenlemeleri ve kanunları kaldırdı. Bunların yerine toplumun taleplerini gerçekleştiren ve fertlerin yeteneklerini geliştiren Arap milliyetçiliği temellerine dayanan eğitim müfredatları ve planlarını yerine getirdi (el-Husri,1949, s. 17-20).

Sâtı Bey'in Irak'ta yapmış olduğu en önemli çalışmalar ve verdiği çabalar aşağıda özetle sunulmaktadır:

İngiliz idaresinin Irak Milli Eğitiminde yürüttüğü ilköğretim müfredatlarını kaldırıp yerine farklı bir müfredatla değiştirdi dolayısıyla ilköğretimdeki ilkel eğitime son verdi. Söz konusu eğitim aşamasında biri *ön ilk* ve diğeri *bağımsız ön eğitim* olmak üzere iki ayrı aşamaya ayrılan eğitim birliğini gerçekleştirdi. Ülkenin istekleri ve ihtiyaçları ışığında bu müfredatta ahlak ve sivil bilgileri dersi ile marş dersinin eğitimini kapsayan terimler ve kurallar getirdiği gibi İngilizce ders eğitimini ilköğretim 3. sınıfta başlatmak yerine ilkokul 5. sınıfta başlatma kararını aldı (el-Husri,1967, s. 211-220).

1929-1930 yıllarına ilişkin Milli Eğitim kanunun ve okul sınavları yönetmeliklerinin belirlmesine katıldı. Nitekim Sâtı Bey'in, 1936 yılında Milli Eğitim Bakanlığına sunduğu beşli plan, Irak'ın milli eğitimini yükselterek bu alanda örnek olan eğitim ve bilim temelleri üzerine inşa etmeye çalıştığının en çarpıcı örneğidir. Bu planda toplumun mevcut gereksinimleri ışığında genişleme yönünü ve geleceğin ihtiyaçlarını gözetti (el-Husri,1968, s. 22-24).

İnsanların eğitime daha çok ilgi göstermesi, çocuklarını okula göndermesi, mali yardımlar toplanması ve okullar inşa edilmesi için illerde Milli Eğitim Komisyonlarının oluşturulmasına ilişkin kanun çıkardı. Bölge müdürlerine geniş yetkiler veren ve uyulması zorunlu olan bir dizi talimat yayınladı. Müfettişleri okullara yaptıkları ziyaret sırasında örnek bir plana uymaya zorladı. Deneyimlerini yenilemek, geliştirmek, eğitim, öğretim ve kültür seviyelerini yükseltmek amacı ile öğretmenlere yönelik toplantılar, seminerler ve konferanslar düzenlemek yoluyla hizmet sırasında öğretmenlerin eğitilmesine önem verildi (el-Husri,1967, s. 186-197).

Dini ve mezhepsel okullarla ilgili İngiliz işgali döneminde Milli Eğitim İdaresi ile gayrimüslim grupların lideri arasında Musul ilinde üzerinde anlaşılan *Concordat*⁷ denilen anlaşmayı resmi okul sisteminden kaldırdılar (el-Husri,1967, s. 311-319).

Sâtı Bey ilköğretim birinci sınıflar için Arap alfabesini öğrenmeyi ve kelimelerin kolay bir şekilde ezberleyebilmelerini düşünerek *Kiraati eL-Halduniyye*⁸ telif etti. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin faydalarını gerçekleştirmek için Fröbel'in⁹ çalışma türlerini ve Montessori usulünün¹⁰ uygulanması hakkında içtihat etti. Öğretmenler tarafından okutulması ve görevini kolaylaştırmak için bir kılavuz ekledi (el-Husri,1968, s. 28-53).

Aynı şekilde Sâtı Bey, bilim, ziraat, eşya ve sağlık ilkeleri hakkında birçok okul kitapları yazdığı gibi eğitim usulü hakkında da iki cilt kitap yazdı. O zamanlarda yaygın olan en önemli eğitim ve öğretim hakkındaki fikirlerini mülahazalarını ve görüşlerini içeren 5 cilt halinde 32 adet eğitim ve öğretim dergisi çıkardı.¹¹

Sâtı Bey, Bağdat'taki okullarda farklı öğrenci denkları üzerinde birçok psikolojik ve zihinsel testler yaptı. Zira yaptığı bu testler sonucunda Arap olan bir kişinin akıl ve zeka gücünün diğer milletlerden olan akranlarından geri olmadığını teyid etti (el-Husri,1968, s. 35-45).

Irak hükümeti milli eğitim okulların düzeltilmesini araştırmak üzere Amerikan (eğitsel tespit) komisyonunu getirdi. Sâtı Bey komisyonun görüşlerini eleştirdi ve komisyon başkanı (Paul Monroe'ya) gönderilen 12 mektubu ele aldı. Bu mektuplar “*Monroe Komisyonunun Raporunun Eleştirilmesi*” adlı bir kitap içerisinde yayınladı. Sâtı Bey,

⁷Diplomat terimi genellikle devlet ile kilise arasındaki bir anlaşma anlamına gelir. Özellikle devlet ile Vatikan arasında yapılan anlaşma.

⁸ Irak'ta birinci sınıf ilkokul dersi kitabı olarak Irak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından iki kez basılmıştır birinci baskı 1965 diğeri de 2005 yılında. Ek 3'te adı geçen ders kitabın içeriğinden bazı sayfalarını görebilirsiniz

⁹Friedrick Wilhelm August Fröbel (1782-1852) Alman eğitimci ve filozof. Özellikle okul öncesi eğitimle ilgilendi ve 1837'de ilk çocuk bahçesini kurdu (http://tr.wikipedia.org/wiki/Fredrich_Fr%C3%B6bel).

¹⁰İtalya'nın ilk kadın doktoru, Pedagog ve antropoloji profesörü Maria Montessori (1870-1952) yüzyılın başlarında her bir çocuğun bireyselliğine azami ölçüde uyan bir pedagoji geliştirir. 1899'da zeka geriliği olan tüm çocukların yollandığı yeni orthophrenic yöneticiliği sırasında zihinsel eksikliğin sıklıkla pedagojik bir problem olduğuna hüküm verir. 1907 yılında ilk çocukeyi “Casa dei Bambini”de engelli olmayan çocuklarla çalışmalarında yaptığı gözlemlerde çocukların nelerden hoşlandıklarını ve nelerden hoşlanmadıklarını saptar, hoşlandıkları: ödüllere, cezalardan,oyuncaklardan, şekerlemelerden, öğretmen masasından ve yetişkin tarafından programlanmış eğitimden. Hoşlanmadıkları: özgür seçimden, hareket etmeden, sessizlikten, çevrenin temiz ve düzenli olmasından, kitapsız okuma ve yazmadan. Eğitim sistemini çocuktan yola çıkarak kurdu (<http://www.montessori.org.tr>).

¹¹ Bu dönemde çıkardığı 5 cilt halinde 32 adet eğitim ve öğretim dergisi toplam sayfa sayısı yaklaşık (3200) sayıfadır. 1. Cilt- altı sayıdan ve 312 sayıfadan oluşmuştur Ocak - Haziran 1928 yılında çıkarıldı, 2. Cilt yine altı sayıdan ve 372 sayıfadan oluşmuştur Aralık 1928 yılında çıkarıldı, 3. Cilt 10 sayıdan ve 568 sayıfadan oluşmuştur Ocak – Aralık 1929 yılında çıkarıldı, 4. Cilt 5 sayıdan ve 427 sayıfadan oluşmuştur 1930 yılında çıkarılmıştır son olarak da 5. Cilt 5 sayıdan ve 437 sayıfadan çıkarılmıştır (el-Husri, 1968:45-46)

ülkede izcilik hareketine özel önem verdi. Zira İngiliz izciliğinden ayırdıktan sonra “*Irak İzcilik Derneğini*” kurdu. Bu dernek hakkında bilinen yanlış anlamaları düzelttikten sonra hedeflerin gerçekleştirmesini sağlayacak özel işaretler, yönetmelikler ve kanunlar belirledi (el-Alusi, 1986, s. 65-69).

Sâtı Bey’in eğitimle ilgili çabalarından biri de eğitim ve öğretim istatistiklerine önem vermesidir. Örneğin Irak Milli Eğitim Bakanlığındaki okulların, öğretmenlerin, sınıfların, öğrencilerin sayısını ve mali durumunu gösteren yüzdelik istatistik oranları ve sayısal rakamları içeren araştırmalar yayınladı. Bağdat kulüpleri ve gazeteleri Sâtı Bey’in milliyetçilik, vatanseverlik, edebiyat, tarih, dil, siyaset, toplum, eğitim ve öğretim hakları ile ilgili konferansları ve makaleleri ile dolup taşıdı. Sâtı Bey, Darulmuallimin’de ve Hukuk Fakültesi’nde psikoloji, pedagoji, sosyoloji, felsefe ve istatistiği kapsayan bir dizi ders ve konferans verdi (el-Husri, 1967, s. 335-364).

Antik eserler müdürlüğü görevine başladığında kültür ve medeniyet mirasının bir parçası olarak Arap milletinin kendi eserlerindeki hakkını garanti altına alan kanunlar ve yönetmelikler çıkararak tanzim ve idare edilmesi için çalıştı. Ayrıca başkent Bağdat ve dışında birçok müze kurdu, birçok uluslararası antik eserler konferansına katıldı. Genel olarak göstermiş olduğu çabaları ve 1937 yılında Kahire’de düzenlenen Uluslararası Kazılar Konferansının sertifikası ile bu alanda dünyanın en iyi kanunu sayılan 1936 yılına ilişkin Irak eserler kanununu çıkarmasını takdir etmek üzere 1937 yılında Uluslararası Fikri Yardımlaşma Kurumuna bağlı Müzeler Danışmanlığı Kuruluna üye seçilme şerefine nail oldu (el-Husri, 1968, s. 390-410).

Sâtı Bey İslami antik Arap medeniyeti eserlerini ve binalarını görmek için uluslararası konferanslara katıldı. Ayrıca Mısır Milli Eğitim Bakanlığının durumunu araştırmaya ve Irak ile Mısır arasındaki Arap kültür bağlarını güçlendirmek için enstitülerin ve okulların sistemini incelemek amacıyla 1926-1937 yılları arasında Endülüs (İspanya), Mısır, Suriye, Lübnan ve Filistin’e bir dizi seyahat ve gezide bulundu (el-Husri, 1968, s. 390-394).

İngilizler, Birinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte Irak’ın tüm alanlarına hakimiyet ve nüfuzlarını yaymayı tamamladılar. 1919 yılında 1887 yılındaki devrimden sonra işgalleri boyunca Mısır’daki ilkokullarda uyguladıkları müfredatın bir benzerini ilkokul öğretim müfredatını uygulamaya başladılar. Sâtı Bey’in bu sisteme eleştirilerinin en önemli yönü içerdiği fikri, eğitim ve sosyaldır. Zira bu sistem eğitim ve okullarda şu iki türe ayrılır:

1. Irak köylerinde ve kırsalında oturan insanlar için eğitim süresi 4 yıl olan ön okullar derslerini özel bir müfredata göre belirlemektedir.
2. Öğretim süresi 6 sene olan ilkokullarda ise ilk 2 senesine "ön sene" veya "birinci kısım" adı verilmiş ve ayrı bir aşama olarak kabul edilmiştir. Geriye kalan 4 seneye ise "ilköğretim senesi" veya "ilköğretim bölümü" adı verilmiştir (el-Husri,1967, s. 105-113).

Sâtı Bey, ön yılların genişletilmesi ile beraber başka bir ilkeyi de gerçekleştirmiştir. Zira eğitimlerini devam ettirme koşullarının gerekli bilgileri almalarına izin verilmeyen öğrencilerin önündeki eğitim alanını genişletmiştir. Ayrıca ilkokullardaki son iki yılı (5. ve 6. yılı) sonuna kadar devam ettirmek isteyenler için ön eğitim derslerin tamamlayıcısı olarak görmüştür.

İngilizce öğrenmeye 5. yılda başlanması uygun görülmüştür. Müfredatın içerdiği diğer artılardan biri de haftalık derslere ahlak ve sivil bilgisi dersi ile marş dersinin eklenmesidir. Aynı şekilde Sâtı Bey'in herhangi bir dersin işlenmesinden öngörülen amaçları ve hedefleri göstermek için öğretmenlere yardımcı olması amacı ile hazırladığı bir dizi uyarıları ve talimatları da vardır (el-Husri, 1967, s. 111-164).

Sâtı Bey, yeni müfredatına tüm derslerde gözetilecek genel uyarılar dahil etmiştir. Konu ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "İlkokullardaki eğitimin amacı birçok konuyu ezberletmek ve kapsamlı bilgiler vermek değildir, bilakis amaç, entelektüel bir akıl seviyesine gelmek ve mesleği ne olursa olsun hiç kimsenin vazgeçemeyeceği gerekli bilgilerle herkesi donatmaktır. Bundan dolayı öğretmenin aşağıdaki hususları gözetmesi gerekir:

1. Öğrencilerin yeteneklerine uygun ve faydalı konuların seçilmesi için gerekli önemi göstermek ve bunlardan en önemli olanlarla yetinmek.
2. Konuların en güzel şekilde anlatılmasına, konuları öğrencilerin akli gücüne ve ilmi seviyelerine uygun hale getirilmesine önem vermek.
3. Öğrencileri sadece dinleyen birer robot haline getirmekten kaçınmak ve bütün derslerde dikkat etmeye alıştırmak karşılaştırma ve muhakeme yapmaya sevk ederek aktif bir şekilde düşünen bir birey haline gelmelerini sağlamak.
4. Çocukları bilinenden bilinmeye, alışılmıştan alışılmış olmayana, somut olandan soyut olana ve kolay olandan zor olana yönlendirerek eğitime aşamalı şekilde devam etmek.
5. Her birinin diğerini güçlendirmesi ve desteklemesi için dersler arasında bağlantı kurmak" (el-Husri,1967, s. 214-215).

Son olarak Sâti Bey Irak'ta sekize yakın görev yapmıştır. Mısır'daki eğitim sisteminin örneğini Kral Faysal'ın önerisi üzere Irak'taki eğitim sistemine uyguladı. Sâti Bey Osmanlı ve İngilizlerden geriye kalan eğitim sistemindeki düzenlemeler ve kanunlarını kaldırdı. Eğitimde ilerlemek amacıyla illerde komusyonlar kurup ve kanunlar hazırladı.

Lübnan'daki Faaliyetleri (1941-1944)

Şimdi ki Lübnan Cumhuriyeti dediğimiz coğrafya, Osmanlı döneminde üç idari eyalete tabidir: Beyrut, Suriye ve Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı eyaletleri. Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı eyaletleri, Osmanlı Maarif Teşkilatının kapsamı dışında idi, orada eğitim görevi mezhepçilik ve yabancı okullara ait idi, devlet okulları yoktu.

Beyrut eyaletinde ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce var olan okulların sayıları şu şekilde idi: 125 ilkokul 2 lise, birincisi, ikincisi ise İdadiye Trablus-Şam'da idi. Meslek, Hukuk ve Darümuallimin Medresesi de Beyrut'ta bulunmaktaydılar (el-husri,1949, s. 314-316).

Beyrut eyaleti ile Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı eyaleti Osmanlı dönemindeki mezhepçilik ve yabancı okullarının bulunduğu en meşhur eyaletlerinden biridir. Hiç abartmayarak şunu söyleyebiliriz ki Yunanistan, Danimarka, Almanya, Rusya ve Amerik'da özel temsilcilikleri vardı. Aynı zamanda çok sayıda yöresel ve dini misyonerler bulunmaktaydı. Beyrut eyaleti ile Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı eyaleti öğrencileri arasında şehir ve köylerde öğrenim görme rekabeti vardı.

Beyrut eyaleti ile ilgili değineceğimiz konu ise Mithat Paşa döneminde Beyrut'ta "İslam Yardımsever Vakfı" kurulmuştu. Kuruluşunun amacı da "İslam Meclisi" için yol göstermişti. Hristiyan Meclisinde olduğu gibi İslam Topluluğunun eğitimiyle ilgilenmekti (el-Husri,1949, s. 314-315).

Osmanlı Devleti'nin idaresinden çıktıktan sonra ulusal hükümet kurulmadan direkt Fransız işgaline ve mandasına girdi. Malum olan ki Suriye'deki terk edilen kıyı alanları kayıtsız şartsız *Sykes-Picot Anlaşmasına*¹² göre Fransa'ya bırakılmıştı. Bu sebeplerden dolayı Fransızlar manda adıyla Lübnan'ı doğrudan idare ettiler ve maarif işlerini siyasi çıkarlarına

¹² Mekke Şerif Hüseyin ile McMahon arasında Osmanlı devletine karşı bu antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmaya Fransa karşı çıktıktan sonra anlaşmanın yeni ismi *Sykes-Picot* oldu ve 1916 yılında Londrada imzalanmıştır. Sykes İngiliz temsilcisi ve Picot ise Fransa temsilcisiydi. Aslında bu anlaşma Üçlü İtilaf devletleri (Rusya, İngiltere ve Fransa) arasında Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ordusu yenilirse Osmanlı topraklarının paylaşılmasına dair bir anlaşmaydı. Antlaşmanın detayı ve maddeleri için (Hasham,2010,314-315)

göre bir düzene koydular. Fransız okullarının çoğalmas ve güçlendirilmesine aşırı ilgi gösterdiler, aynı zamanda da mezhepçilik okullarını da kendi siyasi akışlarına göre düzenlediler. Lübnan Devlet Okullarını ise bilinçli olarak ihmal ettiler. 1943-1944’de manda rejimi sona erdikten sonra Lübnan’da toplam da 408 resmi ilkokul vardı ve o okullarda, 26662 kız ve erkek öğrenci eğitim-öğretim görmekteydi (el-Husri,1949, s. 315).

Sâtı Bey, 1941 yılında Irak’tan ayrıldıktan sonra Lübnan’a yerleşti ve “*İbn-i Haldun’un Mukaddimesi*” hakkında iki ciltlik bir kitap çıkarmaya başlamıştır. Bununla ilgili hakikatleri belgelendirme ve içeriğini irdeleme fırsatı vermesini arzulamıştı. Sâtı Bey’in Lübnan’da geçirdiği süreç incelendiği zaman şunu görürüz, sebebi bilinmeyen bir şekilde eğitim alanında herhangi bir faaliyet göstermemiştir. Lübnan’da 3 yıl ikamet ettiği süre boyunca “*İbn-i Haldun’un Mukaddimesi*” üzerine araştırmalar yapmıştır (Burc,1969, s. 58-68).

Yaptığı araştırmaları 2 ciltlik bir kitap haline getirmiştir. Birinci cilti 1943 yılında yayımlamıştır, ikincisini ise 1944 yılında yayımlamıştır. Maddi sıkıntılarından dolayı tekrardan gözden geçirip gereksiz yerleri kaldırıp 1952 yılında yeniden kitap haline getirip yayımlamıştır. Sâtı Bey’in bu kitapları hazırlamak için ne kadar emek sarfettiğini şuradan anlayabiliriz; birinci cilt ile ikinci cildin arasında yaklaşık 10 yıllık bir çalışma süresi vardır (Burc,1969, s. 58-68; bakınız, el-Mazni, 1944).

Birinci cildi incelediğinde şunları görmekteyiz: Sâtı Bey, İbn-i Haldun üzerine araştırma yaparken orjinal ve elle yazılan yayımlara çok özen göstermişti. Sâtı Bey, batılı aydın Katermar’in İbn-i Haldun ile ilgili yazdığı Mukaddime (1857-1858 M) adlı eserini eline geçirmişti. Katermar araştırmasında elle yazılan 4 nüshayı kaynak olarak kullanmıştır. Bu kaynakların üçü Paris Milli Kütüphanesi’nde diğeri ise Münih Kütüphanesi’nde bulunmaktadır. En eski nüshalar Şeyh Nasr el-Horeyni tarafından Mısır’da basılmıştır. el-Horeyni İbn-i Haldun’un Mukkadimesi’nin çevirilmiş nüshalarını incelemeye başlamış bunun sonucunda iki tane tercüme edilmiş nüshasının olduğunu belirterek incelemesini tamamlamıştır. Bunlardan birincisi Türkçe ikincisi de Fransızcadır, ek olarak Arapça ile yazılmış bir nüsha daha vardır ancak el-Horeyni’nin Türkçe ile yazılmış nüshayı kullanmasının nedeni daha eski olmasıdır. Fransızca olan nüsha ise De Slane adlı yazarın gözetiminde üçüncü ciltte basılmıştır (el-Husri,1943, s. 5-8).

Sâtı Bey, İbn-i Haldun’un kendi eliyle yazdığı orijinal nüshaya ulaşamamıştır, fakat araştırmacılara el-Horeyni’nin önerdiği gibi *Tunusiyye Nüshası*’nı bulmalarını önermişti.

Çünkü bu nüsha İbn Haldun Mısır'a yerleşmeden önce yazdığı en eski nüshadır. Sâtı Bey o nüshayla ilgili şöyle demktedir: “*Şu an ki durumumun mücade etmemesi nedeniyle çok üzgünüm yoksa adı geçen nüshayı kendim bulup incelerdim, ayrıca nüshanın çok önemli ve yararlı olduğunu söyleyerek sözümü bitiriyorum.*” Ayrıca Sâtı Bey bu konuda; Arapça el yazılarıyla ilgilenen bütün araştırmacılara şöyle bir tavsiyede bulunmuştur; "Tunusiyye nüshasını araştırmada gözardı etmeyin çünkü onu bulmak tarihsel ve bilimsel açısından çok önemlidir." adı geçen nüshayı İbn Haldun Mısır'a yerleşmeden önce Sultan el-Hafsiye'ye vermişti. Detaylı bilgi için bakınız (el-Mazni,1944).

Sâtı Bey, İbn-i Haldun üzerine yaptığı araştırmanın ikinci cildinde O'nun büyük bir Arap düşünürü olduğunu ileri sürüyordu ve Arap araştırmacıların İbn-i Haldun'un Mukaddimesi'ni, modern edebiyatı okudukları gibi okumalarını istemiyordu. Çünkü eski eserlerin ve düşünürlerin çok değerli olması nedeniyle Sâtı Bey şöyle demiştir : “*Asla bu yöntemle esere değer verilemez*” (el-Husri,1943, s. 8-12).

Sâtı Bey'in, İbn-i Haldun'un Mukaddimesi üzerine yaptığı araştırmada en çok ilgilendiği alan, bazı araştırmacıların İbn-i Haldun'un Araplara karşı hakaret ettiğini, küçümseyici tavırlarda bulunduğunu ve Arap milliyetçiliği düşmanı olduğu konusundaki iddiaları çürütmek noktasındaydı. Bunun da sebebi İbn-i Haldun'un kullandığı “*Ârap*” kelimesinin yanlış anlaşılmasıydı, bu nedenle çok sayıda eleştiri almıştır. Sâtı Bey'in Irak'ta bulunduğu sırada, Irak Maarif Genel Müdürü öğretmenlere yaptığı bir açıklamada İbn-i Haldun'un Arap düşmanı olduğunu ve milliyetçilik adına bütün kitaplarının yakılması ve mezarının kazılması gerektiğini ifade etmiştir. Sâtı Bey, Maarif Müdürü'nün iddialarına suskun kalmamıştı ve maarif müdürüne yazdığı makalede cevap vermişti. Bu makale Lübnan'da bir dergide yayınlanmıştır ve şöyle bir çağrıda bulunmuştur: “*Araplar'ın milliyetçiliğe aydın bir gözle bakmaları gerekir*”. Bu noktadan çıkışla, bir tez hazırladı ve bu tez Irak gazetelerinden biri olan *el-Bilad* gazetesinde yayımlandı.

Sâtı Bey, filologların İbn-i Haldun'un kullandığı “*Arap*” kelimesinin anlamını açıklamalarının ardından Arap ile Â'rabi (bedevi) kelimelerinin ayırımını yapabildiklerini net bir şekilde açıklıyor (el-Husri,1943, s. 107-118; bakınız Uludağ, 2001, s. 10-12)

el-Husri'nin (1944-a)'de yayımladığı *ikinci cildini* incelendiğinde ise; İbn-i Haldun üzerine çok detaylı ve geniş bir araştırma yaptığını görüyoruz. Şunu da söylemek gerekirse bizi en çok ilgilendiren bölüm olan, eğitim konularını iki cildi bütün olarak incelediğimizde anlamaktayız.

Sâtı Bey, İbn-i Haldun'un çabalarını ve sosyoloji teoriklerini çok önemsemişti, ona olan sevgisinden dolayı çocuğuna O'nun ismini verdi. Sâtı Bey ile İbn-i Haldun'un aralarında çok benzer noktalar vardır, Sâtı Bey diyor ki: *"İbn Haldun üzerinde yaptığım detaylı araştırmalar sonucunda temennilerimde ve fikrimde olan, aklımdan hiç çıkaramadığım projelerden biriydi; resmi görevlerden kurtulup derslere, eğitim ve sosyoloji alanlarında yazı yazmaya başlamam gerekmektedir"* (el-Husri,1943, s. 5).

Bundan dolayı Sâtı Bey, daha sonraları 1952 yılında Uluslararası 15. Sosyoloji Konferansına katılmak için İstanbul'a gittikten sonra İbn-i Haldun ile alakalı konferanslara ve münasebetlere katılmaya ağırlık verdi. Daha önce de İbn Haldun ile alakalı anıları ve eserleri araştırmak için 1950 yılında Tunus'a gitmişti (Burc,1969:65-66). İbn-i Haldun hakkında *İbn-i Haldun 'a Göre Sosyoloji* başlıklı bir araştırma sundu. Bu araştırmada İbn-u Haldun'un sosyoloji ve felsefe hakkında yanlış anlaşılmaları İbn-i Haldun'un perspektifinden savundu.

Şunu belirtmemiz gerekir ise Sâtı Bey İbn-i Haldun'un mukaddimesi ile ilgili 3. cildi hazırlamaya niyeti vardı ama Suriye ve Mısır'daki görevlerinden dolayı eseri yazmaya zaman ayıramamıştı.

Sâtı Bey'in yaşadığı sorunlar ve olaylar O'nun azmini kıramamış, Irak'tan kovulması ve Irak vatandaşlığından çıkarılması, ümitsizliğe kapılmasına neden olmamış veya inandığı ve uğrunda yaşadığı ilkelerin kendisini zayıflatmaya neden olduğunu düşünmeye sevk edememiştir. Sâtı Bey, milletin geleceği hususunda iyimser olup ona güçlü bir şekilde inanmaktaydı (el-Alusi,1986, s. 93-94).

Sonuç olarak Sâtı Bey Lübnan'da eğitim ile ilgili faaliyet göstermemişti bunun nedeni de bilinmemektedir. Orada bulunduğu yıllar İbn-i Haldun'un *Mukaddimesi* üzerine araştırmalar yaptı. Sâtı Bey mukaddimenin hangi nüshaya da ulaşmalarını önermişti. Sâtı Bey İbn-i Haldun'a ne kadar bağlı olduğunu ve önem verdiğini de O'nun ismini oğluna vermesinden anlamaktayız.

Mısır'daki Faaliyetleri (1948-1957)

Mısır'da modern eğitimin başlangıcı Mehmet Ali Paşa ile olmuştur. Mehmet Ali Paşa o dönemde yaygın olan klasik, büyük ve küçük okullardan ayrı ve bağımsız olarak yeni okullar kurdu. Mehmet Ali Paşa fetih ve savaş dönemini bitirdikten sonra, 1840 yılında uluslararası alanda kabul görerek kayıtsız şartsız devlet başkanı oldu. Mısır'da 63 yeni hükümet okulu inşa etti, inşa edilen okullarda öğrenci sayısı 10000'i aşmıştı. Okulların 50'si ilkokul, öğrenci sayısı 5500 idi, 2 okul hazırlık okulu olarak kurulmuştu ve 2300 öğrencisi vardı, toplamda 11 okul lise ve yüksek okuldu, öğrenci sayısı 2715. Bunların beraberindeki okullar: Tıp, Mühendislik, Ziraat, Meslek, Veteriner, Muhasebe ve Harbiye okulları idi ve toplamda yaklaşık olarak 1400 öğrenci vardı (el-Husri,1949, s. 358-359).

Mehmet Ali Paşa inşa ettiği okullarda genelde asker çocukları eğitim-öğretim almaktaydılar Türk, Arnavut ve Çerkez asker çocukları oldukları için eğitim dili Türkçeydi. Ama eğitim bütün memlekete yayıldıktan sonra o okullar Mısır vatandaşlarına da kapılarını açıp ve hızlı bir şekilde eğitim dili Türkçe'den Arapça'ya devredilmişti. Türkçe ilkokullarda ve liselerde ikinci dil olarak yürürlüğe geçti. Arapça eğitim dili 1888 yılına kadar sürmüştü. İngiliz işgalinden 6 yıl sonra İngiliz Maarif Bakanlığı eğitim dilinde değişiklik yapmıştı ve İngilizce ders vermeye başlamıştı (el-Husri,1949:362).

Sâtı Bey'in Suriye hükümeti ile olan sözleşmesinin sona erdikten sonra Mısır'a gitmeyi tercih etti. Böylece 1947-1949 yılları arasında Eğitim Enstitüsünde öğretim görevinde bulundu. Sonra Arap Devletleri topluluğunda kültür idaresine teknik danışman olarak atandı ve 1950 yılına kadar bu görevde kaldı. Mısır'da bulunduğu sırada Arap ülkelerindeki milli eğitimlerin durumlarını ele alıp Arap kültürünün yıllığına ilişkin 6 cilt kitap çıkardı. Yürürlükte olan eğitim ve kültür ile alakalı yönetmelikleri, kanunları ve müfredatları, bu farklı kanunlar arasındaki ilişkin görüşünü ortaya koymadan önce bunları olduğu gibi tasnif etti (Burc,1969:80; bakınız, Ahmet,1999, s. 91-99).

Sâtı Bey'in çabası ile eğitim ve kültür de birliğe ulaşmak amacıyla çalışmaları için Arap ülkelerindeki milli eğitimden sorumlu olan kişilere yönetmelikler arasındaki farklılıkları, çelişkileri ve karışıklıkları göstermeyi amaçlamıştı.

Arap kültürü yıllığı, 1945'ten 1962'ye kadar olan eğitim yıllarını kapsıyor. Sâtı Bey Mısır'da bulunduğu sırada "Arap Kültür Müzesi" adlı bir müze kurdu. Ziyaretçilerin ve araştırmacıların bu müzeyi görmeleri sayesinde farklılıkları incelemelerini kolaylaştırmıştı.

Arap ülkelerinin eğitim ve öğretim sistemleri arasındaki farklılıkları göstermek için müzenin hedeflerini ve amaçlarını belirledi (el-Husri,1962-a, s. 114-118).

Sâtı Bey şöyle der *“Arap ülkelerindeki eğitim sisteminin ve ders müfredatlarının farklılığını ortaya çıkarılması için o farklılığının ortadan kaldırılması, aynı zamanda gelişmemiş ülkeler gelişmiş ülkelere örnek alarak tecrübelerinden eksiklerini tamamlayarak birbirlerine örnek olurlar.”*

Sâtı Bey adı geçen müzeye belli bir plan yaptı. Aşağıda verilen bölümlerin bütün arşivlerini ve bilgilerini Arap ülkelerindeki toplamaya planlanmıştı:

- a- Genel eğitim sistemi
- b- Anaokul
- c- İlkokul öğrenimi
- d- Lise öğrenimi
- e- Yüksek Öğretim Kurulu
- f- Eğitim Enstitüsü ve Darülmualimin ve Darülmualimat.
- g- Meslek Okulu
- h- Gençler Örgütü ve Dernekler
- i- Konferanslar ve festivaller
- j- Bütün kültürel hareketleri

Bütün bu bölümlerden bilgiler toplanıp aşağıdaki maddeler uyarınca bir sunuma tabii olmuştur:

- a- Kanunlar ve sistemler
- b- Ders müfredatları
- c- Sınav sistemleri
- d- Ders kitapları
- e- İstatistik ve raporlar
- f- Okulların fotoğrafları ve yapı planları.

Yukarıdaki bilgilere göre müze çok kapsamlı ve canlı bir amaçla kurulmuştu. Dolayısıyla gittikçe gelişmekte ve bilimsel çalışmalarını sürdürmekteydi. Bütün Arap ülkelerinin kültürünü gelişmesini ve birleşmesini sağlamaktaydı (el-Husri,1986, s. 101-102).

Sâtı Bey, bununla beraber Arap ülkelerinin milli eğitimlerindeki eğitim sistemlerinin iyileştirilmesi ve yakınlaştırılması için eğitimci rekabet ruhunu aşlamayı ve geliştirmeyi amaçladı. Sâtı Bey Arap Yüksek Eğitim Enstitüsü'nün kurulmasında fiilen katkıda bulunma ve katılma şerefine nail oldu. Nitekim o, eğitimin iç sistemini belirleyen temel

misyonunu ve planlarını açıklayan üyelerden birisidir. Söz konusu enstitüye *Arap Milliyetçiliği* dersine profesör olarak atandı. Ancak o, enstitünün amacını gerçekleştirmediğini ve gerçekleştirmek için kurduğu hedeflerinden saptığını gördü. Bundan dolayı enstitünün kurulmasından itibaren 3 sene içerisindeki çalışmalarını içeren 36 sayfa şeklinde; *iyileştirici öneriler* olarak isimlendirdiği bazı öneriler sundu. Ancak Sâtı Bey kitap yazmaya, eser yayınlamaya, eğitim ve öğretimle ilgili araştırmalar yapmak için 1956 yılında enstitünün müdürlüğünden ayrılmayı tercih etti (el-Husri,1962-a, s. 146-149).

Sâtı Bey'in enstitüyü kurmasının en önemli amacı Arap milliyetçiliğini ve düşüncesini yaygınlaştırmaktı bunun için de araştırma enstitüleri kurmuştur. Sâtı Bey enstitünün sadece Arap milletin evlatlarından olan ve kültürlü nesillerin içerisinde geçtiği eğitim ve araştırma enstitüsü olmasını amaçlamıştı (el-Alusi,1986, s. 114).

Sonuç olarak Sâtı Bey Lübnan'dan ayrılıp Mısır'a gitmiştir. Sâtı Bey'in en önemli çalışmalarından biri olan da Arap Yüksek Eğitim Enstitüsünün kurulurunda katkıda bulunmasıdır. Mısır'da bulunduğu süre zarfında Arap kültürüne ilişkin 6 cilt kitap çıkarmıştır.

BÖLÜM IV

SÂTI BEY'İN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

Bu bölümde eğitimin anlamı ve hedefleri, aile eğitimi, okulun önemi, askeri eğitimi, öğretmenin önemi, ilim ve ahlak, kültürün anlamı, kültür birliği, eğitim ve kültürde taklit ve özgürlük, Arap eğitiminin amaçları, Arap eğitiminin birliği, fertlerin eğitim hakları, öğretim usulü, öğretimin temel yöntemleri, tarih öğretimi, coğrafya öğretimi, Arap Dilini (Alfabeyi) öğrenme yöntemi ve yabancı dil öğretimi konuları ele alınacaktır.

Eğitimin Anlamı

Sâtı Bey eğitime yönelik birçok kitap, makale yazıp ve konferanslar verdi. Sâtı Bey'in eğitime yapmış olduğu farklı tanımlar da şöyledir:

- 1-*Doğal ve doğru bir şekilde çocuğun gelişmesi için doğal ihtiyaçları ve fitri meyiller olası en büyük özgürlüğün verilmesi altında "karakterin oluşumudur."*
- 2- *Eğitim, çocuğun doğal, fiziksel, zihinsel ve karakter gelişimine etki etmeyi amaçlayan "düzenleyici çalışmadır."*
- 3-*"Hayatın gerçek talepleri arasında sentez oluşturmak ve eğitimin farklı gayeleri arasında denge kurmaktır"* (Ash-Shami,1972, s. 50).
- 4-*Eğitim, "yetişkinlerin gençler üzerindeki etkisinden ve gelecek nesillerin eğitiminin önceki nesillerin eğitiminden daha üstün ve daha iyi olmasına önem vererek, önceki nesillerin kazanımlarını sonraki nesillere aktarmasından" ortaya çıkan "sosyal faaliyetlerdir"* (el-Husri,1961-a, s. 14-15).
- 5-*"Eğitimin geniş kapsamlı ve çok yönlü bir süreç olup fiziki, fikri, duygusal, ahlaki, dini ve sosyal olmak üzere insanın tüm farklı tezahürleri ile maddi ve manevi hayatını ele aldığı ısrar etmiştir"* (el-Husri,1967, s. 451).

Aile Eğitimi

Sâtı Bey, Arap toplumunun sosyal özelliklerinde meydana gelen zafiyetin nedenlerini Arap aile sisteminin yapısına, aile fertleri üyelerinin dağılmasına neden olan sosyal ve birlikte yaşama ruhunun gelişimini güçlendirmeyen basit sosyal eğitim olmasına bağlıyor. Bunun en önemli belirtisi de, yardımlaşma, özverili davranma, fedakâr olma hoşgörü ve benzeri davranışlar ayrıca ötekilerin haklarına ve özgürlüğüne saygı göstermek.

Sâtı Bey Arap toplumundaki zafiyetin nedenlerini ve çözümünün sınırlı olmasını aile üyelerinin sosyal davranışlara alıştırılması ve aile eğitiminin eksikliğinde saklı olduğuna dair bazı sosyal kanıtlar sunmaktadır. Bunlara örnek olarak işyeri adabına uymama, başkaları ile olumlu ilişki kurulamamması ve konuşma adabına uyulmaması (Saad,1975, s. 92). Gençlerin devlet görevi alma isteksizlikleri, serbest işlere ve mesleklere yönelmelerinin nedenlerini ise çocukluktan beri aldıkları eğitimlerine bağlamaktadır. Ferdin seçiminde bağımsızlık ruhunu ve kendisine olan güvenini kaybetmesine neden olan bu eğitimidir.

Sâtı Bey, bunun daha da ötesine giderek bu tür aile eğitiminin risklerini açıklarken bunun fertlerin hayat arkadaşlarını seçmesine özellikle evlilik geleneklerine ve evlendikten sonra çocukların ailelerinden bağımsızlaşmadıklarını ifade etmektedir (Saad,1975, s. 93).

Okulun Önemi

Sâtı Bey'e göre okul, *"sosyal amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş bir sosyal kurumdur"* (el-Husri,1961-a, s. 14). Mademki sosyal fitri ihtiyaçlar ve içgüdüler, ancak sosyal hayatla gelişiliyorsa o halde okulun fitri ve sosyal olmak üzere kişisel içgüdülerinin meyilleri ve istekleri gelişimi için çocuklara geniş bir alan açan doğru bir hayat ve uygun bir ortam olması kaçınılmazdır (Saad,1975, s. 94). Aynı zamanda Sâtı Bey okulların kültürel, sosyal bilimsel değişim ve gelişim hareketine doğrudan etkin bir katkıda bulunabilmesinin arz edilmesi halinde genç bireylere bağımsız ve özgür eğitim ruhunu aşıl原因 gelişmiş atmosferlerin olması kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştı. Çünkü O, gençlerin sosyal hayata hakim olan en önemli eğilimlerden biri olduğuna inanmaktadır (el-Husri,1961-a, s. 10). Dolayısıyla Sâtı Bey'e göre okulun doğrudan görevi, her türlü açıdan gençleri doğru hayata hazırlamaktır.

Ayrıca Sâtı Bey, okulları temel amaçları olan 3 aşamaya tasnif etmişti:

1. **İlkokul:** eğitim aşamalarının ilkidir ve amacı da çocukları 7 yaşından itibaren eğitmek, yetiştirmek ve ileride uğraşacakları mesleği göz önünde bulundurmaksızın gerekli bilgileri ve becerileri kazandırmaktır.
2. **Ortaokul:** ikinci aşamada gelir amacı da, gençleri eğitmek ve yetiştirmektir. Bu okullar, toplumun ihtiyaç duyduğu *orta seçkinleri* yetiştirmek amacı ile öğrencileri gerekli fikir ve ilmi bilgilerle donatmaya çalışır.
3. **Yüksek Okullar:** amacı gençleri eğitmek ve bilinçlendirmektir. Gençlerin kültür ve sosyal seviyelerini yükseltmek ve gençleri toplumun ihtiyaç duyduğu seçkin sınıfı oluşturmak için eğitirler (el-Husri,1956, s. 9-10).

Diğer taraftan Satı Bey, okulları sadece bilgi ve ders vermek amaçlı görmemektedir. Ona göre okullar sadece bireysel ve toplumsal görüşlerin, duyguların ve eğilimlerin birbiri ile etkileşim içine girdiği adeta "bir hayat sahnesi gibidir." Okulların gençlerdeki sosyal ve eğitim ahlakının oluşumundaki önemi, işlevi ve etkisi de ailelerin öneminden ve etkisinden daha fazladır. Çünkü eğitim sadece nasihat ve yönlendirme ile gerçekleşmez. Bilakis toplu spor oyunları, izcilik faaliyetler, işbirliği, arkadaşlık, dayanışma, vatan sevgisi ve düzen ruhu gibi içerdiği çeşitli etkinlikler sayesinde okul ortamı ile desteklenir ve pekiştirilir (Ash-Shami, 1972, s. 62).

Sâtı Bey'e göre bir takım tartışılmaz doğrular ve kurallar vardır. Bunların uygulanması ve sorumluluğu görevini okullara vermiştir. Çünkü okullar çalışmalarında eşit bir şekilde bireysel dışlayıcı, bencillikten ve elemelerden uzak bir halde çalışmalarına devam eder. Sosyal katkıda bulunma ruhunu geliştirme içerisinde toplumun fertlerini yükseltmek için çalışırlar. Sâtı Bey'e göre eğitimin çocuğun hayatına etki etmesi bakımından bu eğitim kurallarının en önemlisi, kendi menfaati ile toplumun menfaatinin birlikte yaşama kurallarını oluşturmak şartı ile ikna, iyileştirme ve alıştırma yoluyla okul içerisinde ortak çalışmanın tekrar edilmesi birliktelik duygusunu ortaya çıkarır. Bunu ise el işleri dersleri, basketbol, ip atlama ve futbol oyunları gibi örnekler, sosyal oyunlar aynı zamanda onları futbol takımları ve hayır dernekleri kurmaya alıştırmak. İdari ve denetim işleri oy kullanma ve seçimlerde aday olma hususlarında eğiterek gerçekleştirmek mümkündür (el-Husri,1961-a, s. 40).

Aynı şekilde okulların bu husustaki rollerinin ve öneminin yanı sıra Sâtı Bey askeri kışlaları, Arap fertlerin ve vatandaşlarının sosyal eğitiminin geliştirilmesine imkân verecek ikinci bir araç olarak görmektedir.

Askeri Eğitim

Sâtı Bey zorunlu hizmetin önemi ve etkisinin özel olarak sosyal eğitim üzerinde olduğu kanaatindedir. Bundan dolayı zorunlu hizmet, ancak okullardaki ilköğretim ve askeri kışlalardaki askeri eğitim yoluyla vurgulanır.

Sâtı Bey'e göre askeri kışla, toplumun fertleri arasındaki ahlâki ve sosyal değerlere etkisi bakımından ilkokuldan sonra ikinci eğitim kurumudur. Zira Sâtı Bey zorunlu askerlik hizmetini sosyal eğitime faydası olan en önemli araçlardan biri olarak görür. Çünkü zorunlu askerlik hizmeti, toplumun fertleri arasındaki bağları ve disiplin ruhunu güçlendirir. Zorunlu askerlik hizmeti, diğer bir açıdan da gençlerin eğitimini tamamlama hizmeti ve zorunlu eğitim sürecinin tamamlayıcısı konumundadır. Bundan dolayı Sâtı Bey, okul ile kışla arasındaki bağların güçlendirilmesini şu sözleriyle vurgulamıştır: "Okullar, çocukları gelecekteki askerlik hizmetine kışlalar da önceki eğitimlerinin etkinliğini tamamlamaya çalışmalıdırlar" (el-Husri,1961-a, s. 45-50). Dolayısıyla Sâtı Bey eğitim öncesi ve devamında olan askerlik hizmeti sistemini en önemli sosyal ve kültürel eğitim araçlarından biri olarak görür. Çünkü askerlik hizmeti sistemi, fertleri bencillikten ve egoistlikten kurtarmaya çalıştığı gibi felaket ve kriz dönemlerinde milletin hedeflerini ve geleceğini savunmak için cesaret, fedakârlık ve özveride bulunan ruhunu güçlendirir.

Sâtı Bey'e göre askerlik hizmetinin önemi, gerek psikolojik ve duygusal etkileri gerekse fertlerin ailesinden, ortamından ve mesleğinden uzaklaşmasını zorunlu kılması bakımından ortaya çıktığı gibi fertlere, daha önce alışık olmadıkları bir hayatı zorunlu kılmaktadır. Böylece kültür, düşünme şekli ve çalışma yöntemi bakımından aralarında farklılıkların olduğu farklı toplum ortamlarından gelen başka fertlerle bir arada yaşamayı zorunlu kılmaktadır (el-Husri,1968, s. 308-313).

Sâtı Bey, sistem yapısı, disiplin kanunları, işlev şekli, itaat, bağlılık ve saygı yapısı ile askerlik hayatının kendilerine belirlenen hedefler çerçevesinde fertler arasındaki meyilleri ve eğilimleri koordine etmek, birleştirmek ve düzeltmek için çalıştığı kanaatindedir. Askerlik hizmeti, fertlerin alışık oldukları aile bağları ve ilişkileri şeklinde büyüyen bağlılık ruhunu güçlendirir. Dolayısıyla askerlik hizmeti fertlerin aile içerisinde karakterize ve bir araya geldiği görüşüne neden olan eğitimin sınırlarını genişletmektedir ki bu sınırların aşılması ancak bu tür bir zorunlu eğitim ve hayattaki hizmet ile aşılar (Ash-Shami, 1972, s. 67).

Sâtı Bey, mevcut asrımızdaki makinelerin çalışması ile sosyal güçlerin çalışması arasında bir karşılaştırma yaparak şöyle der: "Makineler bedenlerde yatan güçleri ortaya çıkaran bir

vinç sistemi olup etkisi gittikçe büyümekte olduğu gibi sosyal düzenlemeler ve tesisler de nefislerde yatan güçleri ortaya çıkaran ve fertlerin etkisini korkunç bir şekilde büyüten manevi bir makine sistemidir" (Ash-Shami, 1972, s. 67-68).

Öğretmenin Önemi

Gerek geçmişle gerekse şu anla bağlantılı olsun ahlâki, kültürel, bilimsel ve eğitim değerleri de dahil toplumun gerçekleştirmeye çalıştığı sosyal, eğitimsel ve kültürel amaçlarının başarılması veya gerçekleştirilmesi, okulun çabalarına bağlıdır. Yine başka bir açıdan Sâtı Bey'e göre okulun etkinliği, bu toplu hedefleri gerçekleştirme başarısının boyutu ile ölçülür. Okulun mesajını verebilmesinin en önemli aracı, öğretmendir.

Zira Sâtı Bey'e göre öğretmen, büyük toplumun küçük topluma gönderilen temsilcisi olup büyük hedefleri gerçekleştirmeye çalışır. Öğretmen okul içerisindeki görevlerini yerine getirirken eğitim kararlarını uygulamaya, yüksek eğitim yetkilileri tarafından belirlenen eğitim müfredatlarını ve programlarını tatbik etmeye çalışır. Öğrenciler tarafından kolayca anlaşılması, kabul görmesi ve hazmedilmesi için gereken hazırlıklar yapar ve düzenler. Bunun yanı sıra dürüst vatandaş, ideal, örnek, dayanışma, fedakârlık, çalışma sevgisi ve topluma hizmet etme ruhunu aşılama yoluyla öğrencilerin nefislerinde sosyal ve ahlâki hedeflerin gerçekleştirme ve pekiştirme konusunda katkıda bulunur. Buna binaen Sâtı Bey'e göre öğretmen: "farklılıklarına ve derecelerine göre tüm eğitim ve öğretim enstitülerinde okulun ruhu ve etkin mekanizması olan öğretmendir" (el-Husri, 1961-a, s. 71-75).

Bundan dolayı Sâtı Bey, eğitim ve öğretimden sorumlu olan kişilerden müfredatların hazırlanması ve kalitesinin artırılması konusunda eğitim enstitülerine önem vermelerini arz etmiştir (el-Husri, 1961-a, s. 76-78). Bundan dolayı Sâtı Bey, öğrencilerin yeteneklerini güçlendirmeye ve ileride ihtiyaç duyacakları gerekli mesleki deneyimleri becerileri kazanmak için onları eğitmeye çalışan uygun eğitim kurulları seçerek enstitülerin, öğretmenlerin rollerinin düzenlenmesine birebir önem verilmesi gerekçesini savunur. Ayrıca meslek ruhunun ve bunun öneminin öğrencilerin nefislerine aşılması gerektiğini vurgular.

Öğretmenlerin hizmet esnasında eğitiminin önemli olmasından dolayı Sâtı Bey eğitim konferansları ve eğitim kursları düzenlemeyi, yanı sıra müfettişler aracılığı ile yönlendirilmelerinin, dönemsel eğitim araştırmaların hazırlanmasının, okul kütüphanelerinin gerekli kitap ve yayınevleriyle donatılmasının gerekli olduğunu savunur.

Ona göre öğretmenler uzun bir dönem eğitim görevi ile uğraşmak ve eğitim görevine devam etmekle elde edilmesi mümkün olan mesleki bilgi ve deneyimle donatılmalıdırlar. Bundan dolayı Sâtı Bey eğitim mesleğine devam ettirmeye teşvik etmek için bay ve bayan öğretmenlere bazı hakların, maddi ve manevi imtiyazların verilmesini önermiştir (el-Husri,1968, s. 341-342).

İlim ve Ahlâk

Bilim adamları ve filozofların bilim ve ahlaka bakışı, şu üç açıda yoğunlaşmıştır. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) bilimin ahlakın konumunu ve değerini düşürdüğüne inanır. Toplumdaki zulüm, zorbalık ve yozlaşma görüntülerini bilimin ve icadın ilerlemesine bağlar. Nitekim 19. asrın başlangıcı bilgi teorilerinin bilimsel akli hareketlerin yayılması ile birlikte, özellikle Darwin (1809-1882) ve Spencer' ın (1820-1903) evrim teorilerinin ortaya çıkmasından sonra bilimin savunucuları ve taraftarları çıkarak düşünce veya duygu olmadan akıl ve fikir yönünü vurguladılar.

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı sanayi, maddi ve sosyal hayatın çöküşünü görmeleri üzerine başka bir grup bilim adamı ve filozoflar ortaya çıkmıştır. Bu grup, bilim ve ahlakın yeni hayat için gerekli olduğunu savunmuştur. Bu felsefelerini duygu olmadan ilmin olmayacağı, bilimin tadını ve faydasını hissetmeden duygunun olmayacağı şeklinde ifade ettiler. Nitekim Filozof Nietzsche (1844-1900) ve Alferd Binet (1857-1912)'de yıllarında bu ifadeyi ileri sürenlerdendir (Mahmut ve Amin,1936, s. 257-260).

Ancak başka bir açıdan bilimin ve ahlakın sonuçlarını eğitime yansıtıldığında eğitimin köklerinin farklı bilim kollarından beslendiğini görürüz. Zira eğitim ne duygu olmaksızın akla ne de bilim olmaksızın ahlak yönüne dayanır. Aksine eğitim, bilgi araçlarının davranış ve bakışla belirlendiği kapsamlı bileşik bir süreçtir. Bundan dolayı eğitim felsefesi, eğitim sürecine entegre olmuş anlayış esasına dayanan sosyal eğitim teorisi yolunu tutmuştur. Sâtı Bey'in bu farklı görüşlere ilişkin tutumu incelendiğinde bilim ve ahlak meselesine özellikle tek bir yönden bakıldığında bu ikisinin arasında ayırım yapmanın zor olduğu görüşündedir. Çünkü Sâtı Bey'e göre hakikatlerin birçok yönü vardır (Saad,1975, s. 110).

Ona göre bilimin bütün alanlarda ve yönlerde ilerlediği büyük bir mesafe aldığı hususunda şüphe yoktur. Aynı zamanda Sâtı Bey ahlakın henüz yükselmediğini bilim ve fikir seviyesine ulaşmadığı görüşündedir. Sâtı Bey son yıllarda ahlakın düşüşü, çöküşü, bilimin ilerlemesi ve yükselişi arasında herhangi bir illiyet bağının olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü o bilimin fikirlerden ve seviyeli tartışmalardan ortaya çıktığına, ahlakın ise

hiselerden ve duygulardan oluştuğuna inanır. Diğer bir açıdan da ilim ile ahlak arasında ikinci açıdan duygu ile fikir arasında üstünlük kurmak veya tercihte bulunmak için herhangi bir gerekçe ortaya koymamaktadır (el-Husri,1951, s. 36-40). Çünkü her birinin sosyal hayat ve eğitim için gerekli olduğuna inanmaktadır. Sâtı Bey "Duygunun davranış açısından gerçek bir motorun çalıştığı gibi iradenin temel dürtüsü olduğuna inandığı gibi fikirlerin ise iradeyi hareket ettirmeyip sadece yolunu aydınlattığı" görüşünde de diğer düşünürler ve araştırmacılar ile aynı fikirdedir.

Sâtı Bey, bilimsel unsurlar ile ahlaki etkenler arasındaki ince ortaklığın ve derin şekilde iç içe geçmişliğin şu örnekle tasavvur edilebileceğine inanmaktadır, *"İnsan, denizdeki gemiye, duygu gemiyi hareket ettiren motora benzer. Fakat fikir ise geminin rotasını belirleyen dümene benzer"* (el-Husri,1951, s. 36-40). Sâtı Bey'in bakış açısına göre bilim, ahlak, fikir ve duygu arasındaki ilişki duygusal hayattaki işlev yapısı bakımından farklılık arz eder. Zira hem fikir hem de duygu, özellikle güçlü durumlarda birbirinden etkilenirler: *"Duygu şiddetli olduğu zaman çıkarımı ifsat eder. Heyecan baskın olduğu ve şiddetlendiği zaman düşünceyi felç eder ve donuklaştırır. Bunun aksine fikirler ve muhakemeler, bazen duyguya galip gelir ve söndürünceye kadar duyguyu sakinleştirir"* (Saad,1975, s. 110).

Son olarak yukarıda geçen hususlara göre Sâtı Bey, bilim ile ahlak arasındaki ilişkiyi iç içe geçmiş ve güçlü bir ilişki olarak görmekte olup her biri sosyal hayat için gereklidir, milletlerin sahip oldukları gücün ve ilerleyişin boyutu, ahlakın ve bilimin büyümesi ile ölçmek yerine aynı anda hem ahlakın hem de bilimin gücü ile ölçülmelidir.

Kültürün Anlamı

Sâtı Bey, kültürü manevi ve milli manası olan bir olgu şeklinde açıklamaktadır. Zira kültür, doğrudan herhangi bir milletin dili, edebiyatı ve sanatı ile alakalı değildir. Kültür, belli coğrafi bir mesafe veya bağ ile sınırlandırılmaz (el-Husri,1961-b:94-103). Buna binaen Sâtı Bey'e göre kültür, "bir milletin düşünme metodu, çalışma yöntemi ve duygusu demektir." Bu metodu ve yöntemi iyileştirecek ve yükseltecek çalışmalara delalet eder. Bununla birlikte Sâtı Bey basit bir şekilde olsa da kültürlerin birbirinden etkileneceği görüşündedir. Çünkü kültür, ikinci açıdan milletin fertlerinin nefislerine duygunun ve düşüncenin performansında ortaya çıkan duygusal olmayan şekilde etki etmesi vasıtası ile medeniyetten ve medeniyetin gelişmesinden etkilenir. Kültür, dilde, edebiyatta ve sanatta net bir şekilde ortaya çıkar (el-Husri,1951, s. 47-51).

Sâtı Bey'e göre medeniyet ise maddi şekillerden ibarettir, evrenseldir, kültürden daha kapsamlı ve daha geniştir. Ancak medeniyet ile kültürün manası arasında güçlü bir ilişki vardır. Ona göre medeniyet tek bir milletin çabasının sonucunda ortaya çıkan bir sonuç değildir. Bilakis medeniyet, birçok milletin ve farklı devletlerin çabalarının katlanması ile ortaya çıkan bir sonuçtur. Medeniyet daha çok bilim buluş ve sanayide ortaya çıkar. Medeniyet bu şekli ile "bilim, sanayi, adet ve şekil gibi toplumların maddi, fikri ve ahlaki hayatındaki tüm eserleri" kapsar (el-Husri, 1964, s. 176-179)

Kültür Birliği

Sâtı Bey'e göre Arap kültürü ve Arap kültürünün birliğinin özel bir önemi vardır. Zira Sâtı Bey, Arap kültürünü ve birliğini adeta bedendeki ruh konumunda görür ve kültür birliğini diğer birlik türlerinden daha üstün görür. Bu bağlamda der ki: "*Bana kültür birliğini sağlayın ben de size diğer tüm birlikleri sağlayayım*" (el-Husri,1961-c, s. 131-133). Nitekim 1944 yılında metinlerini Sâtı Bey'in belirlediği Suriye Milli Eğitim Kanun Tasarısı'nın 2. maddesinde bunun gerekliliğini vurguladığına dair şu ifade geçmektedir: "*Arap ülkelerinin tamamında tek kültürü oluşturmak için Suriye ve kardeş ülkeler arasındaki kültür bağlarının güçlendirilmesi gerekir*" (el-Husri,1959, s. 6).

Sâtı Bey, genellikle beşeri toplumlarda bulunan çevresel, iklimsel, bilimsel ve sosyal farklılıkları, canlı bir varlığı veya insan bedenini oluşturan farklı ve çeşitli uzuvların doku çalışmasına benzetmektedir. Bu canlı varlıkların yükselmesinin, organlarının ve dokularının çeşitliliği ve bu organların yerine getirdiği farklı fizyolojik eylemlerin ve görevlerin boyutu ile ölçüleceği görüşündedir. Böylece canlı varlıklar, farklı eylemler arasındaki uyumdan dolayı uzuv birliğinin gücünü ifade ederler. İşte, birbirine benzer ve birbiri ile uyumlu uzuvlardan ve organlardan oluşan bu canlı varlıklar, genellikle birbirinden bağımsız bir şekilde benzer hayat organlarının yaptığını yapabilen zayıf hayati bir birlik olur (el-Husri,1951, s. 113).

Sâtı Bey'e göre kültür birliği bir milletin duygularının, hislerinin ve fikirlerinin tanzim ve simetrisinden ortaya çıkan "üstün manevi bir birliktir." Yine kültür birliği, düşünmenin aynı olması veya her şeyde homojenlik demek değildir. Bilakis genel düşünme renginde birlik ve bu düşünme renginde homojenlik demektir. Kültür birliği, sanıldığı veya bazılarının sandığı gibi milletin fertleri arasındaki fikir farklılıklarını ortadan kaldırmayı hedeflemediği gibi "tüm akılları ve nefisleri tek kalıp içerisine sokmak" demek de değildir (el-Husri,1951, s. 113-115).

Sâtı Bey, mevcut medeni hayatın insana bu engellere hakim olmasını sağlayan bir takım yol ve araç hazırladığı görüşündedir. Yine "*doğal hayatın homojenliğinin*" ilkel halkların ve basit aşiret kavimlerinin durumunu uyarladığı görüşündedir. Bilakis doğal çevrenin çeşitliliğinin bir millete, ekonomik konumunu güçlendiren ve kültür birliğini sağlamlaştıran entegre olmuş doğal bir çevre kazandığına inanmaktadır. Nitekim bu bağlamda söz konusu koşulların kültürel birliği karşısında engel olarak durmasına mani olan ve milli birliğini gerçekleştiren Fransız milletinin doğal ve sosyal çevresini örnek olarak vermektedir (el-Husri,1951, s. 115-120).

Eğitim ve Kültürde Taklit ve Özgünlük

Sâtı Bey, herhangi bir milletin eğitim sisteminin "intisap ettiği çevreye egemen olan aile ve milletin sisteminden soyutlanmış şekilde yalnız başına çalışan tek başına bir sistem olmadığına" inanmasından dolayı herhangi bir eğitim sisteminin aynen alınmasına karşı çıkmıştır (el-Husri,1959, s. 79). Çünkü ona göre, eğitim sistemi, bir dizi sosyal örfler ve adetlerle bağlantılı belirli amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek için konulur. Dolayısıyla eğitim sistemi, başka kültürlerden bir kültürü oluşturan birçok sistemin de bir parçasıdır. Aynı şekilde Sâtı Bey, eğitim sisteminin bazen etkilenen bazen etkileyen olmak üzere birçok iç güçlerin etkileşiminin ve çatışmasının ortaya çıkardığı sosyal bir sonuç olduğunu düşünmektedir. Sâtı Bey eğitim sisteminin ortaya çıktığı asıl koşullarından soyutlanmış bir şekilde tek başına alınmasının mümkün olmamasından dolayı eğitim sisteminin gerçek ortamında olduğu gibi istenilen verimi veremez (el-Husri,1967, s. 66-67). Yükselen eğitim sistemlerinin genelinin, kusurlardan ve olumsuz eleştirilerden arınmış olmadığını vurgular. Hatta bu durum eğitim sistemlerini ortaya çıkaran toplumlar açısından da böyledir. Bundan dolayı Sâtı Bey, yüksek ve mükemmel eğitim sisteminin iyi ve uygun olan eğitim sistemi olduğuna inanır (el-Husri,1951-a, s. 70-74).

Bundan dolayı eğitim sistemini ele alınırken tarihini, gelişim evrelerini ve yükselişini araştırıp mevcut durumundan önce geçmişini öğrenmeye ve içinde bulunduğu koşulları tamamen bilmeye dayanan inceleyip adaptasyon esası üzerine olmasını talep etmiştir. Buna göre Sâtı Bey, milletin temel ihtiyaçlarından kaynaklanan sosyal ve milli eğitim hedeflerini ifade eden diğer milletlerin deneyimlerini ve tecrübelerini dikkate alıp ve aynı şekilde eğitim ve öğretim sanatına uygun olan bir eğitim sistemi inşa edilmesini tavsiye etmiştir (el-Husri,1959, s. 76-83).

Sâtı Bey'e göre kültür, milli ve manevi manası olan bir olgudur. Tek bir milletin adeti, davranışları ve düşünme metodu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kendi eğitim ve kültür sistemlerini Irak, Suriye ve Mısır'a sokmaya çalışan İngilizler ve Fransızlar olmak üzere yabancı girişimlere karşı çıkmıştır. Sâtı Bey sömürgeci devletlerin politikasının ve iradesinin işareti ile ortaya çıkan bu girişimler ülkelerin hayatı üzerindeki siyasi, ekonomik nüfuzlarını ve hakimiyetlerini güçlendirmeye hizmet etmiştir. Çünkü Sâtı Bey, "Kültür nüfuzunun siyasi nüfuzun başlangıcı olduğu gibi siyasi hakimiyetin de çoğu zaman kültür hakimiyetini güçlendirmek yoluyla ayaklarını pekiştirmeye çalıştığına" inanmaktadır (el-Husri,1951, s. 68).

Sâtı Bey'e göre kültür bağımsızlığı, esasen yabancı bir kültüre ve millete veya eğitim sistemine düşman olmak ya da nefret etmek değildir. Sadece bu ülkenin gerçek yapısını ve ihtiyaçlarını gözetmeden koyulan bu sistemlerin değiştirilmesini savunmaktır. Ayrıca bu savı ile "yabancı kültürlerin semerlerinden faydalanmamayı" kastetmediğini açıklamaktadır (el-Husri,1959, s. 71).

Bilakis diğer milli kültürlerde kültür ve eğitim gereksinimlerini için bazı faydalı unsurlar olduğu gibi milli sosyal gereksinimlerinin yapısı ile çelişen unsurların olduğunu düşünmektedir. Sâtı Bey, "Özellikle belirli bir kültür ile sınırlı kalmadan tüm kültürlerden kalkınmamız ve ilerlememiz için faydalı ve yararlı olacak şeyleri almamızın" gerekli olduğu görüşündedir (el-Husri,1951, s. 69-70).

Bundan dolayı Arap kültürünün bağımsız olmasının, milli, sosyal ve eğitim hedeflerini gerçekleştirecek şekilde tüm Arap ülkelerinin ortak olduğu tek bir Arap eğitim ve kültür sistemini oluşturmak için çalışılmasının gerekli olduğunu savunmaktadır (el-Husri,1959, s. 75).

Nitekim bu savını, bizzat İngiliz tekelinin Irak'taki eğitim sistemi üzerindeki sınırlandırmalarını ve Fransız tekelinin Suriye'deki eğitim üzerindeki sınırlandırmalarını kaldırarak gerçekleştirmiştir. Aynı şekilde 1932 yılında Irak milli eğitim bakanlığında reform yapılması için sunulan "Amerikan Eğitim Keşif Komisyonunun" raporunu eleştirmesinin sonuçları da aynı olmuştur. Kendisini bu kültür ve eğitim sistemlerine karşı çıkmaya iten etkenler hakkında ise şöyle demiştir: "*Ben hem Anglo-Amerikan sistemine hem de Franko-Latin sistemine teslim olmaya karşı çıkıyorum*" (el-Husri,1951, s. 70).

Son olarak Sâtı Bey kültüre çok önem vermiştir. Ayrıca kültür ile sosyal hayat arasındaki bağlantının tartışılmaz bir konu olduğunu ileri sürer. Sâtı Bey Arap kültürünün diğer kültürlerden üstün olduğunu ve farklı olduğunu savunur.

Arap Eğitiminin Amaçları

Arap eğitimi, fertlerin uyanmasına, bilinçlenmesine ve gelişmesine yol açacak şekilde insanın fikri, duygusal, fiziki, ahlaki, toplumsal potansiyellerinin tamamını etkilemeyi amaçlar. Şöyle ki Arap eğitimi sayesinde insanın deneyimleri artar ve sorumluluk bilinci altında hayatla yüzleşmesinde kendisine yardımcı olacak şekilde kişisel ve sosyal davranışını düzenler (Ash-Shami,1972, s. 51).

Yine Sâtı Bey'e göre Arap eğitiminin en önemli hedeflerinden biri Arap milliyetçiliği emanetlerine yönelik etkilenmelerden ve eğilimlerden dolayı fertlere milliyetçiliğin aşılmasını garanti altına almasıdır. Çünkü okullar parti veya siyasi çatışmalardan tamamen tarafsız ve uzak olarak kalmalıdır. Ayrıca herkes samimiyetle okullara saygı gösterilmesinde hem fikir olmalıdır. Yani okullar Arap gençlerin eğitim ve öğretiminin kutsallığını korumak için ister siyasi ister dini inançla ilgili meselelere bulaştırılmamalıdır (Ash-Shami,1972, s. 52). Arap eğitimin hedeflerinden bir diğeri ise ayrımcılık yapmadan madden ve manen fertlerin ve toplumların hayatlarını iyileştirmek olduğu gibi Arap milletin durumunu kalkındırmaktır. Her ne kadar Arap milleti, varlığında seçkinlere dayanmış olsa da üzerine bir büyük ciddi sorumluluk almıştır. Bu sorumluluk ise Arap milliyetçiliği bilincini yaymak için halkı uyandırmak ve kültürlendirmektir (Ash-Shami,1972, s. 52-53).

Aynı şekilde Sâtı Bey'e göre eğitim birinci derecede duygu ile akıl gücü, bağımsızlık eğilimi ile disiplinin gerekliliği, milli duygular ile insani duygular, bireysel güçler ile sosyal ahlak, geleneksel bağlar ile yenilenebilir eğilimler ve davranış eğitiminin gereksinimleri ile genel kültürün gereksinimleri arasında bir sentez oluşturmayı amaçlar. Tüm bunlar ise fertte, milli, dini, medeni eğilimleri, şahsi, mesleki ve ailevi meyilleri arasında mantıklı ve dengeli bir mukayese yapması ile gerçekleşir (Ash-Shami,1972, s. 53-54).

Arap Eğitiminin Birliği

Kültür her şeyde düşüncenin aynı olması demek olmadığı gibi eğitim de eğitimin aynı olması, tüm derslerin ve okulların aynı kalıp içerisine sokulması demek değildir.

Ancak Sâtı Bey, birleşik kültür ile birleşik eğitimin manasını birbirinden ayırmaktadır. Ona göre kültür birliğinin farklı fikirlerin ve duyguların sentezini, uyumluluğunu gerektirmesine rağmen tamamen birbiri ile bağdaşmaktadır. Ayrıca benzemesi şart

değilken eğitim birliği müfredatlarda temellerin, yönlerin birliği ve terimler, eğitim yöntemleri ve eğitim enstitüleri arasındaki denge ve ahenk demektir. Sâtı Bey, burada çeşitlilikten gayesi kültürde çeşitlilik olmadığına dikkat çekmektedir. Bilakis bunun, genel olarak müfredatlar için belirlenen temel ve amaç birliği ile çelişmediği görüşündedir (el-Husri,1951, s.114-115).

Sâtı Bey, Arap ülkelerinde eğitim ve öğretim birliğini gerçekleştireceğine inandığı üç yöntem belirlemiştir:

1. Her biri için özel bir müfredatın belirlendiği farklı ihtisaslara sahip okullar inşa ederek "okulların çeşitlendirilmesi."
2. Tüm şubeler için genel bir müfredatın olmasının yanı sıra her biri için özel bir müfredatın olması şartına binaen aynı okul içerisinde farklı şubeler açarak "okulların şubelendirilmesi."
3. "Müfredatların birbirine adapte edilmesi" Bundan maksat bir taraftan okulların ihtiyaçları için adapte edilebilecek ve esnekleştirebilecek özelliğe sahip ve diğer taraftan okulların bulunduğu yerel çevrelerin gereksinimlerini karşılayacak tüm okullar için genel bir müfredatın belirlenmesi.

Sâtı Bey, bu 3 yöntemin bunlardan birinin birleştirilmesinin veya ikisinin seçilmesinin mümkün olduğuna inanmaktadır. Ancak bu 3 yöntem arasında üstünlük kurulması veya tercih yapılmasından yana değildir. Yine eğitim çitası yükseldikçe müfredat, okul ve şube çeşitliliğine olan ihtiyacın artacağına inanmaktadır. Dolayısıyla yüksek öğretimde daha çok önemi olan ve ortaokul ile lise aşamasında daha düşük önem duymaktadır. İlkokulu bu türden istisna edilmesi görüşündedir çünkü ilkokul, genel eğitim aşamasıdır. Hatta *"ilkokul eğitiminin tam anlamıyla birleşmesine ve bu eğitimin genel bir temel müfredata göre düzenlenmesi gerektiğini"* vurgulamaktadır (el-Husri,1959, s. 56-58).

Buna göre Sâtı Bey, Arap ülkelerindeki ilkokulların tamamı için genel temel bir müfredat belirlenmesini onaylarken eğitim yöntemlerinin farklılaşması noktasında esneklik özelliğine sahip olmasının şart olduğu görüşündedir. Diğer açıdan Sâtı Bey, yerel çevre örneklerinden, köy, şehir veya ülkenin sosyal hayatından istifade etmeye meyilli etkin bir eğitim yöntemi seçme görevini öğretmenlere yüklemiştir. Ülkelerin, şehirlerin, bölgelerin ve köylerin tamamında eğitim, önce okulun çevresinden başlamalı sonra aşamalı olarak şehrin çevrelerine ve mücavir köylere sonra başkent olmak üzere şehrin merkezine sonra Arap ülkelerine sonra önce önemine ve ilişkisine sonra Arap ülkelerine göre komşu yabancı ülkelere intikal etmelidir (el-Husri,1959, s. 56-60). Bu esasa binaen Sâtı Bey'e göre Bağdat, Beyrut, Şam ve Kahire'deki eğitimin ve eğitim yöntemlerinin birbirinden

farklı olması gerekmektedir. Hatta Mısır'ın Hilvan, Damanhur ve Asvan şehirleri arasında farklı olmasını istemektedir. Ayrıca Sâtı Bey'e göre eğitimdeki bu farklılık, bir yönden doğal ve sosyal çevrenin ihtiyaçları ve diğer yönden öğrencilerin ihtiyaçları ve hazırlanmaları için bir tür adaptasyondur. Yine bu, temelde ve detayda çeşitlilik demek değildir. Bundan dolayı Sâtı Bey, eğitimin birliği için şöyle bir slogan belirlemiştir: "*Temelde birlik, detayda çeşitlilik*" (el-Husri,1959, s. 60).

Sâtı Bey, eğitim sistemindeki ve müfredatlarındaki ihtilafın nedenlerinin, işgal otoritelerinin ve yabancı hakimiyetin ülkeleri birçok bölgeye bölmeyi, coğrafi sınırlar dayatmayı başarıp sonra da bu sınırlar içerisindeki farklı sistemleri destekleyip Arap ülkelerindeki milli eğitim bakanlıklarına dayattığı siyasi nedenlerden kaynaklandığı görüşündedir. Bundan dolayı Sâtı Bey, bu farklılıkların nedenlerinin, Arap ülkelerinin gerçek ihtiyaçlarından ve milliyetçi eğilimlerinden kaynaklanmadığına inanır. Bu görüşünü de "Suriye'nin Dera" şehri ile ona komşu olan "*Ürdün'ün İrbid*" şehrinde ve aynı şekilde "*Irak'ın Revat*" şehri ile "*Suriye'nin Bukemal*" şehrinde olduğu gibi komşu olan ve birbirine benzeyen birçok Arap şehrindeki bazı farklılık görüntüleri ile desteklemektedir (el-Husri,1959, s. 43-45).

Sonuç olarak Sâtı Bey Arap eğitimi ile Arap milliyetçiliği arasındaki güçlü bağlantı olduğunu düşünür. Sâtı Bey'e göre Arap eğitimi Arap varlığını ve Arap halkını bilinçlendirmek konusunda önemli rol oynar.

FERTLERİN EĞİTİM HAKKI

Sâtı Bey'e göre zorunlu eğitim insanların seçimlerde oy kullanma ve askerlik yapma hakkının doğal olmasında olduğu gibi çağdaş demokratik hayatta meşru insani bir haktır. Hatta sosyal ve siyasi genel hayattaki etkilerini düzenlemenin en belirgin aracıdır. Milletlerin, çocukların, gençlerin ve orta yaşlıların eğitim ve öğretim hakları hakkındaki düşüncelerinin artmasından dolayı genel eğitim durumuna önem vermişlerdir. Bundan dolayı insanların maddi ve manevi büyümesine ortak oranda katkıda bulunulmasını sağlamak için istinasız bir şekilde zorunlu temel eğitimi herkes için genelleştirmek milletlerin meşgalelerinden biri haline gelmiştir (Ash-Shami,1972, s. 59-60).

Sâtı Bey, bu ilkeler ışığında 1944 yılına ilişkin Suriye eğitim kanununa ayrımcılık yapılmaksızın 6 yaşından itibaren erkek ve kız çocukları için parasız zorunlu eğitimin verilmesini sağlayan kurallar eklemiştir. Çocuklarını parasız resmi devlet okullarına

göndermek istemeyen velilere maddi cezalar uygulanmasını talep etmiştir. Hatta Sâtı Bey Irak ve Suriye'deki eğitimin durumunu düzeltmeye yönelik kendi planlarında ve önerilerinde öğrencinin içinde bulunduğu koşullar eğitimi bırakmaya zorlaması durumunda öğrencinin dönemin sonuna kadar okulda kalarak gerekli bilgilerin tamamını alabilmesi için eğitim dönemlerinin tek kültürlü olması gerektiğini savunarak temel eğitimi pratik bir yöne yöneltmiştir (Ash-Shami,1972, s. 59-60).

Öğretim Usulü

Sâtı Bey'e göre eğitim sürecinin hedefi, toplumun fertlerine bilgi, bilim ve eğitim deneyimi ile donatımının yanı sıra katılım, işbirliği, özveri ve başkalarının haklarına saygı gösterme ruhunu geliştirerek onların geleneklerini ve davranışlarını değiştirmeye çalışan eğitimsel ve sosyal bir hedeftir.

Sâtı Bey'e göre okullar, bu sorumluluğun yükünü üstlenen askeri kışlaların yanı sıra tek kurumdur, o halde eğitim ve öğretim hedeflerini ve gayelerini tamamen kolaylaştırıcı ve etkin bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlayacak araçları araştırmaları gerekir. Esasen eğitim, öğretime önem veren ve öğrencilerin hayatında gerekli değişimi gerçekleştirirken genel olarak eğitim ve öğretim sürecine dayanan araçlardan birisidir (el-Husri,1956:3-10).

Ancak eğitim sürecinde istenilen tutumları ve etkinlikleri doğal bir şekilde ortaya çıkaran en ideal yöntemler konusunda deneyim sahibi olmak ve bunları bilmek, öğretim usulünü bilmenin arkasındaki arzulan gayedir. Bundan dolayı İstanbul'daki Darulmuallimini düzeltme ve idare etme görevini aldığı Sâtı Bey'in meşgul olduğu fiili ilgilerin başında ilk kez bu enstitünün müfredatına "öğretim yöntemleri" maddesini dahil etmesi gelir. Irak'a geldiğinde öğretim usulünü, öğretim usulünün öğretim ve öğretim sürecindeki önemini tanımlama görevini üstlenmeye başlamıştır. Sonra o zaman yaygın olan en yeni öğretim mefhumlarını ve uygulamalarını içeren öğretim usulü ve en önemli yöntemleri hakkında iki cilt kitap çıkarmıştır.

Dolayısıyla Sâtı Bey'e göre öğretim usulü, "İstenilen gayeye en kolay ve en ideal araçlarla ulaşmak üzere farklı derslerde takip edilmesi gereken yöntemleri araştırma sanatıdır." Buna binaen Sâtı Bey'e göre, seçilebilecek en ideal öğretim yöntemi, hayatının farklı evrelerinden her bir evresinde öğrencinin fiziki, psikolojik ve zihinsel gelişim özelliklerini bilme esasına dayanan öğretim yöntemidir (el-Husri,1956, s. 10-20).

Öğretimin Temel Yöntemleri

Sâtı Bey, öğretimin meşhur yöntemlerini, zihnin seyrine, etkinliğin türüne ve derslerde düşünme yöntemine göre iki kısma ayırır. Ardından öğrencilerin derslere katılım ve iştirak boyutuna göre bu iki yöntemden öğretim yöntemleri için iki görüntü çıkarmaktadır.

Bu dört yöntem ise şunlardır:

1. **İstikra yöntemi:** Öğrenciler derslere iştirak etmeden derste, tümevarımdan hareket etmek, örnekler ve kısmi bilgiler vererek daha kapsamlı genel kurallar ve bilgiler çıkarmaktır.
2. **Çıkarım Yöntemi:** Bu yöntem, önce genel bilgiler ve kapsamlı kurallar vermeye sonra kısmi bilgiler ve somut mefhumlar çıkarma aşamasına dayanır. Yani derste tündengelim yöntemine, kaidelerden ve tanımlardan örnekler vererek delillere göre hareket etmektir (el-Husri,1956, s. 51-61).
3. **Anlatma veya Takrir Görüntüsü:** Bu durumda öğretmen, dersin yörüngesi olup öğrencilere anlatarak dersleri açıklar ve anlatır. Öğrencilerin dersteki rollerine ve katkılarına gelince: Öğretmenin verdiği bilgileri dinlemek, dikkat etmek ve anlamaktır.
4. **Endeksleme Görüntüsü:** Bu durumda öğrenciler, dersin yörüngesidir ve dersi hareket ettiren araçtır. Bu hal, öğrencilerin zihinlerini hareket ettirmeye, cevap vermeye, örneklerden ve bilimsel hakikatlerden kurallar çıkarmaya çalışır. Öğretmen soruların seçiminde, öğrencileri bilmeye sevk etmede, dersleri anlamada içtihat eder, bazen kendiliğinden bazen de öğretmenin yardımıyla sonuçlar çıkarırlar(el-Husri,1956, s. 61-67).

Sâtı Bey, öğretmenlerin ders sırasında takip etmesi gereken ve adımlarını “*Herbart Yöntemi*”’nden beslediği öğretim yönteminin adımlarını aşağıdaki şekilde belirlemiştir:

1. **Mukaddime:** Mukaddimededen maksat, bir önceki dersin kısa ve hızlı şekilde tekrar edilmesini içermesi koşulu ile öğrencilerin dikkatini çekmek, düşüncelerinin dağınıklığını toplamak ve zihinlerini derse yönlendirmektir.
2. **Dersin Konusu:** Sâtı Bey, dersin konusunun eğitim ve öğretim için faydalı olması, dersin konusunun öğrenciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde kısımlara bölünmesi, öğrencilerin ve yerel çevrenin bilgileri ile desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir.
3. **Anlatım:** Konunun öğrencilere sunum işlemidir. Bu bağlamda Sâtı Bey, sunum yapılırken öğretmenin sesinin şiddetli ve hızlı değil iletilecek, net ve anlaşılır

şekilde olmasını, öğrencilerin dikkatini derse çekecek kesik ses tonları ile verilmesini önermektedir.

4. **Sorgulama:** Öğretmenin öğrencilerin verilen dersi ne kadar anladığını gösteren dersi konusu ile ilgili sorular ortaya atarak öğrencileri düşünmeye, dikkat etmeye ve karşılaştırma yapmaya sevk etme işlemidir (el-Husri,1956:83-90).
5. **İzah Araçları ve His Oluşturma:** Bu, dersi konusunu açıklayan ve ders salonuna getirilmesi veya getirilememesi durumunda öğrencilerin eşlik etmesi mümkün olan küçültülmüş fotoğrafların, resimlerin ve örneklerin toplamından ibarettir.
6. **Kitapların Kullanılması:** Sâtı Bey'e göre işlenen dersler, eğitim işlemine yardımcı olan araçlardan birisidir. Bundan dolayı Sâtı Bey, faydalı olabilmesi için öğretmenlerin birinci sınıflar ve ileri sınıflar açısından kitapları en iyi şekilde kullanması gerektiği görüşündedir.
7. **Dersin Özetlenmesi:** Bu, dersi kısımlarını toplama ve öğrencilerin genel olarak dersi anlamasını kolaylaştıracak şekilde önemli başlıklar altında sınıflandırma işlemidir.
8. **Yazılı Ödevler:** Bu, gerek okulda olsun gerekse evde olsun dersi yazılmasını veya alıştırmaların çözümünü gerektiren pratik ödevlerdir. Sâtı Bey, bunun öneminin bilgileri pekiştirmede odaklaştığını ve bunun öğrencileri düzenli çalışmaya alıştırdığını düşünmektedir. Sâtı Bey, bu ödevlerin öğrencilerin yetenekleri ve boş zamanlarına uygun olmasını tavsiye etmektedir (el-Husri,1956, s. 90-110).

Sonuç olarak öğretim usulü ve öğretim yöntemleri toplumun fertlerine fiziki, psikolojik ve zihinsel gelişim özelliklerini bilme esasına dayanan öğretim yöntemidir. Ayrıca Sâtı Bey öğretmenlerin okullarda ve ders programlarında takip etmeleri gereken bazı yöntemler sunmaktadır.

Tarih Öğretimi

II. Meşrutiyet dönemi Türk aydınının hemen hemen her konuda fikri tartışmalar yaptığı dönemdir. Özellikle 1909-1912 yılları arasında Sâtı Bey'in darülmualliminin başına geçmesi Türk eğitim tarihinde önemli dönüm noktalarından bir olmuştur. Bu dönemde ilköğretim ve öğretmen yetiştirme sisteminde nitelikli gelişmeler sağlanmıştır (Oruç,2005, s. 150).

Sâtı Bey, asırlarca Arap tarihçiler tarafından ısrarla sıkıntıları ve ayaklanmaları kaleme alınmasından ötürü, Arap tarihinin Batı tarihine göre önemsiz ve skandal olduğunu itiraf

etmektedir. Sâtı Bey'e göre Arap tarihi enstitü bilimlerinde hâlâ teorik ve bilimsel bakış açısı olmadan okutuluyor. Buna da en basit örnek, öğretim ve öğrenim planı temel olarak memleketler ve iktidar aileler arasında mantıklı bir bağ veya uyum olmaması verilebilir (el-Husri,1961-c, s. 55-62). Bunun anlamı da Sâtı Bey'e göre şimdiye kadar Arap tarihi ile ilgili yazılan eserler bilimsel eğilim eksikliği hatalar ile şüphe dolu ve Arap ulusal gerçekliliğine aykırıdır. Bununda sebebini iki faktöre dayandırıyor:

1. Bazı eski ve modern Arap yazarları dinsel görüşlere milli görüşlerinden daha fazla etkilenmemiştir.
2. Bazıları da hiç inceleme yapmadan ve Batı ile Arap tarihinin arasında manevi tarihsel uzaklığı olduğuna rağmen Arap milliyetçiliği düşmanı olan batı ülkelerinin çıkarları ve faydaları için batıcılığa yönelmiştir (el-Husri,1961-c, s. 109-110).

Meşrutiyetin ilanından beri en çok yayılan ve önem kazanan şüphesiz tarih bilimidir. Bu bilim öncelikle lise ve yüksek öğretim okullarından bile çıkarılmış iken şimdi ilkokullara kadar bütün okulların programlarına alınmıştır. Eskiden hiç tarih ve tarih vesikaları yayınlanmaz iken son zamanlarda birçok tarih kitapları ve vesikaları yayınlanmıştır. Ancak bu bilinen eserler arasında hala büyük bir eksiklik görmektedir ki o da okullarda kullanılabilecek, eğitim ve öğretime uygun kullanışlı eğitim ilminin yöntem ve kurallarına aynı zamanda eğitimin amaçlarına uygun ve elverişli kitapların azlığı daha doğrusu yokluğudur (Oruç,2005, s. 150-151).

Sâtı Bey'e göre, insanda vatan hissi ve fikri teşkil eden unsurların en önemlisi geçmiştir, geçmişe ait hatıralar, geçmişten kalan adetler, geçmişten miras kalan gelenekler önemlidir. Gerçi bu his ve fikirde, şimdi ve geleceğin de büyük tesirleri vardır. Şimdiye ait yararlar, geleceğe ait ümit ve emeller de vatan fikirlerinin unsurları arasındadır. Fakat bunların hepsi nispeten ikinci derecededir. Vatan hissini ve fikrinin en önemli biçim verici unsuru geçmiştir. Vatan hislerinin temelini, kökünü, tarihteki birlikler, ilerlemeler, gerilemeler, başarılar, hizmetlerle mazideki başarı ve ilerlemelerin verdiği övünme duyguları, geçmişteki gerileme ve yenilgelere karşı başka bir şey kazanma ve intikam emelleri oluşturur (Korkmaz,2007, s. 158-159).

Şimdiye ait faydalar yalnız fikre hitap eder ve yalnız aydınlatılmış fikirleri inandırır. Geleceğe ait ümitler her kalpte doğmaz hele geçmişi anlamının manevi hazzının tersini görmedikçe hiç büyüyemez. Fakat geçmişe ait olayları ise tarihi bir vaka olarak, her zihne girer, her kalbe sözü geçer, her zihinde fikirler, her kalpte ise hisler uyandırır. Bu fikir ve hisler kaplerde ve zihinlerde olmuş kanaatinin verdiği şiddet derecesinde derin kökler salar. Gelecek için daha hararetli emeller ve ümitler doğurur (Korkmaz,2007, s. 159).

Onun için vatanla ilgili eğitim konusunda hiç bir şey, hiç bir ders millet sevgisini onun kadar kuvvetlendiremez, milli vicdanı onun kadar artıramaz.

Sâtı Bey, başka yazılarında da tarih dersinin vatan sevgisini güçlendirdiği üzerinde durmuştur. Mesela, "*Vatan İçin*" broşüründe neşrolunan ilk konferansında dünyada milliyetçiliğin tarihi gelişimini incelemişti. Ona göre dil ve ırk birliği Alman milliyetçiliğinin temelini oluştururken, ortak bir tarih düşüncesi ve devlet kavramı Fransız milliyetçiliğinin temelini biçimlendiriyordu. Kurucu taşlarının Osmanlı tarihi ve İslam dini olduğu bir Osmanlı milliyetinin varlığına inanıyordu. Görüyoruz ki Sâtı Bey Alman modelinden ziyade Fransız modelini yaklaşan bir vatanseverliği destekliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok uluslu bir devlet olmasını dikkate alarak Osmanlıların vatan kavramı dil ve ırk temellerine değil, tarih ve devlet üzerine kurmalarının mecburi olduğunu bildiriyordu. Aynı zamanda, çocuklara tarih ve coğrafya eğitimiyle Osmanlı vatani sevgisini aşılamayı öneriyordu (Korkmaz,2007, s. 160-161).

Sâtı Bey, daha sonra tarih derslerinde dikkate alınacak esaslardan en önemlisini şu şekilde açıklamaktadır: olaylar ve oluşlar, çocukların zihninde şekillenmeli ve belirmelidir. Eğitim yönetimin en mühim konularından birisi bütün derslerin başlangıçta açık, belli olmasını sağlamaktır. Halbuki tarih dersi açıklıktan, belirginlikten en çok uzaklaşan, her şeyden fazla zihinde şekillendirme ve hayallerde canlandırmaya dayanan bir derstir. Onun için bu derse belli ve açık bir temel hazırlamak lazımdır. Zaten Sâtı Bey başka yazılarında da genel olarak eğitim usullerine uyulmadığını, şu şekilde ifade etmektedir: "*Ezbercilik okullarımızda bir illet gibidir, dersler birbirini bozmaktadır, anlatılanların çoğu, çocukların anlamayacağı şeylerdir; soyut şeyler anlatılmaktadır, dil sade değildir. Hiç bir fikir vermeyen kelimeler kullanılmaktadır vs.*" Sâtı Bey, bahsettiği bu olumsuzlukları en çok tarih öğretmenleri ve tarih dersleri üzerinde örneklerle göstermiştir (Korkmaz,2007, s. 160-161).

Sâtı Bey'e göre, tarih dersinde daima barış, savaş, antlaşma, uygarlık, fetih, boyun eğme, üstünlük, yenilgi, bağımsızlık, gerileme gibi şeylerden bahsedilir. Fakat bunlar çocukların zihninde hiç bir gerçek canlandırma meydana getirmez. Çünkü çocuklar kelimelerin işaret ettikleri şeyleri görmemiştir. Onların zihinlerinde bu gibi anlayış ve kavrayışlar ile zihinde şekillendirmenin temelleri bile yoktur.

Sâtı Bey, okullarda ilk tarih derslerine uzak memleketlere ve uzak zamanlara ait olaylarla değil, en yakın zamanlara ve en yakın memleketlere ait olaylarla başlanması gerektiği düşüncesindedir. En son seferlere, en yakın savaşlara, ait bölümler, kasabada hala yaşayan

gazilere, evlatları herkesçe bilinen şahitlere ait serüvenler, tarih derslerinin ilk temellerini teşkil etmelidir (Korkmaz,2007, s. 160-161).

Sonuç olarak tarih öğretimi insana bir takım bilgi sağlar, tarih insanın tecrübe silsilesini sınırsız bir şekilde uzatır. Tarih dersi bize geçmişizi hatırlatır ve insanların yaşadıklarını gözümüz önünde canlandırır. Tarih dersi insana vatan hissini, vatan sevgisini ve kültür bağlarını sağlar.

Coğrafya Öğretimi

Daha önce gösterildiği üzere Sâtı Bey, darülmuallemi'ndeki müdürlüğü esnasında görüş ve uygulamalarıyla eğitime büyük katkılarda bulunmuştu. O, genel öğretim metodları üzerinde durduğu gibi çeşitli derslerin özel öğretim metodları üzerinde de durmuş, pek çok makaleler ve ders örnekleri hazırlayıp yayımlamıştır.

Nitekim bu yayınların kaynağı olan *Tedrisat-i İbtidaiyye Mecmuası*'nın ilk yayınında, amacını şu sözlerle açıklamıştır. "*İlköğretimde izlenmesi gereken amaç ve ereğe ulaşmak için uygulanması gereken yöntemi herkese tanıtmak... ders örnekleri kısmı ile bu yöntemlerin uygulama şekillerini tam bir açıklıkla göstermek, Tedrisat-i İbtidaiyye'nin işi ve gereğidir*" (Türk,2009, s. 431). Bu doğrultuda yayınlanan makalelerden birisi başyazarı Satı Bey'in "Coğrafya Nasıl Tedris Olunmalı ve Coğrafya Nasıl Öğretilmelidir" isimli makalesidir.

Coğrafya Nasıl Öğretilmelidir

Coğrafya, insana hayatta daima lazım olacaktır. Bir takım malumat verdiği için doğrudan doğruya ameli faydalar temin eder; bundan başka vatani ve diğer kavimlerin hal ve medeniyetlerini tanıttığı için *terbiye-i vataniye* ve medeniyede büyük hizmetler eyler; nihayet muhtelif melekât-ı akliyyeyi ve bilhassa mahalliyyeyi faaliyete getirdiği için *terbiye-i fikriye* hususunda mühim bir tesir icra eder (Türk,2009, s. 431).

Fakat coğrafyanın bu faydaları temin, bu terbiye tesirlerini icra edebilmesi, canlı ve tasviri bir surette öğretilmesine bağlıdır. Coğrafya dersinde bahsedilen memleketlerin ahvalı, nazarı hayal önünde canlandırılmazsa, bir isimler ve rakamlar silsileri ezberletmekten, bir sürü hudut, nehir, göl, şehir, burun, ada isimleri ile birçok ölçü, uzunluk ve nüfus rakamları... ezberlemekten ve nihayet, bir haritanın şeklini zihninde naksettirmekten başka bir şey yapılmış olmaz. Böylelikle ise ne hayat ve uygulamaya yarayacak bir şey öğretilmiş

ne de zihne faydalı bir idman yaptırılmış olur, bu suretle öğretilen isimler, ya zihinde hiç bir hayal ve mana uyandırmayacak kuru birer lafız halinde kalır veya bir harita üzerinde bir nokta veya şekli ihtar edecek birer kelime haline gelir (Türk,2009, s. 431-432).

İnsan gözü ile görmediği şeyleri tarif ve tasvir üzerine tasavvur ve tahlil edebilir; ancak buna, tarifler ve tasvirler vakayı gördüğü bildiği şeylere tatbik etmek sayesinde muvafık olabilir. Bir şeyin tarif veya tasvirini dinlerken muhtelif yerlerde ve muhtelif zamanlarda görmüş olduğumuz muhtelif şeylerden birer parçasını, birer hal ve sıfatını- zihnen muhtelif suretlerle büyültüp küçültü muhtelif suretlerle ayırıp birleştirir ve bu suretle o şeyin hakikate az çok yakın bir hayalini görür gibi olur. Fakat, örneğini veya unsurlarını olsun görmediği bilmediği şeyleri, hayal etmekte başarılı olamaz: mesela hayvanlardan başka bir nakil vasıtası bilmeyen, araba yüzü bile görmeyen birine lokomotifini tarif ve tasvir ile hayal ettirmek mümkün olmaz. Hayalde canlandırma ancak bizatihi gözle görmekle meydana gelir (Türk,2009, s. 432).

Onun için çocuklara gözleri önünde olmayan memleketlerin ahvalini hayal ettirebilmek için evvela gözleri önünde bulunan yerin ahvalini tetkik ve müşahade ettirmek iktiza eder. Bu sebeple coğrafya dersine, başlangıçtan bir eşya dersi gibi başlamalı; öncelikle okulun bulunduğu şehir veya kasaba ile civarının ahvalini aynen tetkik ile meşgul etmelidir. Çocukları arada sırada kasabanın nazretli mevkilerine götürmeli, kırlara çıkarmalı, oralardan etraftaki dağlara, vadilere, ovalara, nehirlerle, göllere, burunlara, adalara, köylere... velhasıl bütün coğrafi unsurlara dikkat ettirilmelidir. Bunu muhtelif mevsimlerde tekrar etmeli, etraf ve bölgelerin kış ve yaz halleri arasındaki farkları nazarı dikkate çarptırılmalı; hadisat-ı terbiyeyi bilhassa şehirlerde nazarı dikkatten uzak tutmayaya itina etmelidir (Türk,2009, s. 432).

Arap Dilini (Alfabeyi) Öğrenme Yöntemi

Sâtı Bey'in tecrübe etmeye çalıştığı uygulamalı eğitimle ilgili alanlarından biri de ilkökul birinci sınıf öğrencilerine Arap dilini (*alfabeyi*) öğretmeye uygun bir yöntem bulmaktır. Bununla ilgili en önemli etkenlerinden biri, Sâtı Bey'e göre okuma, ilkökulda eğitimin ve öğretimin anahtarıdır. Esasen okumayı öğrenmek, "Zihnün göz önünde duran harflerden ve şekillerden sese ve sesin delalet ettiği lafızlara geçmesine yardımcı olur" (el-Husri,1962-b, s. 12-16).

Sâtı Bey'e göre bu tür bir eğitim, ancak birinci sınıfta (*alfabeyi*) bilmek ve öğrenmekle gerçekleşir. Bunun için Sâtı Bey, araştırmaları sayesinde Arap harflerinin sesli olması, her

bir harfi için Çince ve Yunanca da olduğu gibi hece karşılığı olmayan tek bir ses olmasından, (Anglosakson) dillerinin aksine konuşma ve yazmanın örtüştüğü dillerden olmasından dolayı diğer dillerden farklı olduğu sonucuna varmıştır. Yine Arap dili, yazım esnasında bitişik olmayan tek başına ayrı olan harfleri içermesinden dolayı diğer dillerden farklıdır (el-Husri,1962-b, s. 55-62).

Bundan dolayı Sâtı Bey, Arap dilinin kelimelerini ve harflerini öğrenirken kullanılabilecek en iyi kaidenin, "*Kelimeler ve cümleler vererek bilinenden başlayarak bilinmeyene gitmek sonrasında bu kelimeleri oluşturan sesleri öğrenmeye geçmek olduğuna inanır.*" Ona göre, bu tür bir öğrenim gerçekleştirmek ancak sesli yöntem vasıtasıyla mümkündür. Sâtı Bey'in Arap alfabesini öğrenmede sesli yönteme önem vermesinin nedeni, ona göre harflerin seslerini öğrenmek öğrencinin daha önce alışık olmadığı ifadeleri ve cümleleri okuma işlemini kolaylaştırır. Çünkü sesli yöntem, "doğal cisimler açısından unsurlar konumundadır" (el-Husri,1962-b, s. 17).

Sâtı Bey, görme veya külli yöntemi hakkında bunun anlama ve algılama yeterliliklerinin zayıf olduğu kişilerin faydalı olacağı görüşündedir. Bunu da akli zafıllıklarından dolayı tahlil etme ve monte edip/terkip imkanına sahip olmalarına bağlamaktadır. Çünkü onların okumayı öğrenmeye ve fazla kelime yazmaya ihtiyaçları yoktur. Bilakis onların, hayatlarında kendilerine gerekli olan basit kelimeleri öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Ayrıca Sâtı Bey cümle yönteminin, okul öncesi yaşta çocukların öğreniminde faydalı olacağını eklemektedir (el-Husri 1962-b, s. 48-55). Sâtı Bey, kelimelerin ve harflerin öğrencilerin zihinlerinde pekişmesi ve kelimeleri anlamasına yardımcı olacak bir dizi alıştırtma, eliş ve oyunlar belirlemiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Öğrencilerden birinin, kelimenin ilk hecesini sonra başka bir öğrencinin son hecesini telaffuz etmesi gibi kelime ve hece analizi oyunları veya ayrı kartlar üzerine bazı basit sorular ve soruların cevaplarının yazılmasından sonra öğrencilerin sorular grubu ve cevaplar grubu şeklinde bunları ikiye ayırması veya çubuk, düğme, fasulye, tam daire veya kesik çizgiler şeklinde kum dökme, yamuk, düz, açılı, keskin dikdörtgen çalışması vasıtası ile mimari şekillere yakın bazı yazılı şekilleri çizme yada düzenleme alıştırtılmalarıdır (el-Husri,1962-b, s. 37-43).

Sâtı Bey'in sesli yönteme olan ilgisi Osmanlı Devleti'ndeki okullarda öğretmenlerin arasında yaygın olan ve bilinen yöntemin -heceleme yöntemi- olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece İstanbul'daki Darulmuallimin müdürlüğü görevinin son senesinde Türk alfabesinin öğreniminde sesli yöntemin kurallarını ve temellerini belirlemeye başlamış, sonra modern

okulu ve çocuk yuvasını kurduktan sonra ikinci kez bu alanda çalışmaya dönmüştür. Ancak Suriye'ye geldikten ve alfabe okumasını öğrenme yöntemine önem veren Arap kıraatlerinin genelinde Arap harflerin ve cümlelerin öğreniminde hece yönteminin izlendiğini görmesinden sonra bu uğraşlarını ve çabalarını Arap alfabesine uygulamıştır (Ash-Shami,1972, s. 85).

Yabancı Dil Öğretimi

Daha önce değindiğimiz gibi Sâtı Bey'in, deneyimsel eğitim ve öğretim çabaları, öğretim usulü ve yöntemleri, Arap alfabesini öğrenme ile sınırlı değildir. Bilakis yabancı dillerin durumu hakkında düşünmeyi de kapsamaktadır. Sâtı Bey yabancı dili ilkokul aşamasından kaldırmayı ve ikinci aşamada öğrenilmesini savunmaktadır.

Zira Sâtı Bey, ilkokulların amacının aynı anda eğitim öğretim olduğunu ancak eğitime önem veren kurumların olmamasından dolayı ilkokul eğitimi öğretim gayesi de dahil diğer gayelerden daha önce gelmektedir. O, bu düşünceden hareketle yabancı dillerinin ilkokul öğretim müfredatlarına sokulmasına karşı çıkmış, öğretimin sonraki aşamalarına ertelenmesinin gerektiğini savunmuş ve bu husustaki görüşünü şöyle açıklamıştır: "*Bizler mesela ilkokullarda iktisat bilimini okutmuyoruz. Buda bu bilimin önemini takdir edemiyoruz ve ülkeyi iktisat biliminin faydalarından mahrum etmek istiyoruz mu demektir?*" (el-Husri,1959, s. 84).

Muhtemelen Sâtı Bey, öğretimin birinci aşamasında ana dille birlikte ikinci bir Avrupa yabancı dile gerek duyulmasına rağmen bizzat Avrupa'daki ilkokulların müfredatlarının genelinde ikinci bir dilin ders olarak okutulmamasını savunmaktadır. Çünkü bu diller arasındaki farklar ile Arap dili arasında var olan çelişkilerden ve zorluklardan oldukça azdır. Ayrıca Sâtı Bey'e göre aslen Arap dilinin yapısı, birçok şeklinin olması, harflerin ses çıkışı ve yazımı karmaşık ve zordur. Bu görüşüne gerekçe olarak da şunu göstermektedir: "*Arap dili, diğer dillerin ve Avrupa yazı hatlarının gerektirdiğinden daha çok zihinsel çaba gerektirmektedir*" (el-Husri,1959, s. 86-87).

Sâtı Bey yabancı dilleri sonraki öğretim aşamalarına ertelemeye sevk eden diğer eğitim ve dille ilgili gerekçelerden biri de Arap öğrencilerin, fasih Arapçayı öğrenmesi ile ilgili zorlukların yanı sıra yerel çevresinde yaygın olan halk dili olan Ammice¹³'yi öğrenmelerinden dolayı bazı zorluklarla karşı karşıya kalmalarıdır. Ayrıca Arap

¹³ Ammice (Halk ağzıyla, argo veya kaba dil)

öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları bu zorluklar, Avrupa ülkelerindeki akranlarının öğretimin bu aşamasında harcadığı çabaları aşan büyük çabalar harcamasını gerektirmektedir (el-Husri,1944-b, s. 228).

Sâtı Bey'e göre bu durumun sebebi, doğru eğitim ve sağlıklı milli eğitim ilkelerinden biri, "bilimsel araştırmalarla sabit olduğu üzere ana dili konuşmadan ve akli olgunluk derecesine erişmeden önce yabancı dil öğrenmek- çocuğun zihinsel gelişimini açık bir şekilde engelleyeceğine" inanmasından dolayı ikinci bir dili ancak ilkokul sonrası aşamada öğrenmenin daha doğru olacağını düşünmesindedir (el-Husri,1959, s. 88).

Sâtı Bey, bazı ülkelerde iki dilin öğretilmesinin nedeninin, bu ülkeleri birden fazla dili resmi dil yapmaya sevk eden birden fazla yerel dilin olmasının neden olduğu siyasi etkenlerden kaynaklandığının farkındaydı. Yine diğer sebeplerden biri de bazı ülkelerin, sömürgeci devletlerin kendi dillerini zorla dayattığı ve kendi dillerini bu ülkelerin halklarının ana dilinin yanı sıra resmi dil yaptığı sömürgeci hakimiyete boyun eğmeleri olduğunu Sâtı Bey biliyordu (el-Husri,1944-b, s. 228). İşte bu sebeplerden dolayı Sâtı Bey, 1922 yılında Irak'taki ilkokulların eğitim müfredatının durumunu denetlediği sırada İngilizce dilini, ilkokul 3. sınıftan kaldırdı ve söz konusu eğitimi, 5. ve 6. sınıfların ders programına aldı. Aynı şekilde Suriye hükümeti, 1944 yılında Suriye milli eğitimini düzenlemesi için kendisini çağırdığında Fransızca dilinin ilkokullardan kaldırılmasını ve ortaokula alınmasını savunmuştur. Bundan dolayı Suriye Milli Eğitim Bakanlığını ilkokul öğretimini tamamlayan, ortaokula-hazırlık okuluna- veya liseye gitmek istemeyen öğrencilere Fransızca dilini öğretmesi görevi verilen özel sınıflar açmakta haklı görmüştür. Bu hususla ilgili görüşünü şu sözleriyle açıklamıştır: "*Ülkenin Avrupa dillerinden bir dili öğrenmeye ihtiyacı olduğunda şüphe yoktur. Ancak bu dili öğrenmenin amacı, evlerde veya sokaklarda bu dili konuşmak değil kültürü güçlendirmek için ondan faydalanmak olmalıdır. Bu amaçla dilden faydalanılması ilkokullarda gerçekleşmesinin mümkün olmadığı ancak sadece lise okullarında olacağı açık bir husustur*" (el-Husri,1959, s. 93).

Sonuç olarak Sâtı Bey, Avrupa'nın mevcut kültürünün ve medeniyetinin özellikle mevcut dillerinin eski Latin ve Yunan dillerinin bilimsel ve tarihi kökleri ile bağlantılı olduğuna, ancak buna rağmen bu ülkelerin kendi lise okullarında hatta üniversitelerinde kendi eğitimlerinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başladıklarına inanmaktadır. Çünkü bu zorlukların ve Avrupa'nın mevcut kültür ve medeniyet ruhunun bu tür dil bilimlerinden uzaklaşmasının yanı sıra öğrenen kişilere getirdiği fikri ve kültürel faydalarının bir önemi yoktur. Ayrıca bu dillerin bu ülkelerdeki payı ve konumu böyledir o halde Sâtı Bey'e göre, Arap öğrencinin hayatına yönelik tehlikesi ve etkisi bakımından durum bundan daha

vahimdir. Çünkü Arapçanın, sarf ve nahiv (gramer) kurallarını öğrenmek, diğer dilleri öğrenmek için gerekli olan çaba ve zamandan daha çok çaba ve zaman gerektirmektedir. Ayrıca Arap bir öğrenci, dünyadan geçerli olan dilleri öğrenmek için Batıdaki kendi akranı olan öğrencilerin aynı dilleri öğrenmek için ihtiyaç duyduğu çabayı aşan büyük çabalara gerek duymaktadır.

Son bölümümüze ayırdığımız kısım da Sâtı Bey'in eğitim görüşleri, bilindiği gibi Sâtı Bey eğitim alanında çok başarı göstermiştir ve Osmanlı Devleti ile Arap ülkelerindeki yaşadığı dönemlerde eğitim sistemine birçok değişiklikler getirmiştir. Sâtı Bey, eğitimi şöyle tanımlıyor “*önceki nesillerin kazanımlarını sonraki nesillere aktarmasından ortaya çıkan sosyal faaliyetlerdir.*” Sâtı Bey'in görüşlerinden şunu algılıyoruz: aile, okul ve asker eğitimleri bunların her biri farklı bir şekilde çocukları ve gençleri yetiştirmektedirler ve fertleri doğru hayata hazırlamaktadırlar.

Öğretmenin önemini de şöyle anlatmaktadır: “*Öğretmen büyük toplumun küçük topluma gönderdiği temsilcisi olup büyük hedeflerini gerçekleştirmeye çalışır.*” Şuradan anlıyoruz ki öğretmenin yaptığı görev mukaddes bir görevdir ve her öğretmen görevini yaparken toplumun hedeflerini ön plana çıkarmalıdır.

Söz konusu kültür, Sâtı Bey'e göre; Arap kültürünün özel bir önemi vardır: “Arap kültürünün birliğini adeta bedendeki ruh gibi görür ve kültür birliğine diğer kültürlerin birliğine göre daha çok önem verir demektir.”

Aynı şekilde Arapça eğitimi fertlerin bilinçlenmesine ve gelişmesine sağlar. Dolayısıyla Sâtı Bey Arap eğitimi hakkında şunu diyor: “Arapça eğitiminin en önemli hedeflerinden biri de fertlerde Arap milliyetçiliğini bilinçlendirmektir”.

Özet olarak Sâtı Bey, yaptığı bütün faaliyetlerinde Arap milliyetçiliğini öne çıkarmış ve Arap milliyetçiliğini her şeyden önemli ve üstün görmüştür.

BÖLÜM V

SONUÇ

Tezin ilgili bölümlerinde bahsedildiği gibi Sâtı Bey'in entellektüel hayatı Mekteb-i Mülkiye'de aldığı matematik, tabiat, modern bilimler dersleri ile başlamıştır. Sâtı Bey ilkokul öğrenimini görmemişti ailesinden okuma yazmayı öğrenmişti dolayısıyla dönemindeki okullarda siyasi ve dini etkilerden uzak kalmıştı.

Aslında eğitim aldığı Mekteb-i Mülkiye de programına ve müfredatına göre yüksek okul sayılır, çünkü iktisadi ve idari bilimlere, devlette görev almaya ve hazırlama derslerine büyük önem verilirdi. Müfredatları ve öğrenim planları temel bilimlere din bilimlerinden daha meyilli idi.

Eğer eğitim düşüncesinin gelişmesine bakarsak, öğretmenlik mesleğine başladıktan sonra bilimsel düşünceye sahip olmuştu. Ona, öğretmenlik mesleği eğitim alanında araştırma ve tez yazma gibi dallarda yardımcı olmuştu. Daha sonra düşüncelerini ve görüşlerini okulların eğitim planlarına ve müfredatlarına kadar uzatmıştır. Osmanlı Devleti ile Avrupa'daki eğitim müfredatlarının özellikle ziraat, sağlık, ilm-i hayvan ve ilm-i nebat bilimlerinden farklı olduğunu ortaya koymuştu. Görüşlerini ve önerilerini Osmanlı Maarif Nezaretine sunmuş ve kabul edilmişti. Sâtı Bey, artık kendisi müfredatların düzeltilmesi ve hazırlamasına başlatmıştır daha sonrada yayımladığı kitapları bakanlık tarafından Osmanlı Eyaletlerindeki bütün okullara dağıtılmıştı.

Sâtı Bey'in temel entelektüel gelişimine ve milliyetçiliğine yardımcı olan süreç, Balkan Eyaletlerinde geçirdiği 8 yıl boyunca halkın ayaklanması ve Osmanlı Devleti'nden bağımsızlık arzusu ile mücadele etmelerine şahit olmasıdır denilebilir. Sâtı Bey'in Balkan Eyaletlerindeki görevi sona erdikten sonra Başkent İstanbul'a geri dönmüş, eğitimci ve idareci olarak, özellikle Daürlmuallimin'de yaptığı yeniliklerden ve modern organizasyonundan dolayı büyük takdir kazanmıştı.

Tatbikat Mektebi ve Meslek Okulları tesis ettiği eğitim ve öğretime çok önem verdiğinden dolayı da entellektüel düşüncelerinin gelişimi ortaya koymuştur. Ayrıca eğitim ve kültür ile ilgili dergiler yayımlamaya gayret göstermişti.

Sâtı Bey'in milliyetçilik ve siyasi fikirleri 1912 yılından itibaren netleşmeye başlamıştır. Fransız Devriminde milliyetçilik hareketinde olduğu gibi özgürlük irade teorisi ortak çıkarlar çağrısında bulunmuştur. Çağrıda bulunmasının amacı da bütün Osmanlı Eyaletlerini, kavmiyetlerini cezbetmesi ve Osmanlı İmparatorluğunun birliğini sağlamaktır. Osmanlı Devletinin I. Dünya savaşından mağlup çıkması ve Sâtı Bey'in Osmanlı geleceğinden ümidini kesmesi onu Arap milliyetçiliğine yöneltmiştir. Dolayısıyla Sâtı Bey'in milliyetçilik fikri Arap milliyetçiliğın göstermiş olduğu ortak çıkarlar ve ortak kaderler üzerine yol almıştır. Sâtı Bey'in fikrinin değışmesinin diğer unsurlara da: Balkan Ülkelerindeki milli davanın başarı göstermesi Osmanlı Devletinden bağımsız olmaları, büyük siyasi olayların çıkması örneğın: Birinci Dünya Savaşı ve Arap Devrimi sonucunda Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesi Sâtı Bey'in fikrinin değışmesine neden olmuştur. Daha sonra Arap Milliyetçilik sloganları önermeye başlamıştır özellikle Arap dili ve tarihi sloganlarında yer almakta idi.

Sâtı Bey'in milli ve kültürel fikirleri Osmanlı Devletini terkedip Arap Ülkelerinde yerleştikten sonra netleşmiştir. Suriye'de, Irak'ta ve Arap Birliğindeki, eğitim, öğretim ve kültürel reformlarını yerine getirmeyi kendi üzerine aldı. Çünkü hedeflenmesi ve planlaması Arap Milliyetçiliğini net bir şekilde savunmaktır.

Sâtı Bey'in siyasi eğitim yönüne bakarsak, Arap Milliyetçiliğı ilkeleri ve inancı doğrultusunda kesintisiz çağrılarda bulunmuştur. Çağrısı da tarihi insanlık uygarlığı ve milletin yaşama hakkı, bunun için aydın bir toplum elde etmek amacıyla eğitim ve milliyetçilik fikirlerini yeni nesile teşvik ederek aktarırdı ve Arap toplumunun olumsuz yönlerini tasvir etmeyi reddetmiştir. Aynı zamanda sosyal ve kültürel alanında bireysel davranışların yaygınlaşmasına da el koymuştur, bu yüzden sosyal eğitime önem vermiştir, bu tür eğitim; reform, değışim ve sosyal bağlantıları güçlendirmeye vesile olabilir çünkü Arap toplum fedakarlık, itaat ruhu ve dayanışma faktörlerinden yoksundur.

Sâtı Bey'e göre sosyal eğitimin diğer yönü ise, sosyal davranışın temeli olan ahlak temizliği, duygusal, hayırsever, erdemliğı teyit etmiştir. Aynı zamanda bireysel davranış, bencillik, nefret ve şahsi menfaatten uzak durmayı önermiştir.

Bunun için Sâtı Bey ilkokulda zorunlu eğitimin yaygınlaşması ve askerlik zorunluluğı arzusunda bulunmuştur. Çünkü ona göre bu iki müessese toplumsal ve eğitimsel uyumu sağlayabilir, askerlik zorunluluğunda bulunma hedefi; vatanı savunma, milli menfaatine ve

doğal kaynağına sahip çıkmak ve yabancı güçlerin işgal tehdidinde kalan Arap ülkelerini korumaktır.

Sâtı Bey, yabancı diller konusunda da çok gayret sarfetmiştir, yabancı dili; ilköğretim aşamasından kaldırmayı ve ikinci aşamada yabancı dil öğrenilmesini savunmaktadır.

Bilindiği gibi Sâtı Bey'in entelektüel düşünceleri iki farklı dönemden geçmiştir: birincisi Osmanlı Devleti'nde eğitimle ilgilendiği dönem diğeri ise Arap Ülkelerindeki dönemdir.

Birinci dönemde Sâtı Bey, milliyetçilikten uzak eğitim reformcusu ve yenileyicisi olarak yol almıştır. Sâtı Bey Avrupa'ya yaptığı ziyaretlerden kazandığı tecrübelerini Osmanlı Devletindeki enstitülerin, okulların ve kültürün gelişmesi için büyük çaba göstermişti.

Bu dönemde eğitim milliyetçiliği faaliyetleri ve çabaları yoktu, dolayısıyla Sâtı Bey reformlarını eğitim ve öğretim alanında göstermişti.

Eğer bunları net bir şekilde izah edersek, Sâtı Bey, Osmanlı Devletinde bulunduğu dönemdeki eğitim faaliyetlerinde ve yazılarında siyasi ve Arap Milliyetçiliği eğilimi görülmemektedir.

İkinci döneme bakarsak Sâtı Bey, Arap Ülkelerine intikal ettikten sonra entelektüel eğitim tamamen değişti. Eğitim entelektüelinde Arap Milliyetçiliğini ve Arap Milliyetçiliğinin hedeflerini görmekteyiz.

Birinci Dünya Savaşından sonra Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Sâtı Bey oraya intikal etti. Suriye'de eğitim öğretimi Araplaştırma ve eğitim müfredatlarının ve geçmişten kalan bütün etkilerini gidermek amacıyla reformlar yapmıştır.

Irak'a geldikten sonra da Suriye'deki eğitim entelektüel hareketını yürüttü bu sefer daha geniş ve net bir şekilde, bunun da sebebi Irak'ta uzun süre eğitim alanlarında çalışması olabilir diye düşünmekteyiz. Suriye'deki başlattığı eğitim milliyetçiliği, öğretim ve kültürel planlamaları reformunun aynısını Irak'ta da başlattı.

Araştırmamızın neticesinde, Sâtı Bey'in eğitim alanını bırakması siyasi alana yönelmesi dönemindeki siyasi olaylardan dolayı kaynaklanmıştır. Sâtı Bey'in eğitim sistemdeki büyük rolünün sebebi Osmanlı Devletinde ve Arap Ülkelerindeki yayınladığı kitap ve makalelerden kaynaklanmaktadır. Sâtı Bey, Suriye ve Irak'ta yaptığı görevler neticesinde yabancı güçlerin bıraktığı eğitim sistemi ve eğitim müfredatlarının değiştirilmesine büyük çaba harcamıştır.

Ayrıca Sâtı Bey, Mısır'da bulunduğu dönemde Arap milliyetçiliği üzerinde iz bırakmıştır. Sâtı Bey Arap Kültür Müzesi ve Arap Eğitim Enstitüsünü kurmuştur amacı da Arap Milliyetçiliğini canlandırmaktır. Ayrıca Sâtı Bey, aile, okul eğitimlerine ve askeri eğitime çok önem vermiştir çünkü bu tür eğitimler bireyin yetişmesinde önemlidir.

Yine Sâtı Bey'in, Arap Eğitime ve Arap Diline önem vermesinin sebebine bakarsak Arap Milletini bilinçlendirmek ve Arap Kültürünü sürdürmektir. Son olarak Sâtı Bey, tarih dersinin öğretilmesi üzerinde önemle duruyordu, çünkü bir millet geçmişini ancak tarihini okuyarak öğrenebilir.

Öneriler

Araştırmamızda bazı kaynaklara ulaşılmamıştır bunlarında bir kısmı:

- 1- *Mabadi-il Kiraal Halduniyye Alfaba* (Halduniyye Alfabe Okuma İlkeleri) Bağdat, Matbaat Denkur AL-fellah, 1922
- 2- *Tarikat Talim Alfaba* (Alfabe Öğretim Yöntemleri) Bağdat, 1922
- 3- *Mecellet-i Al-terbiyye va'ltalim* (Talim ve Terbiye Dergisi) 1. Cilt, 1. Bölümden 6'ıncı bölüme kadar. Bağdat, 1928
- 4- *Mecellet-i Al-terbiyye va'ltalim* (Talim ve Terbiye Dergisi) 2. Cilt, 7. Bölümden 12'inci bölüme kadar. Bağdat, 1928

Yukarıdaki eserlere ulaşılsa eğitime büyük katkıda bulunur. Ayrıca Sâtı Bey'in bazı eserleri Türkçe'ye çevirilirse Örneğin *Ara ve Ahadis Fit-Terbiyye ve al-Talim* (Eğitim ve Öğretim Hakkında Fikirler ve Konuşmalar) ve *Ara ve Ahadis Fit-Tarih val-İctima* (Tarih ve Sosyoloji Hakkında Fikirler ve Görüşler) akademik çalışmalarda ve Sâtı Bey'in üzerine araştırmalarda kolaylık sağlar.

KAYNAKLAR

- Acar, Ş. D. (2009). *Eğitim Tarihimizde Bir Üstad Sâtı Bey'i Tanımak*, İstanbul.
- Ahmet, A. Y. (1999). *Sâtı el-Husri Selasuna Âmen Âlel-Rahil (Otuz yıldır Sâtı el-Husri'nin Vefatına)*, Beyrut.
- Akyüz, Y. (1978). *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri 1848-4940*, Ankara.
- Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)*, Ankara.
- Akyüz, Y. (1997). *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1997'ye*, İstanbul.
- Ash-Shami, İ. A. (1972). *Sâtı El-Husri'nin Arap Milliyetçiliği ve Eğitim Anlayışı*, Beyrut.
- Ata, B. (2011) *Mülkiye Mektebi Mezunlarının Tarih ve Coğrafya Eğitimine Katkılarına Toplu Bir Bakış (1879-1960)*, V. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu.
- Berkes, N. (1969). *Arap Dünyasında İslamiyet Milliyetçilik Sosyalizm*, İstanbul
- Burc, M. A. (1969). *Sâtı el-Husri*, Kahire.
- Cleveland, W. L. (1971). *The Making of An Arap Nationalist Ottomanism And Arabism In The Life And Thought Of Sâtı el-Husri*, Princeton University Press.
- Duman, T. & Dilaver, H. H. (1996). *İstanbul'da Açılan İlk Darülmualimin*, Ankara
- El-Alusi, J. (1986). *Sâtı el-Husri Raid-i Kavmiyye al-Arabiyye (Sâtı el-Husri Arap Milliyetçiliğinin Öncüsü)*, Bağdat.
- El-Hatib, A. (1969). *Fakid al-Uruba al-Ustath Sâtı el-Husri (Arabizm'in Kaybı Hoca Sâtı el-Husri)*, Şam.
- El-Husri, S. (2004). *Yevmu Meyselun (Meyselun Vak'ası)*, Şam.
- El-Husri, S. (1943). *Dirasat an Mukaddimet-i ibn-i Haldun (İbn-i Haldun Mukaddimesi Hakkında Araştırmalar) (1. Cilt)* Beyrut.

- El-Husri, S. (1944-a). *Dirasat an Mukaddimet-i ibn-i Haldun* (İbn-i Haldun Mukaddimesi Hakkında Araştırmalar) (2. Cilt) Beyrut.
- El-Husri, S. (1944-b). *Ahadis Fil Terbiye val-Talim* (Eğitim ve Öğretim Hkında Konuşmalar), Kahire.
- El-Husri, S. (1949). *Havliyeti al-Sekafa al-Arabiyye* (Arap Kültürünün Yıllığı), Kahire.
- El-Husri, S. (1951-a). *Ara ve Ahadis Fil İlmi val-Ahlak val-Sekafeti* (İlim, Ahlak ve Kültür Hakkında Fikirler ve Görüşler), Kahire.
- El-Husri, S. (1956). *Durus Fi Usülül-Terbris Usülül-Amme* (Pedagoji ve Genel Usüllerde Çalışmalar), Beyrut.
- El-Husri, S. (1959). *Havl'al-Vehdet al-Sekafiyye al-Arabiyye* (Arap Kültürü Birliği Etrafında), Beyrut.
- El-Husri, S. (1961-a). *Ahadis Fil Terbiye Val-İçtima* (Eğitim ve Sosyal Hakkında Görüşler), Beyrut.
- El-Husri, S. (1961-b). *Havl'al Kavmiyye al-Arabiyye* (Arap Nasyonâlizmi Etrafında), Beyrut.
- El-Husri, S. (1961-c). *Ara ve Ahadis Fil al-Vataniyye val-Kavmiyye* (Ulusal ve Milliyetçilik Hakkında Fikirleri ve Görüşleri), Kahire.
- El-Husri, S. (1962-a). *Sekafetuna Fi Camiatul Duvel AL-Arabiyye* (Arap Devletleri Birliğin'de Kültürümüz), Beyrut.
- El-Husri, S. (1962-b). *Arapça Öğretim Usülü*, Beyrut.
- El-Husri, S. (1964). *Ebhat Muhtara Fil al-Kavmiyye al-Arabiyye* (Arap Nasyonâlizm Hakkında Seçme Konular), Kahire.
- El-Husri, S. (1967). *Müzekkerat-i Fil Irak 1921-1927* (Irak'ta Hatıralarım), cilt 1, Beyrut.
- El-Husri, S. (1968). *Müzekkerat-i fil-Irak 1927-1941* (Irak'ta Hatıralarım), cilt 2, Beyrut.
- El-Mazini, İ. A. (1944). *Dirasat an Mukaddimet-i ibn-i Haldun Lil-Üstad Sâti el-Husri*, Belagh Gazetesi. 08 Mart 2013 tarihinde <http://www.hindawi.org/sotour/posts/51475313/> sayfasından erişilmiştir.
- El-Sallabi, A.M. M.. (2001). *Osmanlı İmparatorluğunun İlerleme Faktörleri ve Düşüş Nedenleri*, Kahire.

- Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara.
- Gündüz, M. (2010). *Geleneksel ve Modernlik Arasında Bir Eğitimci: Sâti Bey ve Fenn-i Terbiye Adılı Eserine Bir İnceleme*, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Elazığ.
- Hashım, H. S. (2010). *Osmanlı Fethinden Birinci Dünya Savaşına kadar Modern Arap Tarihi 1516-1918*, Ürdün.
- İlgar, L. (1996). *Eğitim Yönetimi Okul Yönetimi Sınıf Yönetimi*, İstanbul.
- İpek, M. (2004). *Türk Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Vekili Emrullah Efendi Ulusal Sempozyumu*, Lüleburgaz.
- Kadri, A. (1956). *Müzekkerati An al-Thavra al-Arabiyye (Arap Devriminden Hatıralarım)*, Şam.
- Kafadar, O. & Öztürk, F. (2002). *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar*, Ankara.
- Kılbaş Koktaş, Ş. (2007). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara.
- Koçer, H. A. (1992). *Türkiyede Modern Eğitim Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul.
- Korkmaz, Ş. (2007). Mustafa Sâti Bey ve Tarih Üzerine Görüşleri, *A.Ü. Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Mahmut, Z.N. & Amin, A. (1936). *Modern Felsefe Hikayesi*, Kahire.
- Nizamoğlu, Y. (2011). 10 Temmuz İnkılabın Birinci Yıldönümünde Neyyir-i Hakikat Gazetesinin yayınladığı Mecmua Üzerine, *OTAM*, 30, 100-101.
- Oruç, Ş. (2005). Sâti Bey ve Tarih Öğretmenliği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)*.
- Saad, N. S. (1975). *Sâti el-Husri'nin Eğitim Düşüncesi Analiz ve Değerlendirme*, Mısır
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul.
- Sönmez, V. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara.
- Şahin, M. & Tokdemir, M. A. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Yaşanan Gelişmeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(4).
- Tanrıöğen, A. & Sarpkaya, R. (2010). *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara.

Türk, İ. C. (2009). *İkinci Meşrutiyet Dönemi Eğitimcisi Sâti Bey ve Coğrafya Öğretimi*, Atatürk Üniversitesi. *Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (40).

Uludağ, S. (2001). *İbn-i Haldun Üzerine Araştırmalar*, İstanbul.

Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul.

Ünal, U. & Birbudak, T. S. (2010). *Mustafa Sâti Bey ve Eğitime Dair Layihaları Osmanlıca Türkçe*, Ankara.

Elktronik Ortamdan Alınmış Kaynaklar:

(http://tr.wikipedia.org/wiki/Fredrich_Fr%C3%B6bel). 12 Şubat 2014 tarihinde erişilmiştir.

(<http://www.montessori.org.tr>). 18 Şubat 2014 tarihinde erişilmiştir.

(<http://syrianhistory.com/ar/photos>) 05 Nisan 2015 tarihinde erişilmiştir.

EKLER

Ek-1 Sâti Bey'in Eserleri

Türkçe Basılmış Olan Eserleri

- 1- Malumat-i Ziraiyye.** İstanbul, Karabet Matbaası, 1321
- 2- Tarih-i Tabii'den İlm-i Hayvanat.** İstabnül, Matbaa-i Ahmed İhsan, 1321
- 3- Fenn-i Terbiye.** İstanbul, Kader Matbaası, 1325
- 4- Layihalarım.** İstanbul, Matbaa-i Hayriye, 1326
- 5- İlm-i Akvam.** İstanbul, Hilal Matbaası, 1327
- 6- Dürus-i Eşya.** İstanbul, Artin Asaduryan Matbaası, 1327
- 7- Tarih-i Tabii'den İlm-i Nebatat.** İstanbul, Kader Matbaası, 1327
- 8- Mebadi-i Ulum-i Tabiiy'den Fizik ve Kimya.** İstanbul, Hayriye Matbaası, 1327
- 9- Mebadi-i Ulum-i Tabiiye'den Tatbikat-i Ziraiyye.** İstanbul, Kader Matbaası, 1328
- 10- Mebadi-i Ulum-i Tabiiye'den Tarih-i Tabii ve Tatbikat.** İstanbul, Hayriye Matbaası 1328
- 11- Mebadi-i Ulum-i Tabiiye'den Fizik ve Kimya; Tatbikat-i Ziraiye, Sınaiye, Sıhhiye ve Beytiyeler.** İstanbul, Hayriye Matbaası, 1238
- 12- Japon ve Japonlular.** İstanbul, Kader Matbaası, 1329
- 13- Ümit ve Azim.** İstanbul, Kader Matbaası, 1329
- 14- Vatan İçin.** İstanbul, Kader Matbaası, 1329

Arapça Basılmış Olan Eserleri

- 1- **Mabadi-il Kiraal Halduniyye Alfaba** (Halduniyye Alfaba Okuma İlkeleri) Bağdat, Matbaat Denkur AL-fellah, 1922
- 2- **Tarikat Talim Alfaba** (Alfabe Öğretim Yöntemleri) Bağdat, 1922
- 3- **Mecellet-i Al-terbiyye va'ltalim** (Talim ve Terbiye Dergisi) 1. Cilt, 1. Bölümden 6'ncı bölüme kadar. Bağdat, 1928
- 4- **Mecellet-i Al-terbiyye va'ltalim** (Talim ve Terbiye Dergisi) 2. Cilt, 7. Bölümden 12'inci bölüme kadar. Bağdat, 1928
- 5- **Havliyet-i AL-Halduniyye** (Halduniyye Yıllığı) Bağdat 1930
- 6- **Dirasat an Mukaddimet-i ibn-i Haldun** (İbn-i Haldun Mukaddimesi Hakkında Araştırmalar).
1. Cilt, Beyrut, 1943
2. Cilt, Beyrut, 1944
- 7- **Ara ve Ahadis Fit-Terbiyye ve al-Talim** (Eğitim ve Öğretim Hakkında Fikirler ve Konuşmalar) Kahire, 1944.
- 8- **Ara ve Ahadis Fil-Vataniyye Val-Kawmiyye** (Vatanperverlik ve Milliyetçilik Hakkında Fikirler ve Konuşmalar). 1. Baskı Kahire 1944
- 9- **Yedu Allah maal Al-cemaa** (Allah'ın Berketi Birliğimizdedir) Beyrut, Darül Hayat, 1945
- 10- **Yevmu Meyselun** (Meyselun Vak'ası) Şam, 2004
- 11- **Sefahat min al-Mazi-l Karib** (Yakın Geçmişten Safhalar) Beyrut 1948
- 12- **Havliyeti al-Sekafa al-Arabiyye** (Arap Kültürünün Yıllığı) Kahire 1949
- 13- **Ara ve Ahadis Fil-Kawmiyye-il Arabiyye** (Arap Nasyonâlizmi Hakkında Fikirler ve Konuşmalar) Beyrut, 1951
- 14- **Ara ve Ahadis Fit-Tarih val-İctima** (Tarih ve Sosyoloji Hakkında Fikirler ve Görüşler) Kahire, 1951
- 15- **Ara ve Ahadis Fil İlmi va'l-Ahlak ves-Sekafeti** (İlim, Ahlak ve Kültür Hakkında Fikirler ve Görüşler) Kahire, 1951
- 16- **Muhazarat Fi Nuşu al-Fikrat al-Kavmiyye** (Nasyonâlizm Fikrinin Gelişmesi Hakkında Konferanslar) Kahire 1951
- 17- **AL-Bilad-ul Arabiyya Munzu Zuhur al-İslam; Harita Zemeniye** (Doğuşundan Beri Arap Ülkeleri Zaman Haritası) Kahire, 1954

- 18- **Al-Muhazarat al-İftitahiyye** (Açılış Nutku) Kahire 1954
- 19- **Al-Urubetu Evvelen** (Önce Araplık) Beyrut 1955
- 20- **Durüs Fi Usül al-Tadris** (Öğretim Usulleri Hakkında Dersler) Beyrut 1956
- 21- **Difa an al-Urube** (Arap Milliyetçiliğinin Müdafaası) Beyrut,1956
- 22- **Durus Fi Usülü-Tedris Usülül Amme** (Pedagoji ve Genel Usüllerde Çalışmalar) Beyrut, 1956
- 23- **Al-Bilada-l Arabiyya va'l-Devlet al-Othmaniyye** (Arap Memleketleri ve Osmanlı Devleti) Kahire 1957.
- 24- **Ara ve Ahadis Fil-lugat va'l-adab** (Dil ve Edebiyat Hakkında Görüşler ve Fikirler) Beyrut, Darül-i İlim Lil Malayin, 1957
- 25- **Mehiyel Kavmiyye** (Nasyonâlizm Nedir) Beyrut 1959
- 26- **Havla al-Vahdet al-Sekafiyye al-Arabiyye** (Arap Kültürü Birliğinin Etrafında), Beyrut,1959
- 27- **Al-İklimiyye Cüzuruha ve Buzuruha** (İklimcilik, Kökleri ve Tohumları) Beyrut, 1963
- 28- **Ebhat Muhtara Fi al-Kavmiyye al-Arabiyye** (Arap Nasyonâlizm Hakkında Seçme Konular) Kahire 1964
- 29- **Ahadis Fit-Terbiye va'l-ictima** (Eğitim ve Sosyoloji Hakkında Konuşmalar) Beyrut 1961
- 30- **Havl'al Kavmiyye al-Arabiyye** (Arap Nasyonâlizmi Etrafında) Beyrut 1961
- 31- **Sekafetuna Fi Camiatul Duvel AL-Arabiyye** (Arap Devletleri Birliği'nde Kültürümüz). Beyrut, Darül-i İlim Lil Malayin, 1961
- 32- **Ara ve Ahadis Fil al-Vataniyye val-Kavmiyye** (Ulusal ve Milliyetçilik Hakkında Fikirleri ve Görüşleri) Beyrut,1961
- 33- **Müzekkerat-i Fil Irak 1921-1927** (Irak'ta Hatıralarım)
 1. Cilt. Beyrut, Menshurat Darül AL-Taliaa, 1967
 2. Cilt. Beyrut, Menshurat Darül AL-Taliaa, 1968

BU KİŞİ..

Pasaportunda Yemen’li, Suriye’li, Irak’lı ve Hicaz’lı yazılmıştı.

Şimdi seninle konuşan Sâtı el-Husri, doğduğundan beri Arap Birliğini sağlamıştır. Pasaportta da tespit edildiği gibi o, Yemen, Suriye, Irak ve Hicaz vatandaşıdır. Ama şimdi o, 12 yıldan beri Mısır’da bir otelde kalıyor ve Arap Milliyetçiliği konferansları veriyor. O, bu devrin ((İbn-i Battuta))’sıdır. Yeryüzünü Basra Körfezi’nden Atlantik Okyanusu’na kadar insanlarla ölçmüştür.

O, Yunanistan’da, Bulgaristan’da ve Yugoslavya’da hakim idi. 60’lı yılların başlarında Şam’da bir gazetede yayımlanmıştır (<http://syrianhistory.com/ar/photos>).